

УДК 336.1[343.35:35.08] (477)

УКПП

№ державної реєстрації 0118U003585

Інв.№

Міністерство освіти і науки України

Сумський державний університет(СумДУ)

40007, м.Суми, вул.Римського-Корсакова, 2; тел/факс (0542) 33 01 72

e-mail: info@sci.sumdu.edu.ua

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи

д-р фіз.-мат. наук, професор

_____ А.М. Черноус

ЗВІТ

ПРО НАУКОВО – ДОСЛІДНУ РОБОТУ

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ПУБЛІЧНИХ

ФІНАНСІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ

(остаточний)

Науковий керівник НДР
д-р екон. наук, професор

І.О. Школьник

2020

Рукопис закінчено 22 грудня 2020 р.

Результати роботи розглянуті науковою радою СумДУ, протокол від 23 грудня 2020 р. № 6

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник теми, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, д-р.екон.наук, професор	22.12.2020	І.О. Школьник (вступ, висновки, розділ 2, 3, 4, 6)
Відповідальний виконавець, доцент кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування, д-р.екон.наук, доцент	22.12.2020	Н.В. Винниченко (розділ 4)
Директор навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС», д-р.екон.наук, професор	22.12.2020	І.І. Д'яконова (розділ 5)
Завідувач кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування, д-р.екон.наук, професор	22.12.2020	Т.Г. Савченко (розділ 6)
Доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, к-т. екон. наук	22.12.2020	Н.А. Дехтяр (розділ 4)
Доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, к-т. екон. наук	22.12.2020	Л.Ю. Сисоєва (розділ 6)
Доцент кафедри фінансів і підприємництва, к-т. екон. наук	22.12.2020	П.М. Рубанов (розділ 1)
Докторант кафедри фінансів і підприємництва, к-т. екон. наук	22.12.2020	В.Ю. Дудченко (розділ 5)
Старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, к-т. екон. наук	22.12.2020	А.Г. Бухтіарова (розділ 3)
Старший викладач кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування, к-т. екон. наук	22.12.2020	О.В. Мірошніченко (розділ 2)
Старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, к-т. екон. наук	22.12.2020	Є.Ю. Мордань (розділ 4)
Народний депутат України	22.12.2020	І.Ф. Молоток (розділ 1)
Аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування	22.12.2020	Б.Є. Мерщій (розділ 6)

Студентка групи Ф.м-91а	22.12.2020	Ю.С. Гавриш (розділ 1,4)
Студент групи Ф.м-91а	22.12.2020	А.О. Іванченко (розділ 1,4)
Студентка групи ОП.м-91а	22.12.2020	О.О. Черкай (розділ 2)

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 140 с., 36 рис., 6 табл., 158 джерел.

БАНК, БЮДЖЕТ, КОРУПЦІЯ, МІСЦЕВІ ФІНАНСИ, ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ, ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ.

Об'єкт дослідження: процес забезпечення транспарентності функціонування ключових інституцій, які реалізують державну фінансову політику та прозорості економічних відносин у сфері публічних фінансів в контексті протидії корупції.

Мета роботи – удосконалення науково-методичних засад та організаційного механізму функціонування системи забезпечення прозорості відносин у сфері публічних фінансів як передумови боротьби з корупцією.

Предмет дослідження – система взаємопов'язаних економіко-математичних моделей, для кількісного виміру прозорості та обґрунтування комплексних рекомендацій щодо її забезпечення у розрізі: прозорості основних державних інституцій, транспарентності їх політики та прозорості публічних фінансів у регіональному розрізі.

Методи дослідження: контент-аналіз, таксономічний аналіз, кластерний аналіз, агломеративний метод, тести причинності по Грейнджеру, динамічна мультиплікативна модель.

Розроблено систему економіко-математичних моделей, на основі яких здійснено кількісне вимірювання прозорості державних органів сфери публічних фінансів. Удосконалено науково-методичний підхід щодо оцінювання залежності між станом публічних та місцевих фінансів в Україні від рівня корупції та рівня транспарентності публічної сфери. Розвинуто методичні рекомендації щодо посилення транспарентності публічних фінансів у різних регіонах України.

Отримані у роботі результати використовуються у діяльності Сумської обласної ради; Сумської міської ради; у програмі німецького товариства GIZ за дорученням Уряду Німеччини для України.

ЗМІСТ

ВСТУП.....		6
1	Аналіз прозорості публічних фінансів України в контексті світових тенденцій.....	8
2	Транспарентність державних та місцевих фінансів на прикладі країн лідерів рейтингу відкритості	31
3	Аналіз стану зведеного бюджету України з використанням функції бажаності Гаррінгтона.....	42
4	Структурні зрушення в державному та місцевих бюджетах України як основа визначення прозорості бюджетного процесу.....	50
5	Дослідження взаємозв'язків між незалежністю та транспарентністю центрального банку.....	78
6	Когерентна модель визначення впливу транспарентності та рівня корупції на стан публічних фінансів	98
ВИСНОВКИ.....		119
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....		121
Додаток А	Коефіцієнти структурних зрушень доходів та видатків державного бюджету України.....	137

ВСТУП

Явище прозорості влади займає вагоме місце у політичній та економічній діяльності розвинутих країн світу, адже підзвітність громадськості є однією із основ демократичного устрою. Інститут державної влади у сучасному світі знаходиться під значним знаком запитання зі сторони суспільства. І не лише якість його наповнення, а часто постає запитання про його тип. Розчарування населення інститутами влади відбувається не тільки в Україні, а й у всьому світі та полягає в тому, що традиційні політичні інститути і структура представницької демократії не відповідають потребам і очікуванням сучасних громадян. В останні роки спостерігаються значні громадянські протести проти корупції в усьому світі, особливо в країнах із середнім рівнем доходу. Однією із вагомих причин виникнення корупції є сфера публічних фінансів, а тому прозорість прийняття рішень на етапах формування, розподілу та використання коштів державних та місцевих фінансів стає все більш значимою.

Метою роботи є розвиток теоретико-методологічних та удосконалення науково-методичних засад та інструментарію визначення взаємозв'язків між станом публічних фінансів та рівнем їх прозорості і існуючої корупції в Україні та пропозиції щодо посилення транспарентності органів державної та місцевої влади.

У роботі проведено аналіз прозорості публічних фінансів, порівняно з іншими країнами, проаналізовано стан транспарентності публічних фінансів лідерів міжнародного рейтингу прозорості. Зокрема детально проаналізовано веб-сайти офісів фінансових контролерів різних штатів Сполучених Штатів Америки і більш детально проаналізовано веб-сайт офісу Техаського фінансового контролера, який визнається кращим протягом останніх декількох років в американському рейтингу. Досліджено стан транспарентності Казначейства Південно Африканської Республіки та

Казначейства Нової Зеландії, які посідають перші позиції в світовому рейтингу прозорості публічних фінансів та зроблено ряд пропозицій для посилення прозорості сайтів Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби.

Для обґрунтування необхідності посилення прозорості використання публічних фінансів в Україні проведено аналіз структурних зрушень в сфері публічних фінансів за запланованими показниками доходів та видатків, за відкоригованими плановими показниками та за фактичним виконанням за період з 2009 по 2019 роки. Встановлено наявність структурних зрушень за всіма напрямками аналізу, але при цьому повна відсутність роз'яснень щодо причин внесення таких змін за виключенням окремих випадків. Крім того проведено аналіз стану зведеного бюджету України з використанням функції бажаності Гаррінгтона та визначено ступінь тісноти зв'язку з індексом сприйняття корупції, індексом доброчесності Уряду, індексом податкового навантаження, монетарної свободи та свободи бізнесу.

Враховуючи важливу роль Національного банку України в реалізації монетарної політики, та беручи до уваги, що за класифікацією інституційних секторів економіки його відносять до сфери публічних фінансів в роботі проведено оцінювання зв'язків між транспарентністю, незалежністю та ефективністю його діяльності. Для підтвердження цього зв'язку використано тест причинності Грейнджера.

Беручи до уваги мультиваріантність впливу різних чинників на стан публічних фінансів в роботі запропоновано науково-методичний підхід для виявлення впливу транспарентності та рівня корупції на стан публічних фінансів з використанням багатофакторної динамічної регресії.

Розроблені науково-методичні рекомендації використовуються у діяльності Громадського партнерства «За прозорі місцеві бюджети», в навчальному процесі Сумського державного університету.

1 АНАЛІЗ ПРОЗОРОСТІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ

З аналізу наукових робіт вітчизняних дослідників з приводу транспарентності публічних фінансів України вдалося виявити досить незначний ступінь розкриття даного питання. У свою чергу саме поняття транспарентності досить часто зустрічається у вітчизняних дослідників та розкривається з різних сторін, зокрема у правовому полі, а також з точки зору розкриття сутності даного поняття та застосування його у зарубіжній практиці, тощо.

Перш за все, у контексті даного дослідження варто зауважити, що за даними Google Books Ngram Viewer [34] встановлено, що цікавість до питань фінансово-бюджетної транспарентності та підзвітності бере свій початок ще з 1960 року, проте популярність визначеної проблематики була несуттєво та незначно варіювалася протягом 1960–1985 рр. Разом з тим, вже на початку 1990-х років механізми забезпечення бюджетної транспарентності та підзвітності стають все більш актуальними та затребуваними, що обумовлює активізацію уваги міжнародних організацій до цих питань, що в результаті було формалізовано у відповідних рекомендаціях, розроблених Міжнародним валютним фондом та Організацією економічного співробітництва та розвитку.

Разом з тим, варто відмітити, що питання фінансової прозорості досягли піку популярності у 2005 році, що також було характерно і для проблематики бюджетної транспарентності, тоді як науковий інтерес до питань підзвітності у контексті реалізації бюджетної політики залишався стабільним протягом 1990–2005 рр., але після 2005 року відбулося суттєве зменшення уваги науковців та практиків до цієї проблематики, що можна пояснити широкою імплементацією та роз'ясненням основоположних аспектів бюджетної підзвітності на наднаціональному рівні. Таким чином, відбулося зміщення

фокусу наукового та практичного інтересу до цих аспектів з теоретичних площини у її емпіричне вивчення та практичну реалізацію.

Крім того, за результатами окремого блоку бібліометричного аналізу на основі інструментарію VOSviewer v.1.6.10 на основі 419 наукових статей, проіндексованих наукометричною базою Scopus [84], які зосереджені на питаннях бюджетної транспарентності, було виокремлено п'ять кластерів, що формують окремі напрямки наукових досліджень у цій сфері, а саме:

- кластер 1 – зосереджений на макроекономічних та екологічних перспективах та наслідках бюджетної транспарентності;
- кластер 2 – спрямований на виявлення ролі бюджетної транспарентності у реалізації бюджетної політики;
- кластер 3 – сфокусований на формалізації впливу бюджетної транспарентності у забезпеченні підзвітності органів влади та належного врядування;
- кластер 4 – охоплює дослідження у сфері виявлення взаємозв'язків між процесами забезпечення бюджетної транспарентності та демократизації суспільства;
- кластер 5 – акцентує увагу на визначенні ролі процесів забезпечення бюджетної транспарентності у подоланні корупції та становленні верховенства права.

Таким чином, результати проведеного бібліометричного аналізу доводять важливість процесів забезпечення бюджетної транспарентності не лише у розрізі реалізації фіскально-бюджетної політики, управління публічними фінансами та підвищення ріння фінансової самодостатності місцевих бюджетів, а й для макроекономічної стабільності, екологічної стійкості, протидії корупції, дисемінації демократичних цінностей та становлення верховенства права.

Разом з тим, у контексті дослідження еволюційних закономірностей розвитку теоретичних та практичних засад забезпечення бюджетної

транспарентності варто відмітити, що основні рекомендації для країн світу у цьому напрямку було розроблено в 1999 році Міжнародним валютним фондом у Кодексі належної практики по забезпеченню прозорості у грошово-кредитній і фінансовій політиці (Code of Good Practices on Transparency in Monetary and Financial Policies) [45], який у 2007 році був доопрацьований у Кодекс добросовісної практики щодо фіскальної транспарентності (Code of Good Practices on Fiscal Transparency) [46], а у 2019 р. формалізований в оновленій версії Кодексу фіскальної транспарентності (Fiscal Transparency Code) [47], яким фіскальна транспарентність визначається як «всебічність, чіткість, надійність, своєчасність та актуальність публічної звітності про минулий, сучасний та майбутній стан державних фінансів» [47]. Цей документ, поміж іншим, визначає, що фіскальна транспарентність будується на чотирьох аспектах, серед яких виокремлюються фіскальна звітність, фіскальне прогнозування та бюджетування, аналіз та управління фіскальними ризиками та управління бюджетними ресурсами, у розрізі яких формалізуються конкретні рекомендації щодо підвищення бюджетної транспарентності у контексті управління державними фінансами [47].

Зокрема, фахівці Міжнародного валютного фонду рекомендують регулярно надавати вичерпні, чіткі та якісні звіти щодо фінансової діяльності всіх суб'єктів державного сектору. Більше того, фіскальні звіти повинні базуватися на реальних та правдивих статистичних даних, що дозволять здійснити їх порівняння у міжнародній та історичній перспективах. У свою чергу, згідно з цими рекомендаціями, фіскальне прогнозування і бюджетування повинно бути спрямоване на побудову системи управління державними фінансам на комплексних, своєчасних та достовірних засадах. Окрім того, центральні органи влади та органи місцевого самоврядування повинні на регулярній основі повинні здійснювати аналіз та управління фіскальними ризиками, щоб своєчасно виявити потенційні загрози та нівелювати можливі збитки. Насамкінець, рекомендації у сфері управління бюджетними доходами містять положення щодо відкритості та підзвітності у

контексті збору і перерозподілу доходів від освоєння природних ресурсів і видобувної діяльності [47]. Крім того, необхідно відмітити, що кожна з чотирьох перспектив базується на системі принципів, виконання яких може бути реалізовано на базовому, доброму чи просунутому рівнях.

У даному контексті варто зазначити, що Організація економічного співробітництва та розвитку також активно долучається до розробки рекомендацій у сфері забезпечення бюджетної транспарентності у країнах світу. Зокрема, у 1999 році фахівцями профільної робочої групи Організації економічного співробітництва та розвитку було розроблено рекомендації, які згодом було покладено в основу формування Кращих практик щодо забезпечення бюджетної транспарентності [67], які у 2017 році було розвинуто у Інструментарій забезпечення бюджетної транспарентності [68].

Окрім того, що окремі міжнародні організації здійснюють розробку рекомендацій щодо забезпечення бюджетної (фіскальної) транспарентності, існують також успішні приклади колаборації у цьому напрямку на наднаціональному рівні. Зокрема, у результаті кооперації флагманів з питань забезпечення бюджетної транспарентності у 2011 році було ініційовано створення Глобальної ініціативи щодо фінансової транспарентності (Global Initiative for Fiscal Transparency – GIFT) [32]. Зокрема, до цього процесу активно долучилися Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Міжнародне бюджетне партнерство (The International Budget Partnership – IBP), Організація економічного співробітництва і розвитку, а також представники департаментів / секретаріатів з бюджетних питань урядів Бразилії та Філіппін. Глобальна ініціатива щодо фінансової транспарентності була створена для розповсюдження принципів бюджетної транспарентності на наднаціональному рівні та забезпечення єдності та співпраці між країнами у цій сфері. У 2016 році у рамках цієї ініціативи було розроблено 10 принципів участі громадськості у фіскально-бюджетній політиці, які передбачають доступність, відкритість, інклюзивність, повагу, своєчасність, глибину, пропорційність, стійкість, взаємодоповнюваність та взаємодію у процесі

управління державними фінансами [32]. Ці принципи на сьогоднішній день формують базу розроблених на міжнародному рівні рекомендацій щодо бюджетної прозорості та належного управління у сфері публічних фінансів.

Крім того, Міжнародним бюджетним партнерством [44] було розроблено Огляду щодо бюджетної прозорості (Open Budget Survey) та Індекс відкритості бюджетів (Open Budget Index), які на сьогоднішній день вважаються уніфікованим інструментом оцінювання та співставлення рівнів бюджетної прозорості у країнах світу.

Варто зауважити, що фахівці групи Світового банку також приймають активну участь у дисемінації принципів бюджетної (фіскальної) прозорості у всьому світі. Зокрема, у звіті «Інформаційне забезпечення фінансового менеджменту та відкриті дані про бюджет: чи звітують уряди про те, куди йдуть гроші?» наголошується на тому, що імплементація принципу прозорості у систему державного фінансового менеджменту сприяє зростанню довіри населення до уряду [20].

Крім того, у 2001 році за ініціативи Європейської комісії, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, урядів Франції, Норвегії, Швейцарії та Великобританії було створено програму з Оцінювання державних видатків та фінансової підзвітності (Public Expenditure and Financial Accountability – PEFA) [74], що дозволяє здійснити оцінювання ефективності управління державними фінансами, враховуючи бюджетну прозорість як одну з основоположних опцій цієї оцінки.

Тим не менш, питання забезпечення бюджетної прозорості перебувають не лише у фокусі уваги міжнародних організацій, а широко досліджуються науковцями як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях.

Зокрема, автори [14] досліджували, яким чином бюджетна прозорість, вимірювана за допомогою Індексу відкритості бюджету, впливає на контроль над корупцією та окремі макроекономічні показники (ВВП на душу населення), використовуючи при цьому інструментарій

багатофакторного регресійного аналізу на панельних даних. Дослідники виявили, що збільшення Індексу відкритості бюджету на один бал призводить до зростання контролю за корупцією в 0,45 бали (з 99 % довірчою ймовірністю).

У свою чергу, Бірскайте [9] здійснив оцінювання бюджетної транспарентності для 60 муніципалітетів Литви на основі, використовуючи при цьому сконструйований за власним алгоритмом індекс, що базується на кількісному оцінюванні 20 об'єктивних критеріїв, аналітичних дані у розрізі яких було зібрано з офіційних веб-сайтів муніципалітетів. Для оцінювання дослідником була використана бінарна система (якщо муніципалітет відповідає критерію, то 1, інакше – 0). Наступний етап дослідження був спрямований на з'ясування ключових детермінант забезпечення бюджетної транспарентності субнаціональних утворень. Автор емпірично довів, що прозорість бюджету муніципалітетів Литви залежить від запозичень, доходів на душу населення, рівня міжбюджетних трансфертів, відсотка населення, що проживає в сільській місцевості, щільності та вікової структури населення, а також його політичної активності.

Седміградська та Якуб [85] у своєму дослідженні намагалися з'ясувати як рівень бюджетної транспарентності може вплинути на державні видатки. Дослідження показало, що підвищення прозорості бюджету призводить до більш ефективного та обгрунтованого розподілу бюджетних ресурсів. У свою чергу, автори також виявили, що зменшення асиметрії інформації може допомогти поліпшити фінансову підзвітність, а також стимулює більш ефективне виконання фіскальних правил. Крім того, Альт і Лассен [2], а також Ярмузек [52] також емпірично довели, що підвищення фіскальної прозорості призводить до зниження обсягу державного боргу і скорочення бюджетного дефіциту. У свою чергу, Райпа та Бакунайте [79], Кириленко і Чайковська [119] зазначили, що фіскальна прозорість сприяє поліпшенню бюджетної стабільності та якості економічного середовища.

Після аналізу теоретичних засад та генезису основ бюджетної транспарентності, доцільно здійснити аналіз сучасного стану, проблеми і перспектив України у цій сфері на основі даних Огляду відкритості бюджету, розробленого Міжнародним бюджетним партнерством. Так, на основі інформації з цього Огляду за 2019 рік [44] можна зауважити, що Україна має достатній рівень прозорості бюджету та займає 26 позицію із 117 країн світу. У порівнянні з попереднім періодом, оцінка України збільшилися на 9 балів, що дозволило перейти від незадовільного до задовільного рівня прозорості бюджету. Більше того, Україна має навіть кращі показники, ніж у середньому у світі, і дещо кращі за більшість наших західних сусідів, але, разом з тим, оцінка України на 9 балів нижча, ніж у Росії.

Більш глибокий аналіз результатів Огляду відкритості бюджету 2019 року [44] дозволяє нам підкреслити, що з точки зору забезпечення бюджетної транспарентності наша країна має досить високий рівень (61–100 балів) у таких напрямках як «бюджетні пропозиції органів виконавчої влади», «прийняття бюджету», «громадянський бюджет», «проміжна річна звітність» (найвищий бал – 93 зі 100), «звітність за підсумками року» та «аудиторський звіт». Разом з тим, за показником «звітність до прийняття бюджету» Україна отримала 45 балів (середній кластер), тоді як критерій «звітність за результатами півріччя» в нашій країні не виконується взагалі.

Таким чином, на сьогоднішній день в Україні існує два основних проблемних аспекти у сфері бюджетної транспарентності, що вимагають поліпшення. Перш за все, існує необхідність запровадження формалізованої звітності за результатами півріччя, спрямованої на аналіз та коригування цільових бюджетних показників ефективності, обсягів бюджетних надходжень і витрат з урахуванням стану макроекономічної динаміки. По-друге, також існує необхідність посилення прозорості при розробці та публікації передбюджетного звіту, щоб громадяни розуміли макроекономічну та монетарну основу формування державного та місцевих бюджетів. Зокрема, за даними Огляду відкритості бюджету 2019 за цим напрямком для України

рекомендовано надавати «додаткову інформацію про політику та пріоритети формування доходів на майбутній бюджетний рік; оцінки, пов'язані з державними запозиченнями та боргами; а також багаторічні прогнози бюджетних видатків» [44].

Разом з тим, варто зауважити, що окрім загальних рекомендацій у сфері бюджетної транспарентності, розроблено також окремі засади у даному напрямку, що стосуються саме місцевих бюджетів. При чому у даному контексті слід відзначити, що такі рекомендації та підходи до оцінювання прозорості бюджетного процесу на локальному рівні є специфічно національними, тобто не спрямовані на співставлення результатів оцінювання між країнами, адже показники, що покладено в основу їх формування, орієнтовані на врахування та дотримання певних визначених національними (нормативними, інституціональними чи історичними) особливостями критеріїв, а тому не можуть бути аплікабельними для різних країн світу. Разом з тим, такий аналіз також є важливим елементом комплексної системи забезпечення бюджетної транспарентності, оскільки дає можливість виявити всередині країни флагманів та аутсайдерів у цьому процесі, формалізувати найбільш вузькі місця забезпечення бюджетної транспарентності на рівні конкретної адміністративно-територіальної одиниці, що, у свою чергу, дозволить формалізувати чіткі та науково обґрунтовані кроки на шляху до побудови бюджетної системи всієї країни на засадах публічності, підзвітності та прозорості.

Зокрема, у вітчизняній практиці розроблено Методологію оцінки прозорості місцевих бюджетів [127], формування якої здійснено групою експертів Громадського Партнерства «За прозорі місцеві бюджети!» у кооперації з Асоціацією міст України та науковцями Національної академії державного управління при Президентіві України.

Розроблена методологія побудована одночасно як з урахуванням можливості отримання релевантної інформації / встановлення факту дотримання відповідного критерію, визначеного вимогами вітчизняного

законодавства, так і найбільш вдалих закордонних (міжнародних) практик застосування подібних методик, виявлених за результатами бенчмаркінг-аналізу. Зокрема, система оцінювання прозорості місцевих бюджетів базується на кількісному вимірюванні 34 критеріїв, результати квантифікації за кожним з яких надалі агрегуються в інтегральний показник. Так, варто зауважити, що у випадку виконання відповідного критерію, адміністративно-територіальна одиниця, що оцінюється, отримує 1 бал, в іншому випадку – 0. Розробники також відмічають, що за деякими блоками можливе застосування не бінарного підходу, а присвоєння відповідних балів з урахуванням кількості виконаних / опублікованих положень у розрізі конкретного критерію [127].

Так, у розрізі Методології оцінки прозорості місцевих бюджетів [127] експерти пропонують оцінювати прогрес органів місцевого самоврядування у цьому напрямку за такими параметрами:

– блок параметрів оцінювання рівня бюджетної прозорості на етапі формування проєктів місцевих бюджетів: 1) оприлюднення прогнозу доходної та видаткової частин місцевого бюджету на трирічну перспективу; 2) оприлюднення стратегії розвитку громади; 3) оприлюднення програми соціально-економічного розвитку території; 4) існування механізмів участі мешканців територіальної громади у формуванні бюджету на плановий період; 5) існування механізмів участі дорадчих органів у формуванні бюджету на плановий період; 6) наявність консультацій зі стейкхолдерами при формуванні проєкту рішення щодо місцевих податків і зборів; 7) наявність на офіційному сайті органів місцевого самоврядування розділу про місцевий бюджет;

– блок параметрів оцінювання рівня бюджетної прозорості на етапі розгляду проєкту місцевого бюджету та його прийняття: 1) оприлюднення проєкту рішення про місцевий бюджет; 2) оприлюднення бюджетних запитів; 3) оприлюднення рішення про місцевий бюджет; 4) оприлюднення паспортів бюджетних програм; 5) обговорення проєкту бюджету на засіданні бюджетної комісії; 6) наявність та реальне використання

механізму бюджетних слухань; 7) прийняття рішення про місцевий бюджет на наступний рік; 8) існування механізму громадянського бюджету; 9) наявність механізмів е-консультування;

– блок параметрів оцінювання рівня бюджетної прозорості на етапі виконання місцевого бюджету: 1) оприлюднення змін до місцевого бюджету; 2) участь у системі E-Data; 3) оприлюднення інформації щодо муніципальних закупівель; 4) оприлюднення інформації щодо основних напрямків здійснення капітальних видатків; 5) оприлюднення інформації щодо діяльності комунальних підприємств; 6) існування та використання механізму партисипативного бюджету; 7) доступність інформації щодо ефективності діяльності комунальних підприємств; 8) добросовісність участі у системі ProZorro; 9) доступність електронних механізмів партисипативного бюджету; 10) доступність деталізованої інформації у розрізі капітальних видатків;

– блок параметрів оцінювання рівня бюджетної прозорості на етапі звітування за результатами виконання місцевого бюджету: 1) оприлюднення квартальних звітів про виконання бюджету; 2) оприлюднення річного звіту про виконання бюджету; 3) оприлюднення звітності щодо виконання паспортів бюджетних програм; 4) оприлюднення звітності щодо виконання програм соціально-економічного розвитку; 5) існування практики публічного звітування голови про виконання місцевого бюджету; 6) оприлюднення звітів про використання бюджетних коштів у машиночитному форматі; 7) оприлюднення звітів за результатами оцінювання ефективності бюджетних програм; 8) наявність механізмів учасницького аудиту [127].

За результатами агрегування та трансформації бальних оцінок за кожним критерієм може бути отримано максимальну оцінку у 100 балів, при чому сумарний результат у діапазоні 0–16 балів характеризується як непрозорий бюджет, 17–48 балів – задовільний рівень прозорості бюджету; 49–71 –

високий рівень прозорості бюджету; 71–100 – інноваційний рівень прозорості бюджету.

Разом з тим, варто зазначити, що відповідно до офіційних даних, оприлюднених на онлайн-платформі щодо Оцінки прозорості місцевих бюджетів [134], за результатами 2019 року лише 12 із 106 оцінених місцевих бюджетів мають високий рівень бюджетної транспарентності, 9 – непрозорий бюджет, тоді як решта 85 – задовільний рівень прозорості бюджету. Така ситуація засвідчує, що на сучасному етапі розвитку бюджетних відносин в Україні проблема забезпечення бюджетної транспарентності на локальному рівні є доволі гострою та вимагає нагального вирішення. Крім того, доволі проблемним аспектом є той факт, що за офіційними даними державного веб-порталу Open Budget [72], станом на 10.04.2020 р. в Україні офіційно зареєстровано 8838 місцевих бюджетів, з яких 872 – бюджети об'єднаних територіальних громад, тоді як Оцінкою прозорості місцевих бюджетів охоплено лише 106, що свідчить про пасивність органів місцевого самоврядування у цьому напрямку.

У зв'язку з вищевикладеним об'єктивної необхідності набуває централізована підтримка (у тому числі з використанням директивних інструментів цілеспрямованого державного впливу на органи місцевого самоврядування) масштабної експансії охоплення місцевих бюджетів України Оцінкою прозорості місцевих бюджетів (чи іншим альтернативним аналогом) з метою формування комплексного уявлення про стан транспарентності місцевих бюджетів, моніторингу його зміну у розрізі адміністративно-територіальних одиниць на щорічній основі, а також формалізації найбільш проблемних аспектів у цій сфері з подальшими експертними рекомендаціями щодо можливості їх оперативного усунення.

Крім того, доцільно також розробити та реалізувати комплексну державну (чи реалізовану представниками громадського сектору за державної підтримки) освітньо-просвітницьку програму щодо поінформованості представників органів місцевого самоврядування про основні напрямки та

механізми забезпечення бюджетної транспарентності, а також їх переваги як для підвищення якості бюджетного процесу, так і для сталого розвитку адміністративно-територіальної одиниці в цілому.

Зокрема, враховуючи показники, що покладені в основу Оцінки прозорості місцевих бюджетів [134], можна визначити наступні напрямки позитивного впливу зростання рівня бюджетної транспарентності на рівень фінансової самодостатності місцевих бюджетів:

- існування та реальна реалізація консультаційних сесій зі стейкхолдерами при формуванні проєкту рішення щодо місцевих податків і зборів сприятиме зростанню залученості та лояльності представників малого та середнього бізнесу до бюджетного процесу, що, разом з тим, сприятиме підвищенню рівня їх податкової грамотності, дисципліни та відповідальності, а відтак сприятиме зниженню стимулів до нелегальної підприємницької діяльності, ухилення від сплати податків та, як наслідок, дозволить забезпечити зростання надходжень від місцевих податків і зборів; крім того, відкритість органів місцевого самоврядування та їх готовність до конструктивного обговорення цих питань з представниками бізнес-середовище сприятиме формуванню позитивного іміджу відповідної територіальної громади, а відтак буде сприяти отриманню додаткових переваг у рамках внутрішньої податкової конкуренції (на початкових етапах процесу масштабної популяризації принципів бюджетної транспарентності більш успішні у цьому контексті адміністративно-територіальні одиниці будуть більш привабливою юрисдикцією для реєстрації бізнесу);

- відкритість у публічному доступі інформації щодо планових, фактичних та звітних показників за результатами виконання місцевого бюджету, а також існування та практична імплементація залучення громадськості до їх обговорення дозволить певною мірою відкалібрувати напрямки витрачання бюджетних коштів, посилити економічну та соціальну ефективність бюджетних видатків, а відтак і певною мірою оптимізувати процес децентралізації витрат;

– відкритість органів місцевого самоврядування на всіх етапах бюджетного процесу, а також існування ефективних візуалізаційних механізмів представлення для широкого загалу інформації щодо показників планування, формування та використання коштів місцевого бюджету сприятиме зростанню рівня довіри та лояльності як з боку домогосподарств, так і з позиції представників бізнесу, що, з одного боку, дозволить активізувати участь стейкхолдерів у бюджетотворчих процесах на засадах партисипативності, а також посилити їх зацікавленість у залученні до співфінансування інвестиційних проєктів локального значення у межах реалізації державно-приватного партнерства; налагодження плідної співпраці між представниками локального бізнесу та органами місцевого самоврядування на перманентній основі, у свою чергу, дозволить перекласти на них частину видаткового навантаження з місцевого бюджету або ж отримати додаткові фінансові ресурси на реалізацію тих ініціатив, фінансування яких є неможливим виключно за бюджетні кошти, що сприятиме скороченню рівня дотаційної залежності відповідного місцевого бюджету від трансфертів з державного бюджету;

– масштабне охоплення Оцінкою прозорості місцевих бюджетів усіх відповідних об'єктів в Україні дозволить створити певну конкурентну основу взаємовідносин між місцевими бюджетами в країні, що сприятиме інтенсифікації їх розвитку та більш швидкому вирішенню існуючих на локальному рівні хронічних проблем у фіскально-бюджетній сфері;

– доступність у публічному доступі релевантної на різних стадіях бюджетного процесу звітної інформації сприятиме не лише поліпшенню прозорості цього процесу, а й підзвітності та відповідальності перед суспільством органів місцевого самоврядування за прийняті управлінські рішення; крім того, це також сприятиме спрощенню процесу бенчмаркінгу між різними територіальними громадами та створить передумови для швидшої дисемінації кращих практик вітчизняного бюджетотворчого процесу.

Таким чином, представлені переваги засвідчують існування тісного та позитивного взаємозв'язку між рівнем бюджетної транспарентності та фінансової самодостатності місцевих бюджетів, а тому експансію на всі місцеві бюджети України. Оцінки прозорості місцевих бюджетів можна справедливо вважати одним із перспективних та інноваційних механізмів посилення фінансової спроможності територіальних громад, що підтверджується також результатами проведеного у межах даного блоку дослідження компаративних та бібліометричним аналізом, а також підтверджується низкою сучасних емпіричних досліджень. Крім того, порівняння стану бюджетної транспарентності за даними Огляду прозорості бюджетів Міжнародного бюджетного партнерства (загальнонаціональний рівень) [44] та стану прозорості місцевих бюджетів за даними Оцінки прозорості місцевих бюджетів [134] засвідчило наявність значного гіршого стану справ саме на місцях, що додатково актуалізує необхідність імплементації більш динамічних та кардинальних кроків у цьому напрямку на різних ієрархічних рівнях.

В ході економічної та політичної діяльності явище прозорості влади займає значне місце, тому що звітування перед громадськістю є головною характеристикою демократичного устрою. У сучасному світі інститут державної влади викликає багато запитань у суспільства, які стосуються не лише якості його наповнення, а і його типу. Громадськість висловлює думку, що демократичний устрій в країні заважає досягненню економічного зростання та державі потрібен авторитарний лідер.

Огляд відкритості бюджету (далі – ОВБ) [73] – це єдино незалежний, регулярний та порівняльний аналіз прозорості, участі та контролю бюджету громадськості в усьому світі. Інші оцінки державних фінансів, як правило, орієнтуються на самостійне надання відомостей уряду, проте ОВБ здійснюється незалежними дослідниками, що мешкають в країнах, де проводять досліджування. Вони відповідають на 140 питань по факту, а анонімний експерт розглядає ці результати. Для коментування та аналізу цих

результатів, запрошуюють уряди всіх країн, які мають право та можливість вносити свої пропозиції та зауваження. Більша частина питань представляє обсяг бюджетної інформації, яка доступна суспільству в восьми ключових бюджетних документах. Згідно з ста дев'ятьма відповідями, кожна країна одержує оцінку від 0 до 100 балів, яка формує показник прозорості бюджету – Індекс відкритості бюджету (далі – ІВБ). Дане дослідження проводиться раз на два-три роки.

Індекс відкритості бюджету є одним із трьох показників огляду, проте його значення вважається найпоказовішим для визначення рівня транспарентності бюджету країни. У 2008 році Україна вперше стала учасником Дослідженні відкритості бюджету та зайняла 25 місце у рейтингу.

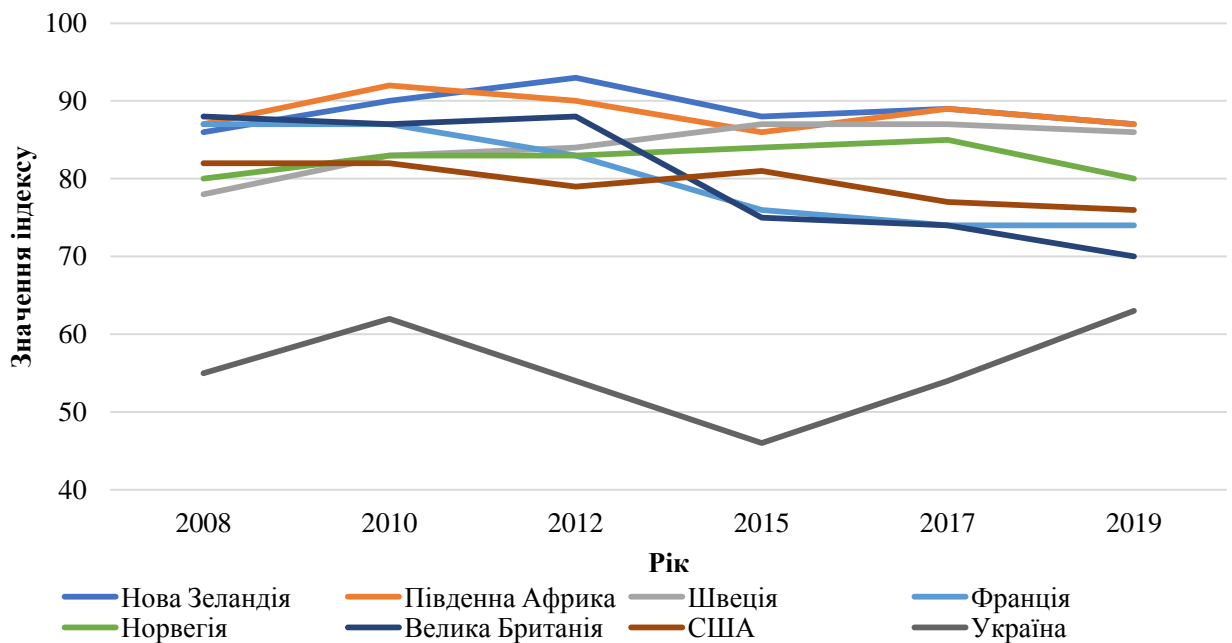

Рисунок 1.1 - Інтегральна оцінка прозорості бюджету України у порівнянні з країнами-лідерами за період з 2008 по 2019 роки

Джерело: складено авторами за даними [73]

Зі зростанням кількості країн-учасників до 100, Україна втратила свої позиції та опинилася на 51 місці у 2015 році. З 2017 року можна спостерігати поступове зростання положення України у рейтингу до двадцять сьомого місця, що свідчить про гарний результат, враховуючи оцінку відкритості

українського бюджету. На рисунку 1.1 зображено динаміку місця України у рейтингу в порівнянні з країнами-лідерами за значення індексу транспарентності [73].

З наведеного графіку можна зробити висновки, що положення України в рейтингу відкритості бюджету є нестійким. Країни-лідери рейтингу такі як Нова Зеландія, Південна Африка, США, Швеція та інші випереджають Україну на десятки балів.

Розглянемо детально кожний з восьми основних документів, які піддаються аналізу в процесі оцінки прозорості бюджету.

Перший аналізований документ – це попередній проєкт бюджету, який встановлює загальні параметри щодо визначення наступного бюджету уряду. Кожного року в Україні, згідно аналізованих документів, опубліковувався щорічний попередній проєкт бюджету, але він містить замало інформації щодо фінансової та макроекономічної ситуації.

Другий індикатор аналізу транспарентності бюджету – проєкт бюджету виконавчої влади. Це найбільш важливий інструмент в політиці Уряду, де Уряд представляє планування збільшення доходів і розподіл цих коштів, що сприяє перетворення політичних цілей на конкретні дії. Протягом одинадцяти років, відколи проводиться дослідження, проєкт бюджету виконавчої влади опубліковувався з детальною інформацією о джерелах доходів, асигнуваннями міністерствам, зі змінами політики, та багатьма іншими матеріалами, важливими для розуміння податково-фінансової ситуації в Україні. Оцінка змісту даного проєкту в 2019 році складала 61/100, що свідчить про високий рівень інформаційності.

Затверджений бюджет має статус закону країни і протягом бюджетного року він є базовим матеріалом для бюджетних досліджень різного роду. В Україні затверджений бюджет видається кожного року. З 2010 року повнота та доступність наданої в ньому інформації збільшилась з середнього класу до високого та в 2019 році склала 89/100.

Уряд країни, для представлення своїх планів, розробляє спеціальний проєкт бюджету для громадськості, в якому надається інформація для сприйняття та розуміння людьми, що не знайомі з бюджетними процесами. Цей проєкт так і називається – громадський. Громадський бюджет до 2017 року не видавався, що свідчило про низький рівень інформаційності та зниження загального індексу транспарентності бюджету. Проте з 2017 року після опублікування проєкту бюджету, якість інформації зростає до високого рівня і має оцінку у 2019 році 75/100.

Важливим індикатором прозорості є поточні звіти Уряду про виконання бюджету протягом бюджетного року. Вони дають уявлення про результати фактичних надходжень, інформацію про фактичні витрати і заборгованість, накопичену в різний час. Зазвичай поточні звіти видаються щомісяця або щоквартально. В Україні серед інших необхідних документів поточні звіти Уряду про виконання бюджету мають найвищу оцінку, яка складає 93/100 у 2019 році.

В піврічному звіті відображається інформація, яка містить результати виконання бюджету країни до середини бюджетного року, містить огляд будь-яких змін в економічних припущеннях, які мають вплив на прийняту бюджетну політику. До 2012 року в Україні складався піврічний звіт, але він був недоступним для громадськості. З 2013 року піврічний звіт взагалі не розроблявся, що погіршило загальну оцінку транспарентності бюджету. Саме тому, вже багато років представники Міжнародного Бюджетного Партнерства рекомендують розробляти та публікувати піврічний звіт на Інтернет-ресурсах.

У Річному звіті порівняно фактичне виконання бюджету з Затвердженим бюджетом. Річний звіт може інформувати розробників стратегії про податкову політику, боргові вимоги і основні пріоритетні статті витрат, що дозволяє виконати коригування на найближчі бюджетні роки. В Україні складається Річний звіт, але він далеко не повний. Наприклад, в даний звіт не включено відхилення між затвердженими та фактичними витратами, а також інформація

по нефінансові дані. Тим не менш, якість інформації класифікується як висока та в 2019 році має оцінку 76/100.

Останнім восьмим документом, який є індикатором прозорості бюджету є аудиторський звіт. Аудиторський звіт є оцінкою рахунків Уряду вищим органом фінансового контролю країни. У ньому повідомляється інформація про збільшення Урядом доходів, про витрачання державних доходів відповідно до офіційно прийнятого бюджету, а також надаються відомості про збалансованість та точність бухгалтерського обліку Уряду та про існування проблем в галузі управління державними коштами. В Україні складається Аудиторський звіт, який в достатній мірі є вичерпним. Однак в ньому не повідомляється про кроки, що робляться органами виконавчої влади для виконання наданих рекомендацій.

Отже, за дев'ять років, відколи Україна приймає участь у дослідженні, країна змогла досягти позитивних зрушень у сфері прозорості бюджету та доступності бюджетної інформації для громадян. Зокрема, підвищилася повнота прийнятого бюджету та річного звіту; з 2017 року відбувається публікація громадського бюджету [72]; збільшився обсяг інформації, представлений в бюджетній пропозиції виконавчої влади; покращилася якість аудиторського звіту [73].

Проте однієї тільки прозорості недостатньо для вдосконалення управління. В огляді відкритості бюджету також представлені рейтингові бали за двома іншими критеріями – участь громадськості та нагляд за бюджетом.

Участь громадськості у формуванні бюджету має фундаментальне значення для досягнення позитивних результатів, пов'язаних з більшою прозорістю бюджету. ОБВ також оцінює формальні можливості, що надаються громадськості для повноцінної участі на різних етапах бюджетного процесу. У ньому аналізуються практики виконавчих, законодавчих органів центрального уряду і вищого органу аудиту за допомогою 18 рівноцінних показників, погоджених з Принципами участі громадськості у фінансовій

політиці Глобальною ініціативою фінансової прозорості, де кожна країна оцінюється за шкалою від 0 до 100 (рис. 1.2).

З наведеного рисунку ми можемо бачити, що громадяни України мають мало можливостей для участі у бюджетному процесі. Загальний бал громадської участі у 2019 році складає 33/100. Рекомендаціями для України у питанні зростання громадської участі у бюджетному процесі є розширення механізмів розробки бюджету, що дозволить залучити будь-яку організацію громадянського суспільства або представника громадськості, які бажають взяти в ній участь [73].

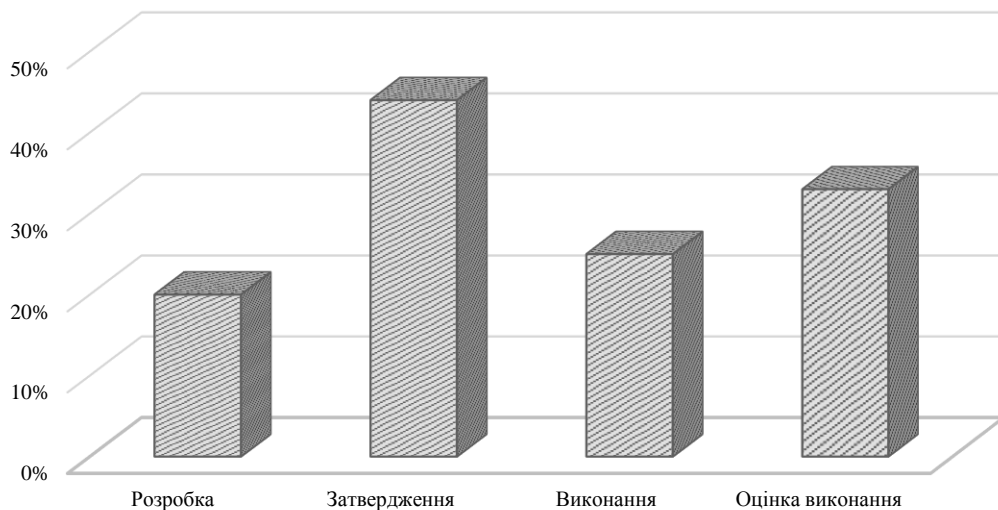

Рисунок 1.2 – Рівень участі громадськості у формуванні бюджету на різних стадіях бюджетного процесу станом на 2019 р.

Джерело: складено авторами за даними [73]

Законодавчий орган влади і вищий орган аудиту в Україні, в сукупності, здійснюють належний нагляд в ході бюджетного процесу, при цьому сукупний показник нагляду становить 87/100.

Згідно з даними організації Міжнародного бюджетного партнерства та проведеного нею дослідження відкритості державного бюджету 117 країн світу найбільш відкритою до населення у плані прозорості бюджету є Нова Зеландія. Дослідження веб-сайту Казначейства Нової Зеландії може

допомогти у формуванні певних висновків щодо поліпшення рівня відкритості українських ресурсів [98].

У ході вивчення веб-порталу було виявлено, що Казначейство представляє попередній план бюджету, який розкриває широкі параметри фіскальної політики напередодні бюджетної пропозиції виконавчої влади; описує економічний прогноз уряду, очікувані доходи, витрати і заборгованість.

Проект бюджету виконавчої влади представлено виконавчою владою в законодавчий орган на затвердження у якому детально описуються джерела доходів, розподіл коштів міністерствам, пропоновані зміни політики та інша інформація, важлива для розуміння фіскальної ситуації в країні.

На сайті представлені як поточний бюджет, так і попередні бюджети починаючи з 1997 року. Для кожного бюджету створена окрема сторінка на сайті на якій окрім самого бюджету представлені різноманітні звіти з огляду конкретного бюджету державними органами влади, опис фіскальної стратегії, прогнози виконання бюджету та піврічні звіти про виконання, кошториси бюджетних асигнувань та конкретні звіти про капітальні інвестиції, доходи домогосподарств, тощо. Піврічний огляд бюджету, що публікується на сайті включає комплексне оновлення виконання бюджету за станом на середину фінансового року; включає огляд економічних припущень і оновлений прогноз бюджетних результатів [98].

Також на сайті Казначейства надається посилання на спеціально створений веб-сайт бюджету поточного року «Budget2020» на якому акумульовано всю інформацію пов'язану з провадженням, розробкою, виконанням та доповненням бюджету.

Ще однією країною, яка входить в топ лідерів за прозорістю бюджету є Південна Африка, тому ми аналогічно обрали сайт Казначейства Південної Африки як основний портал бюджетної інформації для порівняння з українськими ресурсами [66].

В ході дослідження сайту було виявлено, що він представляє собою єдиний портал з усією фінансовою інформацією стосовно бюджету, як на державному так і на місцевих рівнях та містить інформацію Міністерства фінансів, дані щодо тендерів, постачальників, законодавчі акти та законопроекти тощо.

Стосовно бюджетної інформації, то на сайті ми можемо бачити статистичні дані державного та місцевих бюджетів починаючи з 1993 по 2020 рік. Для кожного року створена окрема папка, яка містить всі основні моменти бюджету, бюджетну статистику, а також звіти про виконання, кошториси бюджетних асигнувань та конкретні звіти про капітальні інвестиції, доходи домогосподарств, тощо. Вкладка місцевих бюджетів містить керівництво по бюджету, місцеві асигнування, оцінки місцевих доходів і витрат, а також стандартизовані таблиці в форматі Excel.

Додатково на сайті Казначейства є посилання на спеціальний портал для візуалізації, вивчення та завантаження наведених даних. На ньому можна в доступному вигляді побачити склад державного та місцевих бюджетів, куди та в якому співвідношенні спрямовуються державні видатки, звідки приходять надходження тощо. Кожну сферу можна вивчити детальніше, перейшовши за посиланням. Даний портал є аналогом українського OpenBudget'у, проте з більш детальною інформацією.

Для порівняння бюджетних порталів розглянутих країн з Україною ми провели дослідження основних інформаційних каналів щодо стану транспарентності органів влади, таких як Міністерство фінансів України, Державна казначейська служба України та Державна фіскальна служба України. На останньому не було представлено жодної статистичної інформації з приводу виконання бюджетів та їх наповнення, тому даний портал не береться до уваги. Сайти Міністерства фінансів та Державної казначейської служби України наповнені майже аналогічною інформацією. На сайті Мінфіну представлена така інформація як проєкт бюджету на наступний рік, поточний

бюджет та попередні бюджети, тобто більше планова інформація, яка пов'язана з формуванням та плануванням бюджету.

На сайті Казначейства представлено більше оперативної інформації про виконання бюджетів з детальним розписом всіх показників. Також сайт Міністерства фінансів містить інформацію про виконання доходів місцевих бюджетів, яка щомісячно оновлюється, але подана у текстовому форматі, що є неефективним та вимагає багато часу для її опрацювання. На сайті Казначейства додатково наведені щомісячні звіти про виконання державного бюджету за доходами, і надходження до місцевих бюджетів. Дана інформація представлена у розрізі областей, але без конкретизації за розпорядниками коштів.

У ході дослідження сайту Міністерства фінансів України було виявлено посилання на портал OpenBudget, на якому представлена уся можлива інформація про виконання як державного так і місцевих бюджетів за 2018 та 2019 роки. Інформація подана у вигляді діаграм та таблиць із поясненнями. Щодо місцевих бюджетів, то надано повний розпис бюджетів за кожним розпорядником коштів, а також у розрізі основних статей надходжень - податкових, неподаткових, доходів від операцій з капіталом та офіційних трансфертів. Також подані видатки за функціональною класифікацією. Даний портал може бути використаний як основна інформаційна база аналізу державного та місцевих бюджетів та показників їх виконання. Недоліком OpenBudget'у є те, що він працює лише 2 роки та не містить інформацію про попередні роки.

Тож фактично українські портали надають подібну інформацію щодо відкритості бюджету, проте рівень наповненості та якості представлення даних є на різних рівнях, адже звіти представлені на новозеландських сайтах повно відображають фактичну картину реалізації бюджетної політики. Водночас сайти українських органів державної влади не містять текстових звітів, які в доступній для населення формі пояснюють причини відхилень від запланованих показників. Крім того, дані щодо стану як зведеного,

державного так і місцевих бюджетів доступні за період з 2007 по поточний 2020 рік наводяться в трьох значеннях – затверджених Верховною Радою на рік, при цьому вони зазначаються зі змінами, що потім були внесені, окремо наводиться плановий показник з урахуванням внесених змін і факт виконання. Самі зміни в доступній формі не мають жодних коментарів. Крім того, результати перевірок, що проводить Рахункова палата України є дуже складними для нефахівців, і за ними досить складно зробити висновок щодо ефективності публічних фінансів в Україні.

За результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що відкритість бюджетного процесу державних органів влади України щорічно зазнає якісних змін і поступово, дотримуючись загальносвітових тенденцій, стає все більш доступною для населення як з перспективи підзвітності, тобто розкриття результатів бюджетної діяльності органів влади, так і зі сторони залучення представників громадськості до участі у формуванні державної бюджетної політики так і опосередкованого контролю за її виконанням.

Беручи до уваги результати попередніх досліджень щодо транспарентності публічних фінансів на місцевому рівні [89], можна відзначити значно вищий рівень транспарентності на макроекономічному рівні, що вимагає зміни політики саме на рівні органів місцевого самоврядування, особливо враховуючи ту ситуацію, що в результаті адміністративно-територіальної реформи та фінансової децентралізації роль останніх стає все більш ваговою у використанні бюджетних коштів.

2 ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ТА МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ НА ПРИКЛАДІ КРАЇН ЛІДЕРІВ РЕЙТИНГУ ВІДКРИТОСТІ

Сучасний стан публічних фінансів відіграє важливу роль в забезпеченні ефективних економічних процесів як на загальнодержавному рівні, так і на локальному рівні. Значимість публічних фінансів суттєво зросла в умовах пандемії, коли саме державний та місцеві бюджети стають джерелом для фінансування першочергових заходів, пов'язаних і з фінансуванням сфери охорони здоров'я, і виконання інших соціальних функцій, а також підтримки бізнесу в умовах обмеженої та сповільненої економічної діяльності. В такій ситуації суттєво зростає роль транспарентності в частині як формування, так і використання публічних фінансів, адже чим більш прозорим буде рух фінансових ресурсів як на загальнодержавному так і на локальних рівнях, тим більший ступінь довіри населення до органів державної влади та особливо до органів місцевої влади, а також тим менший ризик виникнення корупційних дій. На значимості транспарентності у фіскальній та бюджетній політиці наголошують міжнародні фінансові установи, які протягом останніх років здійснюють моніторинг транспарентності в сфері публічного управління, в тому числі і у сфері публічних фінансів різних країн світу.

Варто наголосити, що якщо на державному рівні питанню транспарентності публічних фінансів приділяється досить серйозна увага як з боку Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби, що розробляють та реалізують фінансову політику, так і з боку Національного банку України при розробці та реалізації монетарної політики, то на місцевому рівні проблема забезпечення прозорості формування та використання коштів місцевих бюджетів залишається досить значною та потребує окремого дослідження.

Для покращення ситуації щодо забезпечення прозорості місцевих фінансів корисним є вивчення зарубіжного досвіду в цій частині. Особливо варто звернути увагу на стан локальних фінансів тих країн, які демонструють високий рівень прозорості в світових рейтингах.

Проблеми забезпечення прозорості у сфері публічних фінансів знаходяться в центрі уваги як зарубіжних так і вітчизняних науковців. При чому вони є актуальними як для високорозвинених країн так і для країн, що розвиваються, в тому числі і для України, і якщо для країн з високим рівнем економічного розвитку такі дослідження проводяться протягом тривалого часу, то в Україні дана проблематика стала досить актуальною відносно недавно.

Де Сімоні Е., Бонасія М., Гаєта Г. Л., Сікатієлло Л. [19] на основі панельних даних 82 країн світу за період 2008 – 2015 років досліджували, чи впливає фінансова прозорість, вимірювана на основі індексу відкритого бюджету на рівень витрат бюджету та встановили, що рівень прозорості має безпосередній зв'язок із рівнем демократії в країні і при цьому у країнах з усталеними демократичними цінностями спостерігається вищий рівень прозорості і він корелює з вищою ефективністю витрат бюджету, в той час як у країнах з низьким рівнем розвитку демократії прозорість не має впливу на ефективність. Таким чином автори зазначають, що прозорість може бути потужним інструментом в країнах, де політики мають високий ступінь відповідальності за свої дії, і навпаки. Систематизацію досліджень щодо стану фінансової прозорості та участі у формуванні державного бюджету за період з 1991 по 2015 роки на прикладі 38 досліджень проведено Де Ренціо П. та Венер Дж. [18]. Вони встановили, що зростання прозорості та посилення партисипації призводить до покращення якості формування бюджету. Дослідження стану місцевих фінансів проведено Ерджавек Н., Якшич С., Маскіч В. [26] на прикладі Хорватії з використанням панельних даних та аналізу регресії в результаті чого встановлено існування суттєвих

відмінностей в різних регіонах, що мають як економічне так і політичне походження.

Зепіч Р., Дапп М., Крчмар Х. [100] досліджують роль партисипативного бюджету в забезпеченні прозорості бюджетного процесу на прикладі різних регіонів Німеччини, вони зазначають, що саме участь громадськості в бюджетному процесі має важливе значення для забезпечення прозорості діяльності влади.

Ріос А., Гійамон М., Беніто Б., Бастіда Ф. проаналізували вплив транспарентності бюджетів 100 найбільших муніципалітетів Іспанії [80] та встановили, що рівень прозорості впливає на відхилення прогнозів в доходах бюджету, а також він має безпосередній зв'язок з фазами виборчого циклу, а саме встановили, що в рік виборів політики як правило завищують витратну складову.

Досягти зростання рівня транспарентності діяльності органів влади можна завдяки використанню сучасних інформаційних технологій. Так Хартог М., Баккер К. [38] на прикладі шести муніципалітетів Нідерландів визначають вагому роль діджиталізації у забезпеченні транспарентності бюджетного процесу та формуванні відкритого Уряду. Бірскіте Л. [9] вивчила стан використання муніципалітетами в Литві нових технологій для своєчасного та всебічного розкриття інформації щодо бюджетного процесу та визначила індекси прозорості для кожного муніципалітету. Ганапаті С., Сід Г. П., Реддік С. Г. [30] в 2019 році провели дослідження щодо стану фіскальної транспарентності в окремих штатах США, які впроваджують портали відкритих даних та встановили, що основними факторами ефективних публічних фінансів на рівні штату є ухвалення законодавчих документів щодо транспарентності, адаптація до цифрового середовища та політична реакція органів влади штатів на стан публічних фінансів.

Стосовно України можна відзначити, що дослідження транспарентності набуло широкого розповсюдження в контексті саме дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Серед таких досліджень варто

виділити роботи Терещук Г. [153; 154], яка досліджувала особливості реалізації принципу транспарентності саме в діяльності органів місцевого самоврядування та обґрунтувала, що саме транспарентність є одним із головних чинників зростання економічного та соціального потенціалу територіальних громад. Що стосується досліджень транспарентності в сфері публічних фінансів, то вони в основному зосередженні на проблемах її забезпечення на загальнодержавному рівні, і як правило стосуються забезпечення транспарентності в рамках фіскальної або ж бюджетної політики. Серед робіт в даному напрямі можна виокремити дослідження, проведене Винниченко Н. [108] в рамках якого запропоновано ряд нових підходів щодо забезпечення транспарентності бюджетного менеджменту, удосконалено методологію визначення пріоритетних напрямків її забезпечення та оцінювання на місцевому рівні. В роботі Бак Н. [101] досліджується комплексний підхід при формуванні механізму якісного розкриття бюджетної інформації, а також більш широкого доступу громадськості до процесу формування доходної та видаткової частин на загальнодержавному рівні. Гасанов С. [109] провів порівняльний аналіз щодо відповідності окремих норм бюджетного кодексу України базовим принципам Кодексу фіскальної прозорості МВФ 2014 року [48]. Варто зазначити, що в 2019 році [49] був переглянутий зазначений документ та доповнений рядом нових позицій, що стосуються управління доходами. Стосовно дослідження транспарентності місцевих фінансів, то цей напрям є не досить широко розвинений в Україні. Серед науковців, що займаються цією проблематикою доречно виокремити Люту О. та Мерщія Б. [62], які запропонували новий підхід щодо оцінки взаємозв'язку між станом соціально-економічного розвитку регіону та рівнем транспарентності місцевих органів влади. В результаті автори дійшли висновку, що для посилення транспарентності на регіональному рівні необхідно підвищувати якість розкриття інформації щодо бюджетного процесу, використовувати інтернет канали, соціальні мережі для інформування, створювати зручні форми залучення населення до бюджетного

процесу. В роботі Наконечної Ю. та Демиденко Л. [132] проаналізовано особливості використання методики розрахунку індексу відкритості бюджету, що використовується міжнародною організацією «Міжнародне бюджетне партнерство» та визначено основні напрями покращення прозорості публічних фінансів в Україні.

Враховуючи той факт, що Україна за міжнародним рейтингом прозорості бюджету лише в 2019 році перетнула позначку мінімально достатньої відкритості бюджетного процесу, наразі є актуальним вивчення зарубіжного досвіду в сфері прозорості. В попередніх дослідженнях, проведених авторами даного дослідження щодо стану прозорості місцевих фінансів в Україні [89], було оцінено 21 інтернет портал з 4 областей України, які було обрано за принципом географічного розташування – північний, південний, західний та східний регіони та м. Київ. В результаті виявлено значну розбіжність в підходах щодо розкриття інформації щодо стану місцевих фінансів.

Задля визначення шляхів покращення рівня прозорості органів державної влади необхідно провести дослідження визнаних найкращими інформаційних порталів інших країн.

Якщо розглядати ситуацію в США, то багатьох штатах існують офіси контролерів публічних рахунків, які мають свої сайти і вони суттєво відрізняються за структурою. В частини офісів на сайтах відсутня безпосередньо вкладка з назвою прозорість, зокрема на сайті департаменту казначейства штату Колорадо [15], але інформація щодо прозорості використання коштів платників податків представлена в різних доступних варіантах. В штаті Флоріда [28] на сайті контролера є вкладка «Відкрита Флоріда: відкриті двері у фінанси Флоріда». В даній вкладці представлено 13 розділів, в яких висвітлені Фінансова звітність, здійснені платежі, програма економічного стимулювання, інформація про стан місцевих бюджетів штату, дані про державних службовців штату, а також окрема

вкладка, в якій можна залишити повідомлення про шахрайства та зловживання.

Контролер штату Каліфорнія забезпечує прозорість в інший спосіб [120]. Так для інформування населення пропонується три сайти з інформацією, яка викладена в доступній формі, зрозумілій саме для користувачів, які не мають фахової фінансової освіти. Перший сайт подає інформацію про всі виплати державним службовцям (в середньому 2 мільйони посад) в розрізі міст, округів в сфері державного управління, заробітні плати суддів, співробітників університету Каліфорнії а також університетів та коледжів штату та інших [35]. Другий сайт Track Prop 30/Prop 55 надає інформацію про фінансування закладів освіти штату з поясненням яким чином формуються кошти, з детальним аналізом того, як Міністерство фінансів штату Каліфорнія визначає розмір фінансування та яким чином окружні управління освіти та школи їх витрачають. Також оприлюднюється аудиторський звіт про використання вказаних коштів, а також результати перевірки незалежними аудиторами [63]. Третій сайт Local Government Financial Data створений для відстеження платниками податків, яким чином сформовані доходи, видатки по всім округам та містам штату Каліфорнія, і аналогічно сайту контролера публічних рахунків штату Техас представлена інформація щодо діючих пенсійних програм.

На сайті офісу контролера штату Нью Йорк є відповідна вкладка з назвою «відкритий Уряд» в якій наведені результати аудиту, звіти про касові операції, відкриті дані щодо стану публічних фінансів, «відкрита книга», в якій представлена інформація яким чином уряд штату витрачає «податкові долари» на капітальне будівництво, на гранти та платежі. При цьому представлені усі укладені контракти, окремо виділені контракти на суму, що перевищують 1 млрд доларів. Окремо визначені контракти, що приносять дохід а також грантові контракти. Крім того представлені звіти а також публікації по широкому спектру витрачання публічних коштів [69].

Одним із кращих в частині транспарентності стану публічних фінансів можна вважати Офіс Техаського контролера державних рахунків в США. У штаті Техас з 1835 року функціонує Офіс Техаського контролера державних рахунків [97]. Фактично Контролер є головним розпорядником фінансових ресурсів штату, здійснює фіскальні функції тобто збирає податки, адмініструє державні рахунки, виступає як головний аналітик та керуючий казною влади штату, окрім цього він є організатором великої кількості соціально-економічних програм. Тобто це окремий фінансово-економічний орган, який забезпечує весь економічний менеджмент штату та зв'язок з федеральним бюджетом. Важко провести аналогію з Україною, адже державний устрій порівняно зі Сполученими Штатами є кардинально відмінним, що формує абсолютно відмінну побудову органів державної та місцевої влади. Проте, якщо порівняти окремо штат Техас та Україну, то Офіс Техаського контролера поєднує у собі функції Державної фіскальної служби та Державного казначейства України.

Контрольна служба обслуговує практично кожного громадянина в штаті. Будучи головним податківцем, бухгалтером, оцінювачем доходів, скарбником і менеджером по закупкам в Техасі, агентство відповідає за виписку чеків і ведення бухгалтерських операцій.

Як фінансовий директор, офіс контролера збирає податки і збори, належні штату та державі. Законодавчі органи штату беруть за основу прогнози офісу Контролера для розробки економічної політики Техасу. Місцеві чиновники і підприємства звертаються в агентство з питань економічного розвитку та аналізу даних. Офіс контролера здійснює контроль за додержанням податкового законодавства та ефективного, цільового і доцільного використання коштів платників податків.

Як касир штату Офіс контролера отримує, розподіляє, розраховує, захищає, реєструє, управляє і повідомляє про грошові кошти держави. Крім того, Техаський контролер очолює Державний фонд казначейства, який інвестує, управляє і контролює активи на суму понад 50 мільярдів доларів.

Офіс контролера також є менеджером по публічним закупівлям штату, укладає і управляє контрактами по всьому штату від імені понад 200 державних установ і 1600 кооперативних закупівельників. Агентство прагне до створення здорового економічного середовища в Техасі, надаючи різні послуги власникам бізнесу, платникам податків, місцевим чиновникам, центрам і жителям Техасу. Офіс контролера також управляє різними програмами, включаючи Державне управління з енергозбереження, плани заощаджень техаських коледжів, ініціативи по закупівлям в масштабі штату і багато іншого.

Виходячи із понад вікового досвіду керування фінансами штату та культури відповідальності органів влади перед населенням Офіс контролера дотримується політики максимальної прозорості. З метою висвітлення інформації щодо формування та використання бюджету штату, місцевих зобов'язань було створено спеціальний розділ на сайті Офісу контролера під назвою «Прозорість». При чому у вкладці зазначено, що розуміння того, як уряд штату збирає та витрачає «податкові» долари є досить простим і пропонується різні варіанти візуалізації інформації в доступній формі. В розділі широко представлена інформація в розрізі чотирьох блоків:

по-перше, доходів і видатків, які в свою чергу містять інформацію про всі категорії доходів та видатків за тривалий період, при чому це не просто суми коштів, а інформація в доступній формі про пов'язані об'єкти фінансування, задіяні агенції в наданні послуг з можливістю переглянути по кожній операції (рис. 2.1). Вкладка містить також зрозумілу інструкції щодо отримання необхідної інформації. Крім того в даному розділі висвітлена інформація щодо витрат на економічний розвиток. В розділі представлена також інформація по всіх укладених контрактах. Крім того представлено окрему вкладку про історію державних податків і зборів штату Техас, починаючи з 1972 року, в якій зазначається як і коли відбувались зміни в оподаткуванні та чим вони були обумовлені. Крім того в доступній формі в одному виданні надається аналітична інформація у вигляді Гіду по податкам штату за поточний рік.

по-друге, бюджету та фінансів. У даній вкладці представлені фінансові звіти та прогнози із значним переліком систематизованої інформації за різними напрямками такими як фінансові звіти, публікації в розрізі фіскального менеджменту, фіскальні записки, інформація про діяльність бюджетного комітету штату); повністю висвітлено бюджетний процес та роз'яснено його значення; висвітлено інформацію про інвестиції штату; представлено цілий розділ з детальним поясненням для громадян щодо розуміння комплексного річного фінансового звіту, який включає і висновки незалежного аудиту; крім того представлений звіт про рух грошей штату. Кожні два роки публікується прогноз доходів на 2 наступних роки, у якому представлено аналіз поточної економічної ситуації та подальший план фінансового стану Техасу.

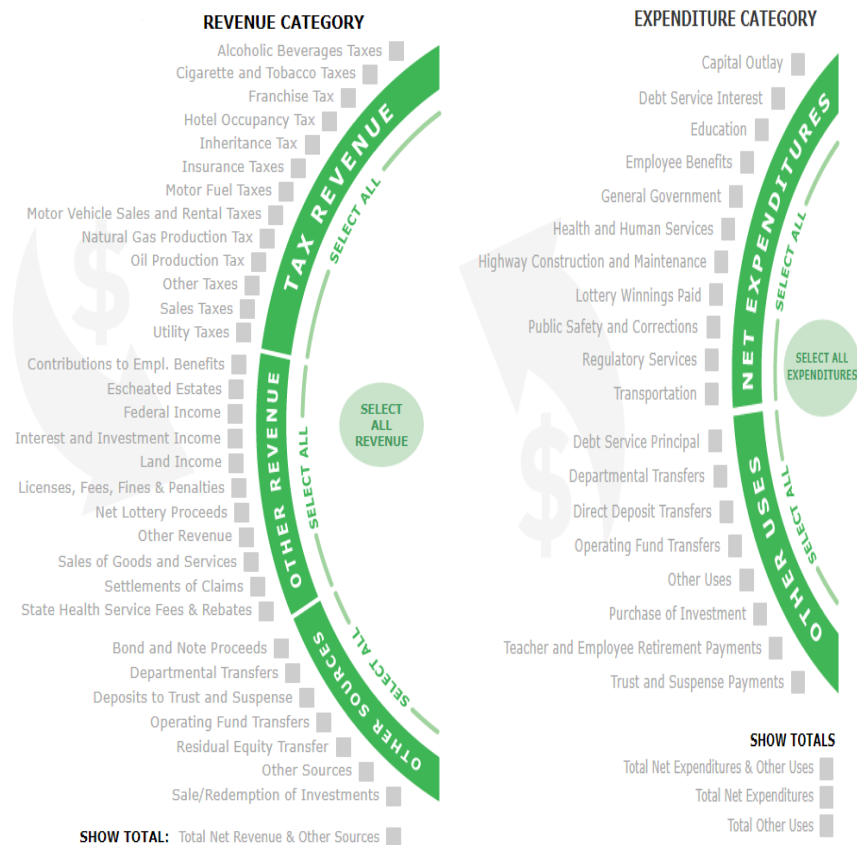

Рисунок 2.1 – Види надходжень та видатків згідно даних Офісу техаського контролера державних рахунків, [97]

по-третє, блок, в якому надається відкрита інформація та відкриті дані з детальним аналізом та роз'ясненнями по всім населеним пунктам штату;

інформація щодо боргу штату, причини його виникнення, витрати на обслуговування, тощо; тут же представлена інформація щодо державних та місцевих пенсійних фондів, з детальною інформацією по кожному пенсійному плану; окремо також представлений зручний доступ до пошуку необхідних даних в розрізі видів економічної діяльності.

по-четверте. Вкладка транспарентність містить також блок інформації про стан всіх локальних фінансів, яка супроводжується таким текстом «Подивіться, як органи місцевого самоврядування посилюються через Техас, щоб надати таким платникам податків, як ви, прозорий погляд на те, куди йдуть ваші гроші. Хто має онлайн-бюджет? Хто показує докладні витрати? Хто встановлює стандарт? Ми відстежуємо, як прозорі міста, округи, шкільні округи та інші спеціальні округи штату використовують ваші важко зароблені долари» [97].

Порівнюючи сайт Офісу Техаського контролера з результатами дослідження українських сайтів на предмет транспарентності органів державної влади можна сказати, що головною перевагою Офісу контролера є те, що вся бюджетно-фінансова інформація акумулюється на одному інформаційному ресурсі, на якому було спеціально розроблено відповідний розділ, який призначений для поліпшення транспарентності влади перед населенням. Так при дослідженні сайтів української влади пошук необхідної інформації займає порівняно більше часу. Окрім цього вбудований інструментарій «Панель державних доходів та видатків» впроваджений з 2011 року має вагомий масив статистичних даних та знаходиться на порталі Офісу контролера, аналогічний інструментарій у 2018 році створено в Україні – так званий «Openbudget», окремий сайт на якому у вигляді таблиць та діаграм представлена бюджетна інформація, проте обмеженість двома роками не дозволяє ефективно провести аналіз з урахуванням попередніх періодів [72].

Згідно з даними організації Міжнародного бюджетного партнерства та проведеного нею дослідження відкритості державного бюджету 117 країн світу найбільш відкритою до населення у плані прозорості бюджету є Нова

Зеландія. Дослідження веб-сайту Казначейства Нової Зеландії може допомогти у формуванні певних висновків щодо поліпшення рівня відкритості українських ресурсів [98].

У ході вивчення веб-порталу було виявлено, що Казначейство представляє попередній план бюджету, який розкриває широкі параметри фіскальної політики напередодні бюджетної пропозиції виконавчої влади; описує економічний прогноз уряду, очікувані доходи, витрати і заборгованість.

Проект бюджету виконавчої влади представлено виконавчою владою в законодавчий орган на затвердження у якому детально описуються джерела доходів, розподіл коштів міністерствам, пропоновані зміни політики та інша інформація, важлива для розуміння фіскальної ситуації в країні.

З іншої сторони, якщо порівнювати транспарентність української влади зі світовими лідерами у даному питанні то виникає перелік спірних запитань. Перш за все на рівень відкритості державних органів влади впливає система інститутів влади у державі та їх статус. Так головними лідерами у сфері транспарентності є держави, які мають значну історію розвитку та становлення демократичних інститутів та незалежних гілок влади. У таких державах розвинутий інститут громадськості, який створює запит на відкритість влади і у випадку неправомірного використання бюджетних ресурсів представники влади будуть усунуті від своїх повноважень. У такому середовищі влада намагається діяти максимально у правовій сфері та з максимальною відкритістю що формує довіру зі сторони громадян. В Україні інститут громадянськості знаходиться на етапі формування та розвитку, а державні інститути не мають повної незалежності та повноти влади, а також підтримки населення, в такому випадку представники влади приховують свої неправомірні дії не надаючи повної і доступної звітності про бюджетний процес, що створює певний інформаційний вакуум для формування громадських протестів з метою усунення корупційних чиновників.

3 АНАЛІЗ СТАНУ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ ФУНКЦІЇ БАЖАНОСТІ ГАРРІНГТОНА

В сучасних умовах все більш важливого значення набувають процеси транспарентності публічних фінансів, оскільки саме завдяки відкритості інформації щодо джерел наповнення та напрямів використання бюджетних ресурсів відбувається поступове зниження рівня корупції не лише в Україні, а і в економічно розвинених країнах світу. Водночас важливим є не лише оприлюднення даних щодо стану державного бюджету України, що на сьогодні на рівні зведеного, державного та місцевих бюджетів в цілому є в достатній мірі прозорим завдяки державному веб-порталу бюджету для громадян (open budget), а також викладеним у відкритий доступ розширеним звітів починаючи з 2007 року щодо доходів та видатків на сайті Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби України. Наразі важливого значення набуває поглиблений аналіз сформованої структури доходів та видатків бюджету, узгодженості в цілому доходної та видаткової частини та формування внаслідок цього дефіциту державного бюджету, що суттєвою мірою визначає стан бюджетної та фінансової безпеки держави. Використання лише структурного аналізу не дозволяє в повній мірі зробити висновки щодо якості сформованої доходної та видаткової частини та її зміни в динаміці, тому наразі є актуальним пошук та апробація інших методів аналізу, здатних забезпечити досягнення визначених завдань у вигляді інтегрального оцінювання стану формування доходної та видаткової частини бюджету.

Проблема формування та розвитку публічних фінансів знаходиться в центрі уваги як вітчизняних так і зарубіжних науковців. Для України це питання є особливо значимим, оскільки в розвитку економічної діяльності вагома роль відводиться державному та місцевим бюджетам, а отже і формуванню їх доходної та видаткової частини. Так в роботі Західної О.Р. та

інших [115] проводиться аналіз доходної та видаткової частини державного бюджету України з використанням традиційних методів. Значна увага аналізу формування доходної і особливо видаткової частини бюджету приділена в роботі Набоки Т. С. [131], зокрема запропоновано для визначення ефективності виконання бюджетної програми розраховувати зведений показник, що дає змогу підвищити управління видатковою частиною бюджету. Фундаментальне дослідження щодо трансформації бюджетного менеджменту в умовах реформування публічних фінансів в Україні здійснено в дисертаційній роботі Винниченко Н.В. [108], зокрема було використано ряд економіко-математичних моделей для моделювання макроекономічних ефектів від фіскальної децентралізації, панельне оцінювання впливу транспарентності публічних фінансів на показники виконання бюджету та ін. Крім того варто також відмітити роботи, Бойко С., Однорог М. та Юхименко Я. [103], Мотузки О.М. [130], Сьомченка В., Денисенка А. [151], Тарасюка М., Сироветник О. [152] та інших, в яких вивчається стан доходів та видатків бюджету та їх ролі в соціально-економічному розвитку країни. Серед закордонних авторів можна виокремити роботи Ясевічене Ф. та Рудзюніте Е. [53], Ліапс К. та Спанос П. [59], Жаровскої І. [94].

В своїх попередніх роботах [107, 157] ми досить детально розглянули особливості функціонування публічних фінансів в Україні та їх транспарентності. Водночас наразі є потреба в більш глибокому аналізі сформованої доходної та видаткової частини зведеного бюджету України та визначення їх взаємозв'язку із показником ВВП.

Дослідження проводилось із використанням даних щодо стану доходів та видатків зведеного бюджету за період з 2010 по 1 квартал 2020 року в розрізі кварталів. Крім того, для здійснення кореляційного аналізу використані показники, які розраховані міжнародними організаціями та характеризують окремі аспекти економічної діяльності країни, а саме податкового навантаження, доброчесності Уряду, свободи ведення бізнесу, монетарної свободи та рівня сприйняття корупції.

Для побудови моделі пропонується поступове виконання 4 етапів: по-перше – визначення системи вхідних даних моделі; по-друге, нормалізація вхідних даних з використанням методу відносної нормалізації; по-третє – використання функції бажаності Гаррінгтона для оптимізації даних та визначення інтегрального показника якості доходної та видаткової частини зведеного бюджету України; по-четверте, буде здійснено аналіз взаємозв'язків між отриманим значенням інтегрального показника, що характеризує стан зведеного бюджету України та показниками, що характеризують рівень розвитку різних економічних параметрів в Україні.

1 етап. Визначення системи вхідних даних моделі, що включає поетапний збір необхідних вхідних даних (основні макроекономічні показники України – рис. 3.1).

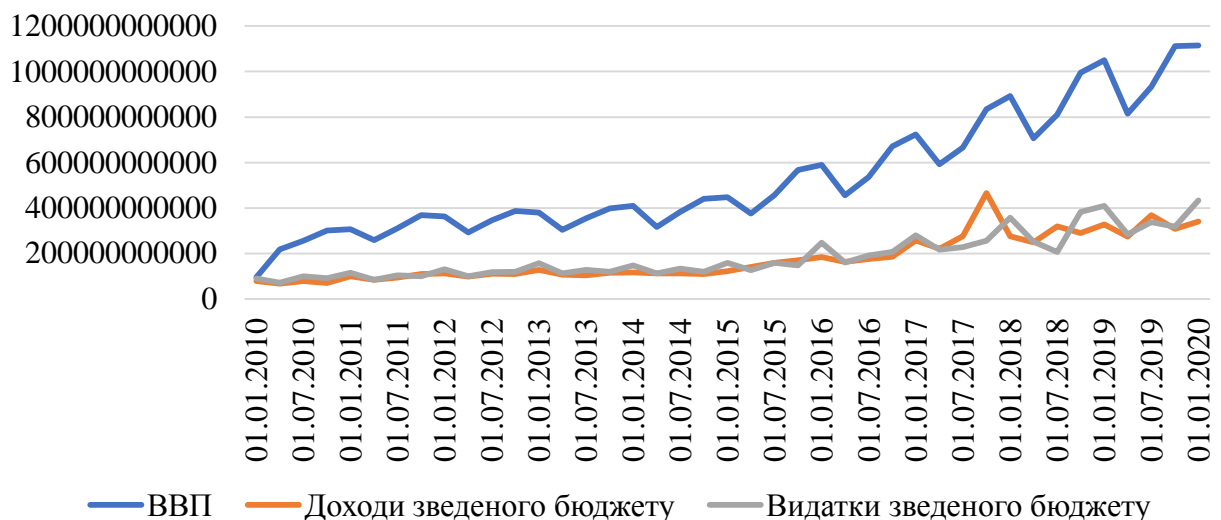

Рисунок 3.1 – Динаміка ВВП, доходів та видатків зведеного бюджету України за 2010-2020 рр. грн.

Джерело: складено авторами за даними Державної казначейської служби України

З рисунку 3.1 очевидно, що за аналізований період динаміка доходів та видатків бюджету в цілому достатньо стабільна та має висхідну тенденцію, яка пояснюється тим, що значення показників наведені в номінальному, а не в реальному виразі, тобто включають в тому числі і інфляційну складову.

Водночас аналіз структури доходів та видатків зведеного бюджету за аналізований період засвідчує її нестабільність, що свідчить про відсутність чітко розробленої стратегії економічного розвитку країни.

Другим етапом проведення дослідження є нормалізація вхідних даних моделі. Метод приведення даних, що мають безрозмірну нормовану форму ґрунтується на понятті «ідеальної» якості стратегії, що представлена у вигляді вектора. Метод розрахунку ідеального вектора буде визначати метод відносної нормалізації.

У якості ідеального вектора використовують вектор, компонентами якого є максимальні значення локальних критеріїв (формула 3.1)

$$e_q^{ideal} = ((\max_{S_i \in S} e_1(s_i); \dots; (\max_{S_i \in S} e_q(s_i); \dots (\max_{S_i \in S} e_Q(s_i))) \quad (3.1)$$

Ми пропонуємо використовувати відносний підхід до нормування показників, що широко застосовується в математичній статистиці.

Нормалізовані за методом відносної нормалізації значення показників обчислюються за формулою 7.2:

$$e_q^H(s_k) = \frac{e_q(s_k)}{\max_{S_i \in S} e_1(s_i)}, q = 1, \dots, Q; k = 1, \dots, m \quad (3.2)$$

На третьому етапі проводимо оптимізацію вхідних даних на основі функції бажаності Гаррінгтона. Загальна функція Гаррінгтона (функція бажаності) може виступати кількісним, однозначним та універсальним показником якості досліджуваних об'єктів або явищ. Вона є адекватною, ефективною, статистично чутливою та може бути використана як критерій оптимізації. Для застосування функції бажаності Гаррінгтона необхідно всі показники моделі привести у безрозмірний вигляд та розрахувати величини частинних функцій Гаррінгтона за формулами 7.3 та 7.4:

$$G_i = \sqrt[n]{\prod_{k=1}^n d_k} \quad (3.3)$$

$$d_k = \exp(-\exp(-\bar{x}_k)) \quad (3.4)$$

де k – кількість показників, що використовуються для оцінки бажаності;

d_k – частинні функції, визначені відповідно до шкали Гаррінгтона;

$\bar{x}_k$ – показник функції у безрозмірному вигляді.

n – кількість досліджуваних об'єктів/явищ;

На рисунку 3.2 представлена загальна функція Гаррінгтона.

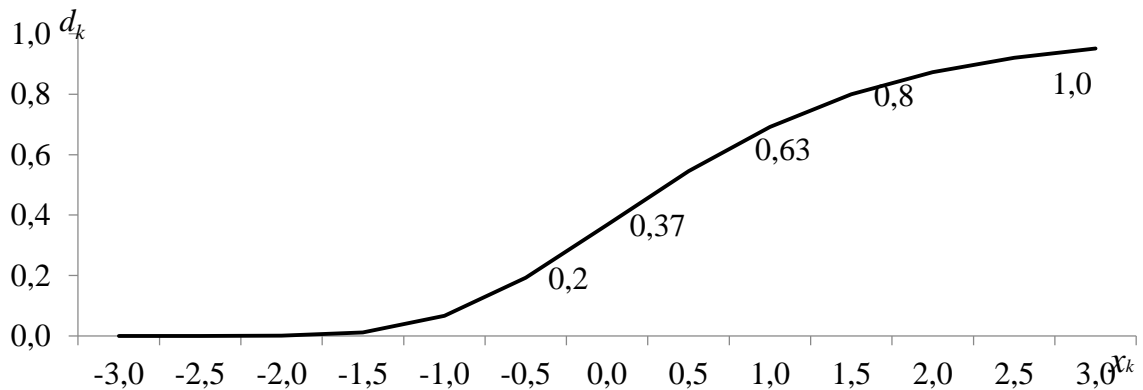

Рисунок 3.2 – Загальна функція Гаррінгтона

Частинні коефіцієнти функції Гаррінгтона, що розраховуються у вигляді узагальнених коефіцієнтів систем, дають змогу з «математичною» точністю оцінити переваги та недоліки даних систем. Розраховані частинні коефіцієнти на основі структурних даних доходів та видатків зведеного бюджету, а також поведінки ВВП країни подані на рисунку 3.3.

Так, якщо коефіцієнт бажаності системи потрапляє до нижньої ділянки функції, то з метою досягнення задовільних результатів необхідним є «корегування» практично всіх параметрів системи до прийняттого рівня. Якщо коефіцієнт системи знаходиться у межах від $G=0,2$ до $G=0,8$, то навіть відносно невелика зміна показників діяльності системи (зміна одного-двох параметрів) істотно вплине її «бажаність», а можливості подальшого розвитку

системи значно зростуть. Якщо загальний коефіцієнт бажаності сягає рівня 0,8-0,9, це свідчить не тільки про високу якість системи з позиції бажаності на даний момент часу, але і свідчить, що система близька до граничної межі свого розвитку.

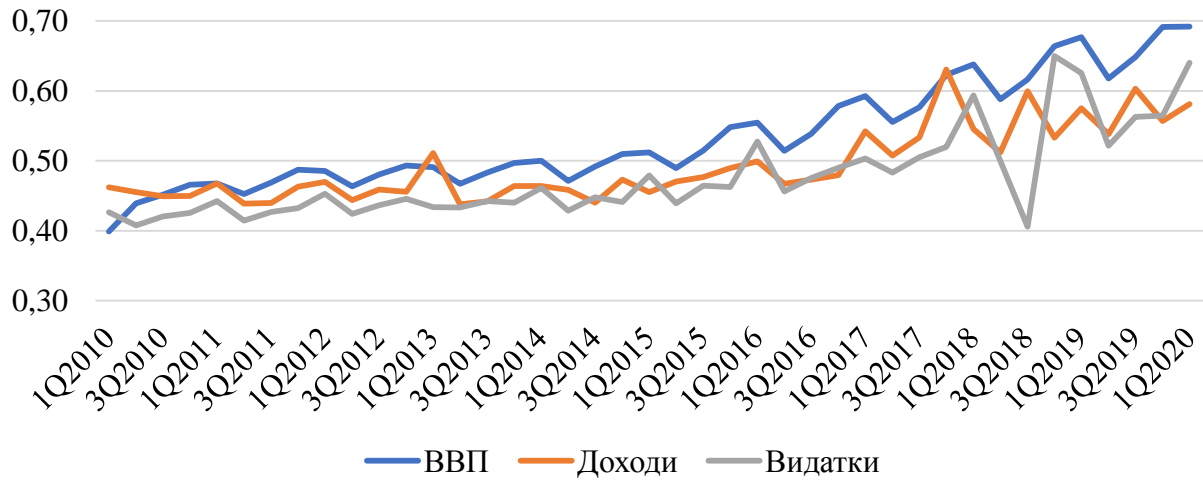

Рисунок 3.3 – Частинні коефіцієнти функції Гаррінгтона

Джерело: складено авторами за даними Державної казначейської служби України

З метою оцінки та інтерпретації значень функції бажаності Гаррінгтона застосовують відповідну шкалу (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1 – Шкала оцінки значень функції бажаності Гаррінгтона

Бажаність	Оцінки по шкалі бажаності
Дуже добра	[0,80-1,00]
Добра	[0,63-0,80)
Задовільна	[0,37-0,63)
Погана	[0,20-0,37)
Дуже погана	[0,00-0,20)

Таким чином, аналізуючи частинні коефіцієнти бажаності конкретних параметрів, можна оцінити можливості та шляхи розвитку системи в цілому. Результати проведених розрахунків у вигляді функції Гаррінгтона (рис. 3.4) знаходяться в задовільному діапазоні [0,37-0,63] та відповідно означає, що незначні зміни у структурі доходів та витрат можуть значно покращити якість зведеного бюджету України.

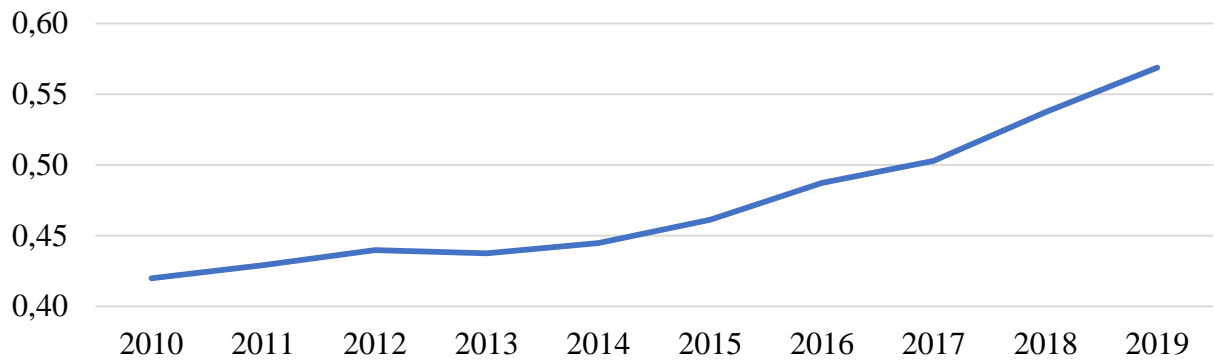

Рисунок 3.4 – Функція бажаності Гаррінгтона за результатами проведених розрахунків

Джерело: складено авторами

Для проведення кореляційного аналізу отриманого значення загальної функції Гаррінгтона з індикаторами стану економічного розвитку України було обрано індекс податкового навантаження, доброчесності Уряду, індексу сприйняття корупції, свободи бізнесу та монетарної свободи. Побудовані поліноми для зазначених індикаторів показують, що вірогідність апроксимації практично всіх показників є досить високими за виключенням індикатор монетарної свободи.

Отримані коефіцієнти парної кореляції засвідчують, що значення інтегрального показника у вигляді функції бажаності Гаррінгтона має найбільш тісний зв'язок з індексом податкового навантаження (0,8999), що є цілком пояснюваним тим, що в доходній частині зведеного бюджету суттєве переважання мають податкові надходження. Важливим також є встановлення зв'язку з індикатором доброчесності Уряду на рівні 0,8463, що свідчить про високий рівень впливу на стан зведеного бюджету. Не менш важливого значення має визначення парного коефіцієнту кореляції з індексом сприйняття корупції на рівні 0,758. Це підтверджує гіпотезу про те, що саме публічні фінанси через формування доходної та видаткової частин бюджетів різних рівнів є джерелом формування корупційних дій.

Рисунок 3.5 – Динаміка значень та поліноміальні тренди ключових індексів України

Джерело: складено авторами

Отже проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що структура доходної та видаткової частини зведеного бюджету України не є оптимальними, водночас за шкалою бажаності Гаррінгтона знаходяться на задовільному рівні і незначні зміни в структурі можуть забезпечити формування оптимальної структури бюджету. Крім того, на основі проведення кореляційного аналізу визначено високий ступінь взаємозв'язків отриманого інтегрального показника з індикатором доброчесності Уряду, податковим навантаженням та індексом сприйняття корупції в Україні.

Для отримання більш повних результатів щодо стану публічних фінансів в Україні необхідно в подальшому здійснити детальний структурний аналіз доходної та видаткової частин державного та місцевих бюджетів, а також прозорості дій щодо коригування затверджених в базовій редакції планових показників за доходами та видатками в розрізі державного та місцевих бюджетів.

4 СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ В ДЕРЖАВНОМУ ТА МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТАХ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ

На сучасному етапі розвитку економіки України питання державного бюджету, зокрема формування його доходів та забезпечення найбільш доцільних напрямів їх використання, є одними з найактуальніших, оскільки бюджет є матеріальною базою існування країни, інструментом реалізації її функцій, а також основою добробуту громадян.

Державний бюджет є централізованим фондом грошових ресурсів, який знаходиться в розпорядженні органів влади для виконання соціально-економічних функцій, фінансування всіх сфер діяльності, державного апарату тощо. Також бюджет являє собою один з найістотніших важелів державного регулювання економіки, прийняття антикризових дій та впливу на господарську кон'юнктуру. Тим самим бюджет є річним планом державних видатків і джерел їх фінансування.

Видатки бюджету показують напрямки та цілі бюджетних коштів, передбачених на виконання бюджетних зобов'язань. Вони визначаються характером дуже різноманітних функцій держави, які, як правило, групуються у три великі групи: політичні, економічні та соціальні функції. Основу ж функціонування держави становлять державні доходи, котрі зазвичай класифікуються за джерелами надходження до бюджету. Рівень забезпеченості держави ресурсами для виконання покладених на неї завдань залежить від розміру та динаміки доходів державного бюджету.

Щорічно проєкт державного бюджету розглядається та затверджується Верховною Радою України. Далі після його розгляду в даний проєкт вносяться зміни та коригування, які інколи можуть бути дуже суттєвими, проте жодних пояснень чому саме робляться ті чи інші зміни – не надається. Після виконання бюджету розміщуються фактичні цифри, які аналогічно можуть мати велике

відхилення від прийнятого бюджету. Тобто, теоретично дані державного бюджету вважаються транспарентними, оскільки вони викладаються для широкого загалу на відкритому порталі OpenBudget [73], проте:

–по-перше, даний портал існує лише два роки та не містить даних за попередні періоди;

–по-друге, інформація на OpenBudget'і представлена лише у вигляді цифр та графіків, що їх візуалізують – тобто без доступного аналізу та пояснень.

В даних питаннях структурних змін бюджету можуть розібратися лише фахівці, населення ж немає доступу до чіткого пояснення отриманих значень.

Для аналізу даних щорічних змін були взяті показники по доходам та видаткам державного бюджету у розрізі статей за період з 2009 по 2019 рік, а саме такі як: затверджений бюджет, план з урахуванням змін та фактичні показники виконання.

Найбільш показовим є аналіз структури державного бюджету, оскільки саме завдяки йому можна визначити реальне співвідношення структурних елементів бюджету. Спочатку розглянемо структуру доходів бюджету (рис. 4.1). З наведеного графіку ми бачимо, що більше 70 % в структурі доходів бюджету займають податкові надходження, які є головною дохідно-утворюючою категорією. Основними податками, які формують податкові надходження, є внутрішні податки на товари та послуги а також податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості. Якщо розглядати структуру в динаміці, то можна зробити висновок, що за десять аналізованих років відсоткова частка податкових надходжень ще зросла від 71 % в 2009 році до 80 % у 2019. Проте даний відсоток згідно з європейськими нормами є недостатнім, тому неподаткові надходження у структурі бюджету держави мають складати не більше, ніж 5%. Це є ознакою неоптимальної структури доходів бюджету. Найбільший стрибок відбувся у 2011 році – з 69 % до 83%. При цьому відмінність у планових значеннях з фактичними є незначною – в межах 1-2%. Офіційні трансферти, частка яких у доходах бюджету в 2009 році складала 3,5 %, станом на 2019 рік займають лише 0,87 %. Фактично обсяги

дотацій та субвенцій не змінилися, проте в порівнянні зі швидким зростанням інших статей доходів – втратили відсоткову частку.

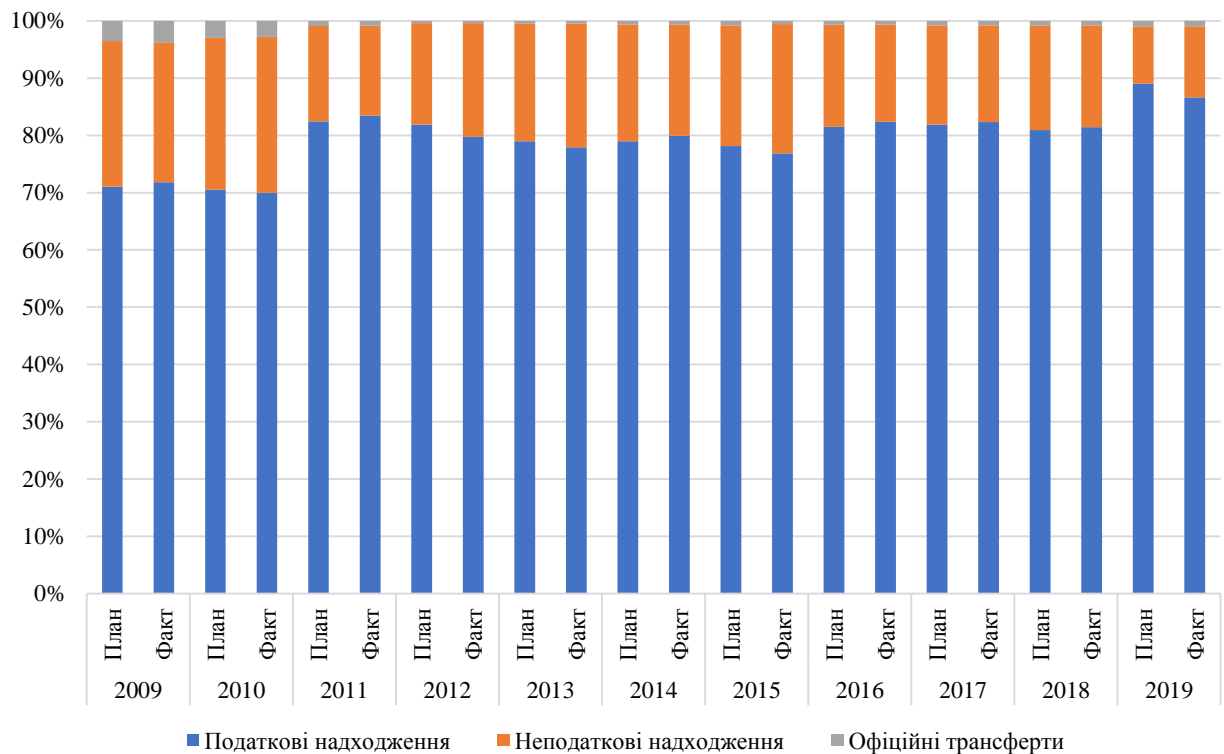

Рисунок 4.1 – Динаміка структури доходів державного бюджету

Джерело: складено авторами за даними Державної казначейської служби України

Якщо розглядати динаміку доходів за зміною обсягів, то можна побачити поступове їх нарощення. Загальний обсяг доходів зріс у 4,76 рази за весь аналізований період. З них податкові надходження збільшилися у 5,37 разів, неподаткові – 2,26. Офіційні трансферти є найменшою складовою доходів бюджету, обсяг якої за аналізовані десять років майже не змінився – спостерігається незначне зростання на 12 %. Щодо відмінностей між запланованими та фактичними цифрами, то майже кожного року можна побачити незначне перевищення планового обсягу над фактичним. Найчастіше невиконання плану відбувається по податковим надходженням в межах від 1 % (наприклад у 2017 та 2018 році) до 16,6 % (2009 рік).

Аналогічно розглянемо зміни у структурі видатків державного бюджету (рис. 4.2). Видатки мають більш розгалужену структуру та складаються з десяти основних напрямків витрачання коштів. Найбільшу частку займають міжбюджетні трансферти – вона варіюється в межах від 24 % до 32 %.

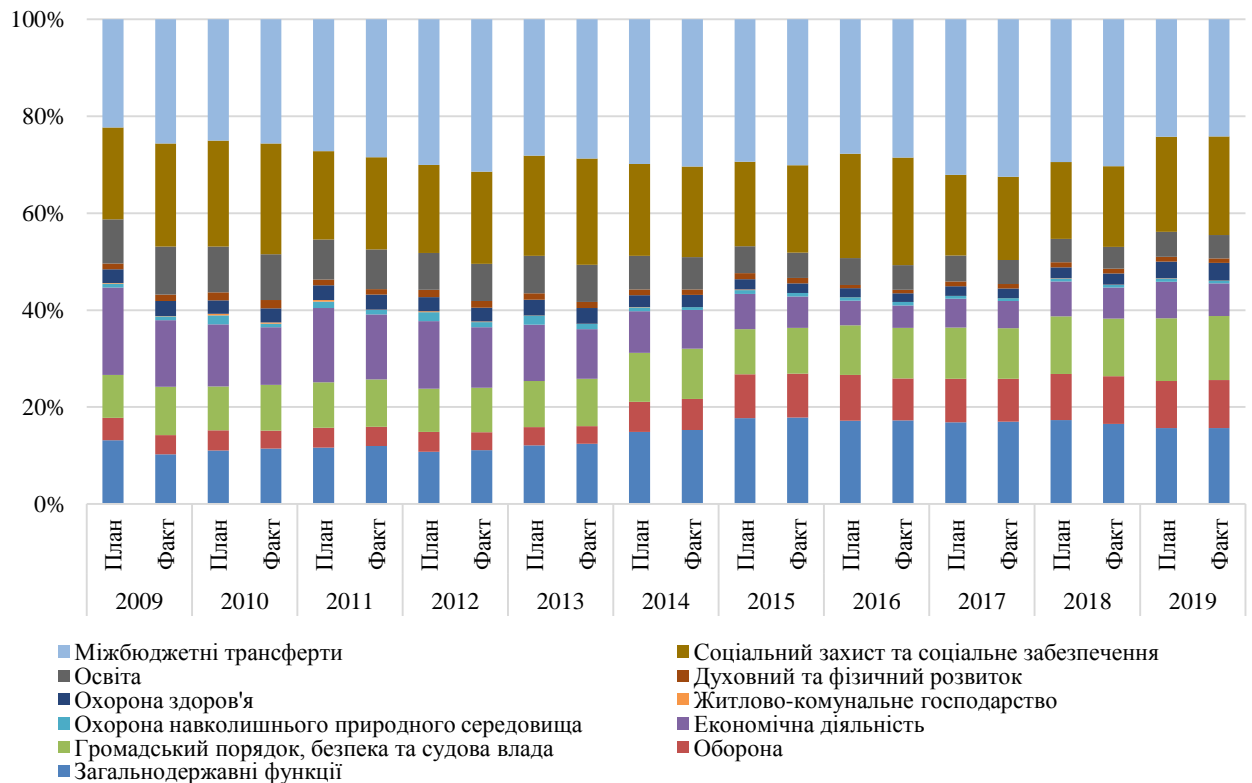

Рисунок 4.2 – Динаміка структури видатків державного бюджету

Джерело: складено авторами за даними Державної казначейської служби України

Міжбюджетні трансферти включають базову дотацію, субвенції, реверсні та додаткові дотації. На другому місці знаходяться витрати на соціальний захист та соціальне забезпечення. Протягом аналізованого періоду їх частка в структурі коливалася в межах від 15 % до 22 %. Якщо порівнювати перший та останній роки періоду – відсоток даної статті видатків залишився майже незмінним (рис. 4.3)

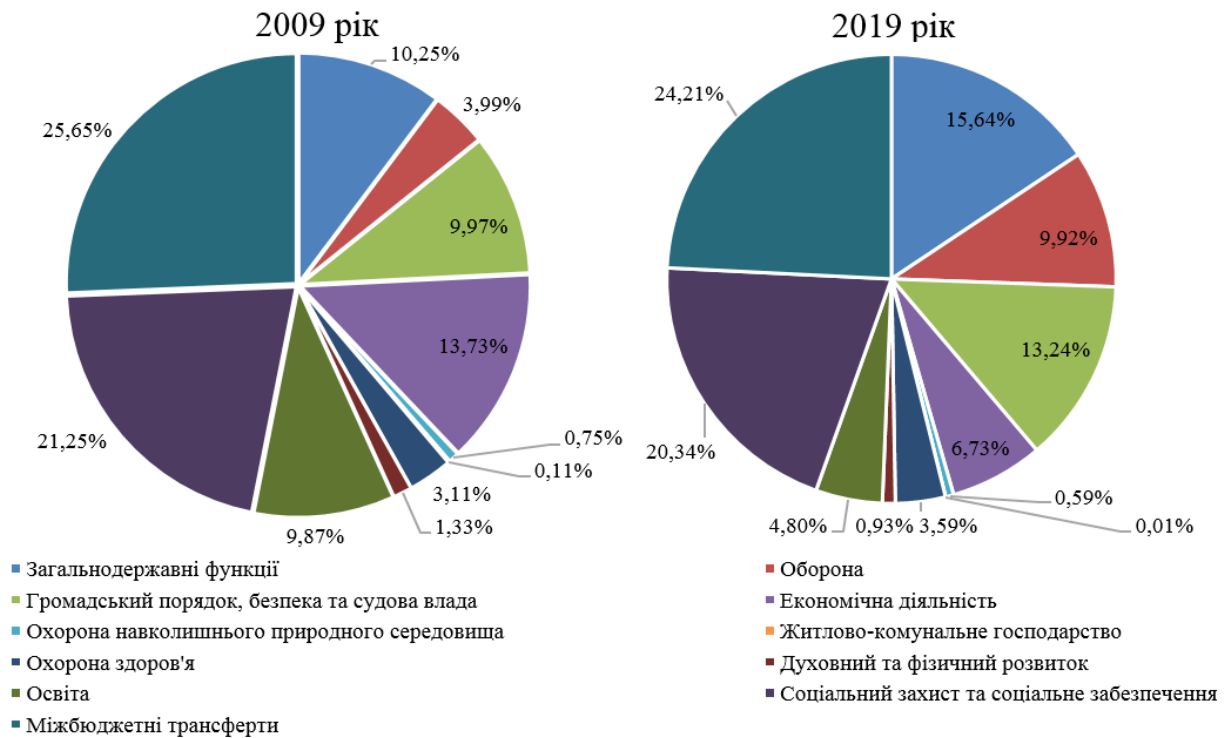

Рисунок 4.3 – Порівняння складу видатків державного бюджету за
ОСНОВНИМИ СТАТТЯМИ

Джерело: складено авторами за даними Державної казначейської служби України

З рисунку можна прослідкувати, що за десять аналізованих років майже всі статті видатків зазнали змін. Частка видатків на соціальний захист скоротилася з 25,65 % до 24,21 %; видатки на економічну діяльність зменшилися на 7 %; видатки на освіту – на 5,07 %. Разом з тим зросли частки таких статей як загальнодержавні функції – на 5,4 %; оборона – на 5,93 %; громадський порядок та судова влада – на 3,27 %.

Аналогічно до динаміки обсягів доходів, державні видатки у фактичному вимірі за період з 2009 по 2019 рік сукупно зросли майже в 4,43 рази (рисунок 4.4). Найбільше зросла стаття витрат на загальнодержавні функції – майже в 6,8 разів, що фактично складає більше 143 млрд. грн. Також поряд з цим більше ніж в 5 разів зросли видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу і охорону здоров'я.

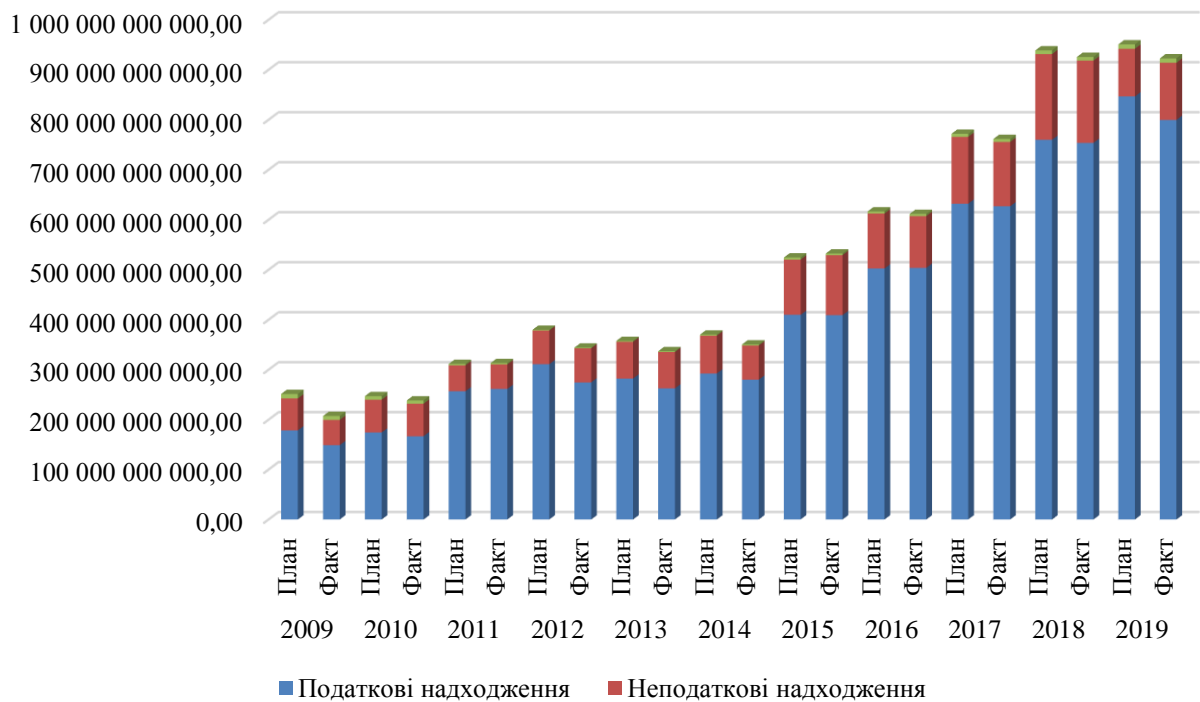

Рисунок 4.4 – Динаміка доходів державного бюджету за обсягами

Джерело: складено авторами за даними Державної казначейської служби України

Стосовно відмінностей між запланованими та фактичними показниками, аналогічно до державних доходів, план зі змінами перевищує фактичні витрачання коштів державою. Така тенденція спостерігається кожного року за всіма статтями видатків.

Будь-яка структура економічних явищ, зокрема структура бюджету, завжди має деякий ступінь рухомості, тобто здатність протягом часу змінюватися як у якісному, так і кількісному розумінні. Саме тому велику роль грає вивчення структури бюджетів усіх рівнів у динаміці, розрахунок та аналіз структурних зрушень, визначення та характеристика головних напрямків бюджетної політики [122].

Для того, щоб дослідити структурні зміни (структурні зрушення) даних у часі використовуються дві групи показників. Перша група – це показники, в яких за основу береться різниця між питомими вагами однакових частин сукупності, тобто фактично показник абсолютного приросту, який показує на

скільки відсотків змінилася частка показника в структурі за одиницю часу [122].

Друга група показників – це показники, в основі яких лежить динамічне осереднення питомих ваг частин сукупності. В розрізі другої групи розраховуються такі коефіцієнти як:

- лінійний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень;
- квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень;
- квадратичний коефіцієнт відносних структурних зрушень;
- інтегральний коефіцієнт структурних зрушень [122].

Далі проведемо розрахунки статистичних показників структури бюджету з метою дослідження динаміки доходів та видатків місцевих бюджетів, ступеня виконання бюджетів, закономірностей формування доходної та видаткової частин бюджетів. Визначимо ролі та економічне значення основних джерел доходів, та виявимо основні видаткові статті бюджетів. Основними показниками для аналізу стали: лінійний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень, квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень, квадратичний коефіцієнт відносних структурних зрушень та загальний інтегральний коефіцієнт структурних зрушень, відомий як коефіцієнт Гатєва. Коефіцієнти розраховані окремо для доходної та видаткової частини бюджету за наступною методикою [122].

Лінійний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень відображає середню зміну структури кожного елемента у досліджуваному періоді, тобто являє собою середнє арифметичне абсолютних приростів величин всіх структурних елементів. Коефіцієнт відображає відхилення величини часток всіх структурних елементів у процентному вимірі у середньому за досліджуваний період. Максимальне значення показника є оберненим до кількості структурних елементів. Лінійний коефіцієнт розраховується за формулою:

$$\Delta d_i - d_0 = \frac{\sum_{i=1}^k |d_{ij} - d_{ij-1}|}{k}, \quad (4.1)$$

де, $\Delta d_i - d_0$ – лінійний коефіцієнт абсолютних зрушень;

$d_{ij} - d_{ij-1}$ – приріст структурного елементу;

k – кількість елементів структури [122].

Щоб уникнути взаємопогашення різних за знаком змін питомої ваги окремих елементів у загальній чисельності сукупності як узагальнюючі показників також використовують: квадратичні коефіцієнти абсолютних та відносних структурних зрушень з постійною і змінною базою порівняння. Квадратичний коефіцієнт структурних зрушень на відміну від лінійного коефіцієнта більш чутливо реагує на зміну структури.

Квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень за своєю сутністю аналогічний до лінійного коефіцієнту, дозволяє отримати середнє відсоткове відхилення питомих ваг структурних елементів, однак за методикою розрахунків відрізняється опираючись на інший вид розрахунку середнього значення:

$$\sigma_{d_i - d_0} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^k (d_{ij} - d_{ij-1})^2}{k}}. \quad (4.2)$$

Квадратичний коефіцієнт відносних структурних зрушень характеризує інтенсивність зміни часток елементів структури, відображає середній відносний відсотковий приріст питомої ваги за період який досліджується за наступною формулою:

$$\sigma_{\frac{d_i}{d_0}} = \sqrt{\sum_{i=1}^k \frac{(d_{ij} - d_{ij-1})^2}{d_{ij-1}} \times 100}. \quad (4.3)$$

Головним показником, який характеризує інтенсивність структурних зрушень та дає можливість кількісно оцінити розмір структурних змін є інтегральний коефіцієнт структурних зрушень. Коефіцієнт розраховуються за наступною формулою:

$$K_d = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^k (d_{ij} - d_{ij-1})^2}{\sum_{i=1}^k d^2_{ij-1} + \sum_{i=1}^k d^2_{ij}}} \times 100; \quad (4.4)$$

Де, d^2_{ij} , та d^2_{ij-1} – частки структури тотожних елементів у поточному та попередньому періоді [122].

Інтегральний коефіцієнт структурних зрушень перебуває у проміжку від 0 до 1, відповідно чим ближче значення до 0 тим подібніші аналізовані структури, і навпаки чим ближче до 1 тим більша різниця між досліджуваними структурами.

Для того, щоб розрахувати всі вищезазначені показники ми взяли вихідний масив даних по доходам та видаткам державного бюджету за десять років з 2009 по 2019 рік та провели необхідні проміжні розрахунки (додаток Д). В проміжних розрахунках були прораховані показники структури статей доходів та видатків бюджету, модуль різниці структури, квадрат модулю різниці, а також квадрат структури. В результаті ми отримали значення інтегрального показника структурних зрушень доходів та видатків планового бюджету в порівнянні з затвердженим, а також фактично виконаного бюджету в порівнянні з плановим (додаток А).

Лінійний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень показує середнє відхилення питомої ваги всіх частин, тобто згідно проведених розрахунків виходить, що статті доходів прийнятого бюджету в порівнянні з планом коригувалися в середньому на 0,003. Максимальне значення коригування – 0,006, мінімальне – 0,001 %. Фактичні значення виконаного бюджету за весь період відрізняються в середньому на 0,004. Максимальна межа – 0,007,

мінімальна – 0,002 (табл. А.1). По видаткам отриманні значення коефіцієнту є дещо більшими. Затверджений бюджет в середньому коригується на 0,007. Максимальне значення –0,018, мінімальне – 0,004. Фактичний бюджет від планового відрізняється в середньому на 0,005. Оскільки максимально можливе значення даного показника становить 0,125, то можна сказати, що бюджетні коригування доходів та видатків є незначними, проте видатки зазнали більших змін. Ці висновки підтверджують розраховані коефіцієнти відносних та абсолютних структурних зрушень. Коефіцієнт абсолютних структурних зрушень доходів планового бюджету в середньому за період становив 0,008, фактично виконаного – 0,007 при максимально можливому значенні 0,354. Отримані значення коефіцієнту по видатках підтверджують висновки про більшу ступінь їх змін та коригувань – плановий та фактичний бюджет змінювалися в середньому на 0,038 та 0,023 відповідно.

Коефіцієнт відносних структурних зрушень показує середній відносний приріст питомої ваги статей доходів та видатків бюджету. Його розрахунок показав наступні результати: 31,7 % складає в середньому за весь період приріст питомої ваги статей планового бюджету зі змінами; 29,9 % - становить середній приріст фактичних показників виконання бюджету. По статтям видатків показники є аналогічно дещо вищими - 38,8 % приріст статей бюджету зі змінами, 23,3 % в середньому приріст статей фактично виконаного бюджету.

Отже, в кінці обчислимо інтегральний коефіцієнт структурних зрушень (табл. А.1, А.2). Згідно отриманих значень розрахованого коефіцієнта маємо наступні результати:

–структура доходів планового бюджету зі змінами змінювалась в середньому на 4 % в порівнянні з попередньо затвердженим бюджетом;

–структура доходів фактично виконаного бюджету в порівнянні з плановим змінювалася на 3,8 %;

–статті видатків планового державного бюджету структурно змінювалися в середньому на 3,3 %;

–фактично виконаний бюджет по видаткам відрізняється від планового на 2 %.

При цьому максимальні показники структурних зрушень як по доходам так і по видаткам спостерігалися на початку періоду (2009-2010 рр.), коли структурні зрушення фіксувалися на позначці 6-8 %.

Графічно динаміка значення інтегральних коефіцієнтів структурних зрушень планового та фактично виконаного бюджету представлена на рисунку 4.5 та 4.6.

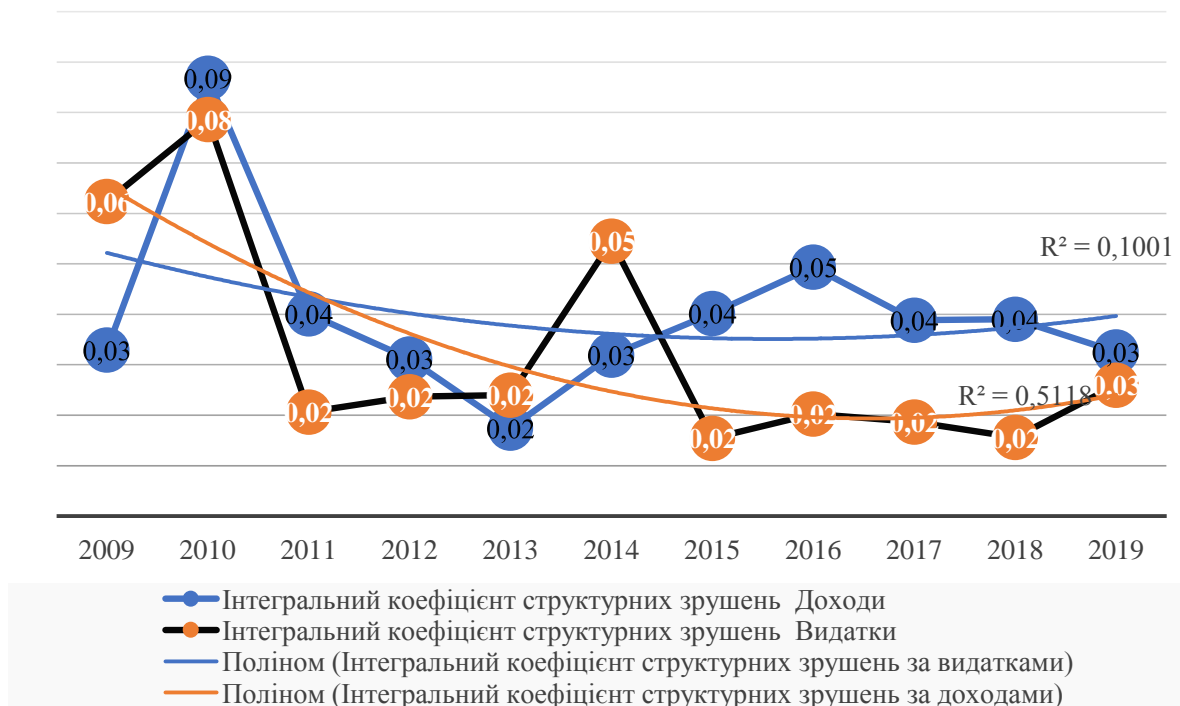

Рисунок 4.5 – Динаміка інтегральних коефіцієнтів структурних зрушень по доходам та видаткам планового державного бюджету зі змінами

Джерело: складено авторами

З графіку чітко видно, що найбільшого рівня структурні зрушення доходів та видатків планового бюджету зі змінами набули у 2010 році – 8,6 % та 7,8 % відповідно. В 2010 році по статтям доходів коригувань зазнало співвідношення податкових та неподаткових надходжень. За визначеним планом воно складало 72% до 27 %. після коригувань Верховною Радою затверджений був бюджет зі співвідношенням податкових та неподаткових

надходжень 77 % до 22 %. По статтям видатків в зміненому бюджетному плані найбільших коригувань зазнали статті загальнодержавних функцій та економічної діяльності. Перша скоротилася більш ніж на 20 млрд. грн., а друга навпаки зросла на 18,5 млрд. грн.

Що стосується інтегрального коефіцієнта структурних зрушень по доходам та видаткам виконаного бюджету (рис. 4.6), то його динаміка дещо відрізняється. Показник по доходам мав дві найвищі пікові точки – в 2009 році структурні зрушення склали 5,9 % та в 2016 році – 6 %. Зрушення по статтям видатків після найвищого значення в 2009 році – 6,2 % - різко впали та весь останній проміжок часу коливалися в межах 1-2 %.

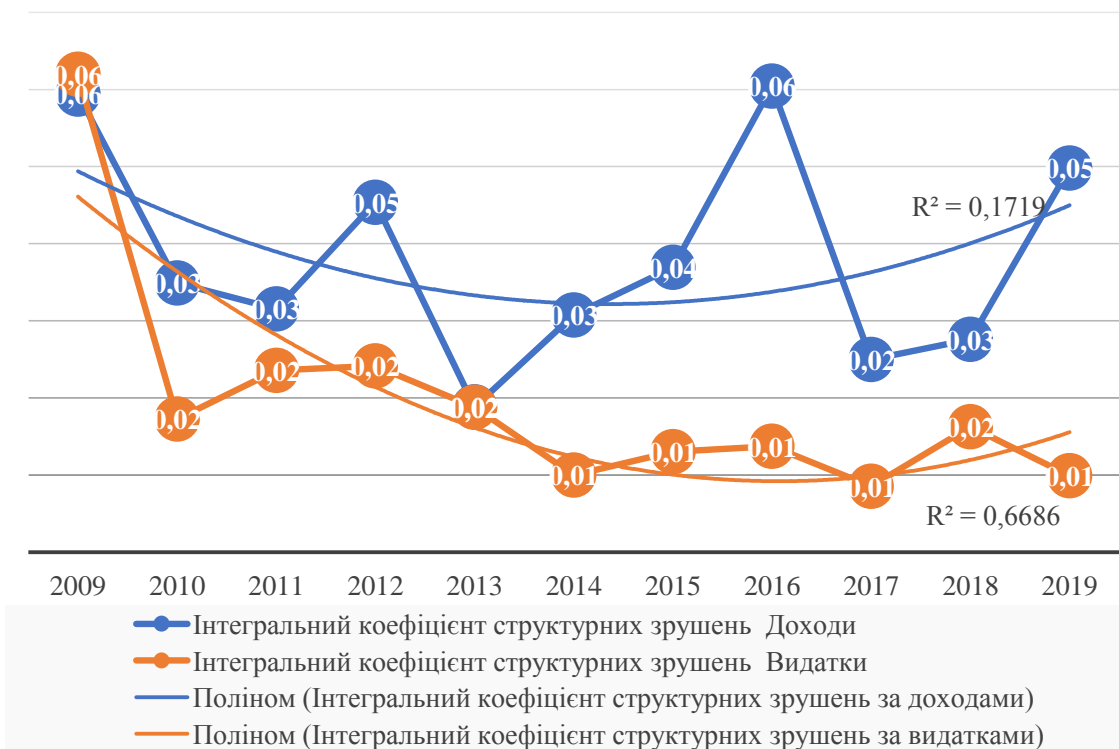

Рисунок 4.6 – Динаміка інтегральних коефіцієнтів структурних зрушень по доходам та видаткам виконаного бюджету за 2009-2019 рр.

Джерело: складено авторами

З отриманих графіків можна зробити висновки, що структурні зрушення є нестабільним явищем як по статтях доходів державного бюджету, так і по статтях видатків. Такі коливання інтегрального коефіцієнта свідчать про зміну

пріоритетів в процесі визначення, затвердження та виконання державного бюджету. При коригуванні бюджету та внесенні правок до нього найбільш нестабільною є видаткова складова, оскільки співвідношення напрямків витрачання коштів є суперечливим питанням та вимагає детального розгляду пріоритетів. На етапі виконання бюджету навпаки більше зазнає змін дохідна складова, оскільки важко точно передбачити обсяги надходжень тих чи інших дохідних статей до бюджету.

Для прогнозу загальної тенденції інтегрального коефіцієнту структурних зрушень ми побудували тренд, згідно з яким у наступних роках слід очікувати поступове зростання показника, що фактично означає ще більші структурні зміни статей бюджету. По видатках прогноз є більш надійним оскільки коефіцієнт детермінації складає 0,51 та 0,67. По доходах коефіцієнт детермінації складає 0,1 та 0,17, що свідчить про низьку достовірність прогнозу.

Отже, ми провели аналіз структури доходів та видатків бюджету на етапах затвердження, коригування та виконання бюджету і прийшли до висновків, згідно з якими структура бюджету є нестабільною. На етапі затвердження бюджету дана нестабільність виражається у постійних змінах пріоритетів формування та витрачання коштів. На етапі виконання бюджету – не виправдання очікуваних результатів. На даних структурних відхиленнях не акцентується увага та не надаються жодні пояснення щодо зміни пріоритетів, тому така інформація є недоступною для громадськості.

У нашій країні, виходячи з її минулого, у населення є застаріле бачення фінансової системи, а саме впевненість у тому, що всі рішення приймаються у Києві і на місцях немає ніякої політичної чи економічної влади. З даним твердженням важко не погодитись, але все ж таки за останні роки, виходячи з реформи децентралізації, органи місцевої влади одержали у свої руки певну частину фінансових потоків, якими вони розпоряджуються згідно свого бачення. Коли у органів місцевої влади збільшуються економічні можливості це беззаперечно означає, що суспільство має підвищити свою пильність задля

контролю влади та недопущення зловживань. Забезпечити це можливо лише за підвищення рівня прозорості місцевого самоврядування, яке може відбутись як з ініціативи самої влади, або під тиском самих громад.

Для прикладу проаналізуємо абсолютне зростання величини доходів та видатків всіх місцевих органів влади в Україні за період з 2012 по 2019 рік. Не будемо брати до уваги чинники інфляції, реальний приріст у перерахунку на стабільну закордонну валюту, тощо. Не беручи до уваги які саме фактори і в якій мірі впливали на підвищення доходів та видатків, бачимо двократне зростання доходів та видатків за 7 років з 220 млрд. грн до 560 млрд. грн. (рисунок 4.7, рисунок 4.8). Чим більша сума коштів доступна розпорядникам тим більша відповідальність має на них покладатися за їх ефективний та раціональний розподіл та використання.

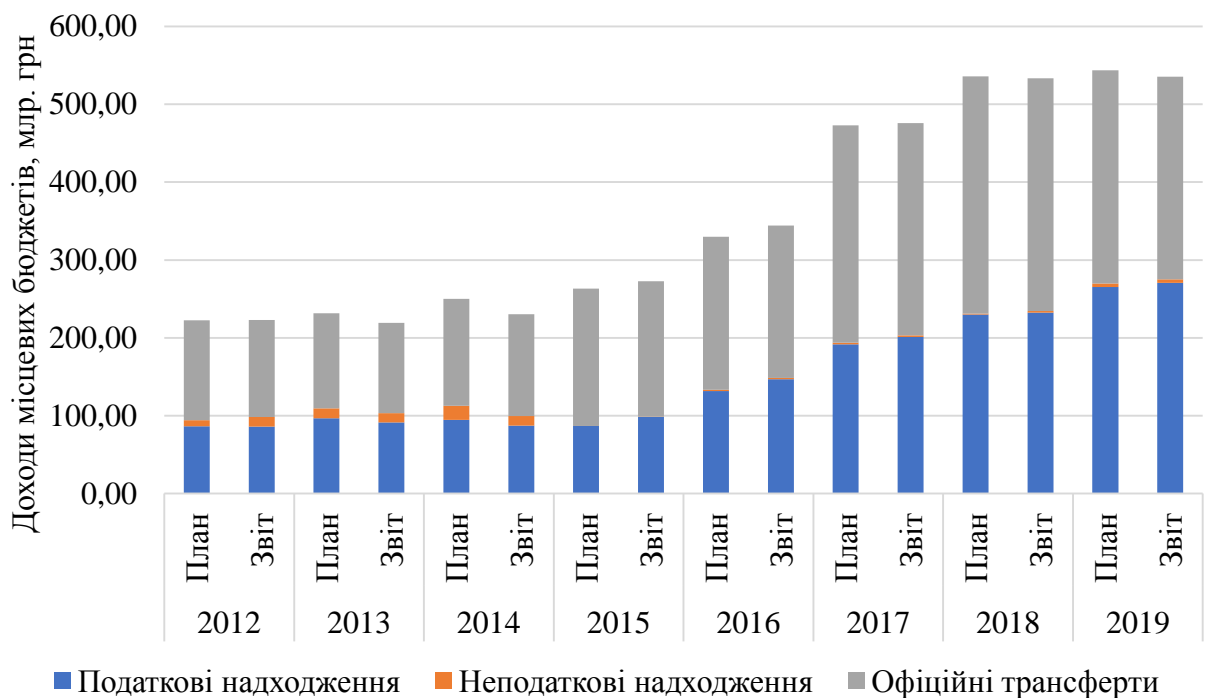

Рисунок 4.7 – Динаміка суми доходів місцевих бюджетів України

Джерело: складено авторами за даними Державної казначейської служби України

Було б простіше притягнути до відповідальності недобросовісного чиновника, якщо б вся діяльність з розподілу та використання бюджетних коштів була доступною. В умовах, коли всі рішення приймаються окремо від громадськості дуже важко спіймати корумпованого розпорядника коштів, адже розглядаючи бюджет видно лише загальні суми коштів, які виділяються на ту чи іншу сферу і проаналізувавши відкриту інформацію на офіційних сайтах міських, обласних чи селищних рад важко віднайти повну, відкриту та доступну інформацію про причини змін видатків чи доходів по статтям.

Рисунок 4.8 – Динаміка суми видатків місцевих бюджетів України

Джерело: складено авторами за даними Державної казначейської служби України

Надалі проведемо структурний аналіз місцевих бюджетів для визначення рівня структурних змін, які відбуваються на моменті прийняття бюджетів, їх розгляду, доповнень та змін, і в порівнянні з фактично виконаним бюджетом. Спершу перед розрахунком інтегрального показнику структурних зрушень розглянемо динаміку даної структури доходів та видатків місцевих бюджетів за аналізований період (рисунок 4.9 та 4.10).

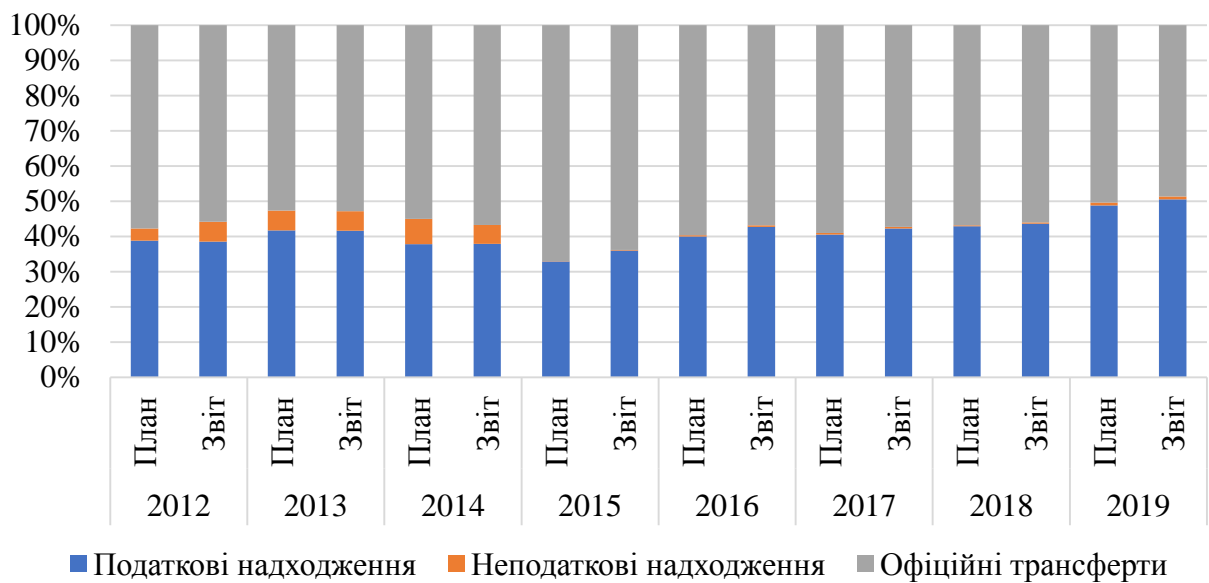

Рисунок 4.9 – Структура доходів місцевих бюджетів України

Джерело: складено авторами за даними Державної казначейської служби України

З рисунку 4.8 спостерігаємо позитивну динаміку до збільшення власних надходжень місцевих бюджетів. За 2019 рік сума податкових та неподаткових надходжень склали більше 50 % бюджету. Проте також бачимо майже повне зникнення неподаткових надходжень до місцевих бюджетів, яке зазвичай складається з прибутків комунальних організацій, надання адміністративних послуг, приватизації, тощо. Переважання трансфертів у структурі доходів все ще свідчить про значну залежність місцевих бюджетів від центрального, але позитивна динаміка свідчить про правильний рух.

Рисунок 4.10 – Структура видатків місцевих бюджетів України

Джерело: складено авторами за даними Державної казначейської служби України

За структурою видатків згідно рисунку 2.4 бачимо, що найбільшу частку станом на 2019 рік мають видатки на освіту – 33,6 %, соціальний захист – 18,5 % та охорона здоров'я – 16,1 %. Найменше видатків виділяється на забезпечення охорони правопорядку та навколишнього середовища 0,2 % та 0,6%. За весь аналізований період три основні сфери, виділені раніше, завжди мали найбільші значення, і навпаки, решта сфер завжди мали незначну частку у структурі, окрім видатків на економічну діяльність, як можемо підмітити із

графіку частка якого останні роки має тенденцію до збільшення, що однозначно є позитивним зрушенням.

Відображення проведених розрахунків динаміки зміни лінійного коефіцієнта структурних змін представлено на рисунку 4.11. Коефіцієнт розрахований для чотирьох показників, а саме структурних змін, які відбуваються як у видатковій так і у дохідній частині у момент планування бюджетів та його фактичного виконання.

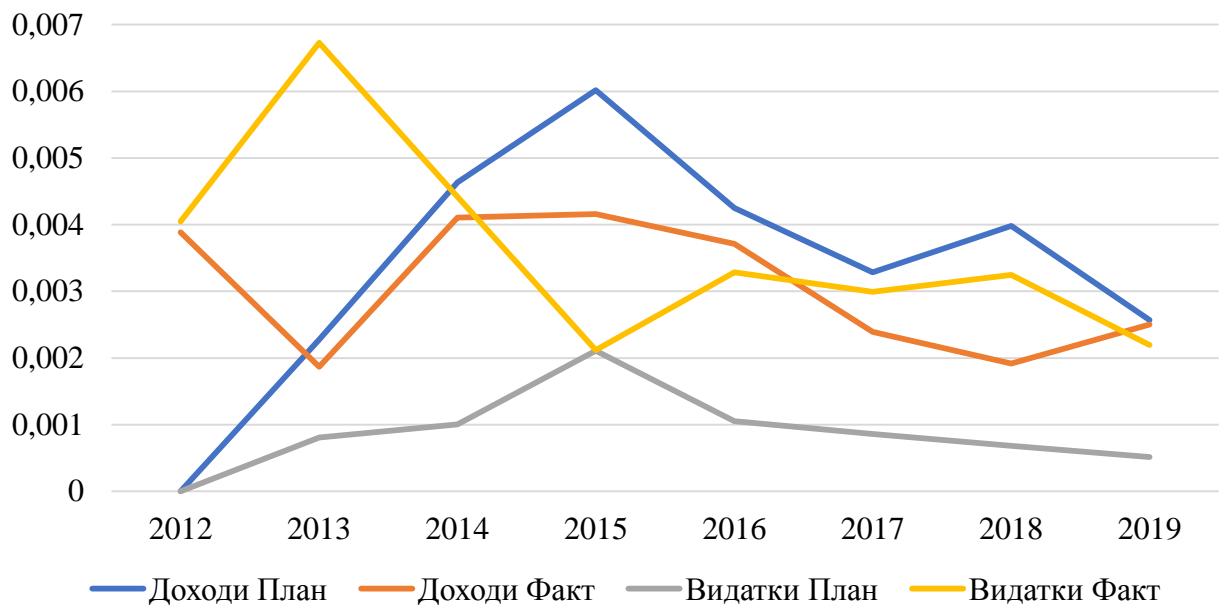

Рисунок 4.11 – Динаміка лінійного коефіцієнта структурних зрушень доходів та видатків місцевих бюджетів України

Джерело: складено авторами

Згідно одержаних результатів спостерігаємо максимальну середню зміну структурних елементів у розмірі 0,007 пунктів у 2012 році за показником фактичних видатків, що свідчить про те, що найбільші розбіжності виникли на етапі виконання видатків і значна частина видатків була здійснена не дотримуючись попередньо затвердженого бюджетного плану. Також можемо спостерігати, що планування видаткової частини проходить найбільш стабільно, тобто фактично місцеві органи влади при плануванні видаткової частини вносять незначні корективи в попередньо затверджений бюджет але

вже на етапі його фактичного виконання фінансові ресурси переміщуються між сферами.

Найбільш нестабільною є планова структура доходів місцевих бюджетів, що свідчить про те, що етапі доповнення плану бюджету відбуваються значні перегляди сфер надходження коштів, що потім і фактично підтверджується фактичними джерелами надходжень, які знову в певній мірі не співпадають з затвердженим і переглянутим планом.

Порівняємо результати одержані при розрахунку лінійного коефіцієнта структурних змін з результатами розрахунку квадратичного коефіцієнта абсолютних структурних змін представленого на рисунку 4.12.

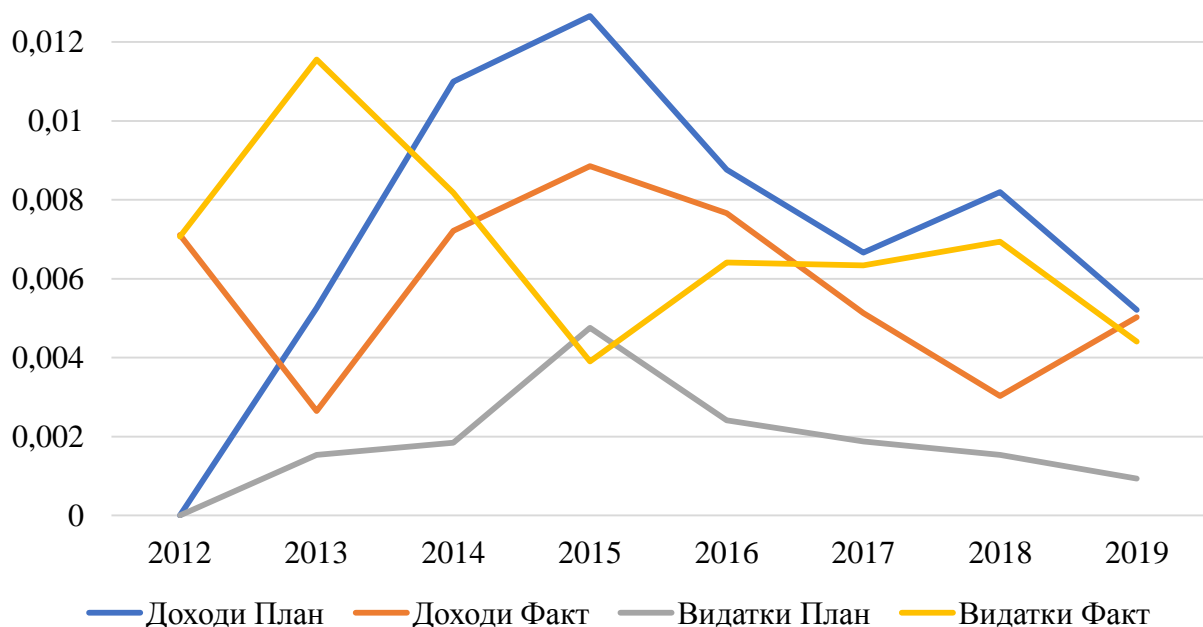

Рисунок 4.12 – Динаміка квадратичного коефіцієнта абсолютних структурних зрушень доходів та видатків місцевих бюджетів України

Джерело: складено авторами

При співставленні отриманих результатів бачимо, що загальні висновки зберігаються. При зміні способу розрахунку середньої отримані результати коливаються в незначній мірі. Варто відмітити, що максимального значення при такому розрахунку вже набувають зміни, які відбувались при внесенні редагувань до плану бюджету у частині доходів 2015 року. Така зміна

відбулась за рахунок того, що при розрахунку квадратичного коефіцієнту надається більша вага саме значним структурним змінам, адже при піднесенні до квадрату такі значення збільшуються і більшої міри ніж незначні коригування структури.

Результати розрахунку квадратичного коефіцієнта відносних структурних змін, представлений на рисунку 4.13, графічно аналогічний графікам лінійного та квадратичного коефіцієнтів структурних зрушень, проте виходячи з особливостей його розрахунку можна декілька висновків.

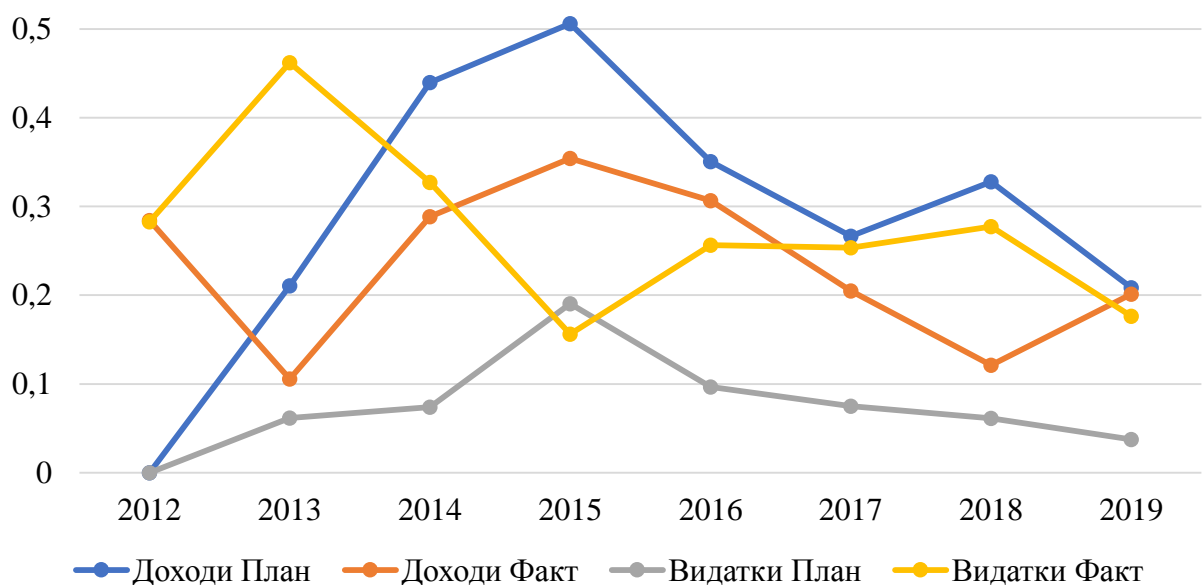

Рисунок 4.13 – Динаміка квадратичного коефіцієнту відносних структурних зрушень доходів та видатків місцевих бюджетів України

Джерело: складено авторами

Наприклад, при середній зміні елементів структури фактичних видатків у 2019 році на 0,176 % відбувається перерозподіл 82 млн. грн, якщо це стосується охорони здоров'я. Таким чином навіть незначне, на перший погляд, структурне зрушення має за собою перерозподіл значних сум фінансових ресурсів. Це зміна тільки по одній статті, якщо взяти всі то такі зміни можуть відбуватися на сотні мільйонів гривень і держслужбовці не завжди розкривають у доступному вигляді причини таких змін, а отже і перевірити їх

правомірність часто буває проблематично. Звичайно, контролем за такими змінами ведуть відповідні контрольні органи, але сутність принципу транспарентності залучити до такого контролю найбільшу можливу групу спостерігачів – суспільство. Оприлюднення такої інформації у доступному вигляді буде створювати перепони зловживанням повноваженнями і як наслідок створяться передумови до підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Розрахунок інтегрального коефіцієнту структурних зрушень дає можливість оцінити інтенсивність структурних зрушень та їх величину. На рисунку 4.14 відображено динаміку інтегрального коефіцієнта за 2012 – 2019 роки на етапі планування бюджету, а також за допомогою побудови лінії тренду візуалізовано загальну тенденцію даного коефіцієнта.

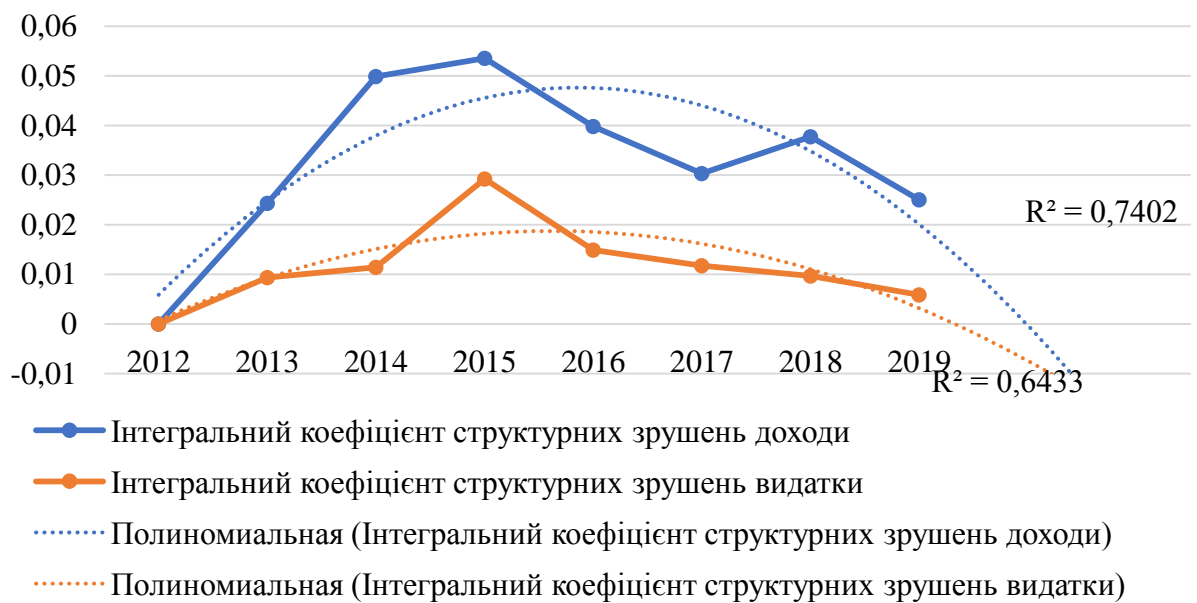

Рисунок 4.14 – Динаміка інтегрального коефіцієнту структурних зрушень при плануванні місцевих бюджетів України

Джерело: складено авторами

Так, виходячи з одержаних результатів, спостерігаємо позитивну тенденцію до зниження інтегрального коефіцієнта структурних зрушень за аналізований період при плануванні місцевих бюджетів органами самоврядування. Якщо тенденція збереже свій напрямок то у наступному

періоді можливе зниження коефіцієнта, що свідчить про зменшення структурних змін при плануванні бюджету, що може бути пов'язане з тим, що місцеві органи влади поступово долучаються до дотримання принципів публічності, відкритості та прозорості при провадженні своєї діяльності, в тому числі і в бюджетній сфері.

Вищеописана тенденція спостерігається і при аналізі інтегрального коефіцієнту структурних зрушень фактичного виконання бюджету як в сфері доходної так і видаткової частини. Згідно рисунку 4.15 можемо спостерігати аналогічну тенденцію до зниження структурних зрушень.

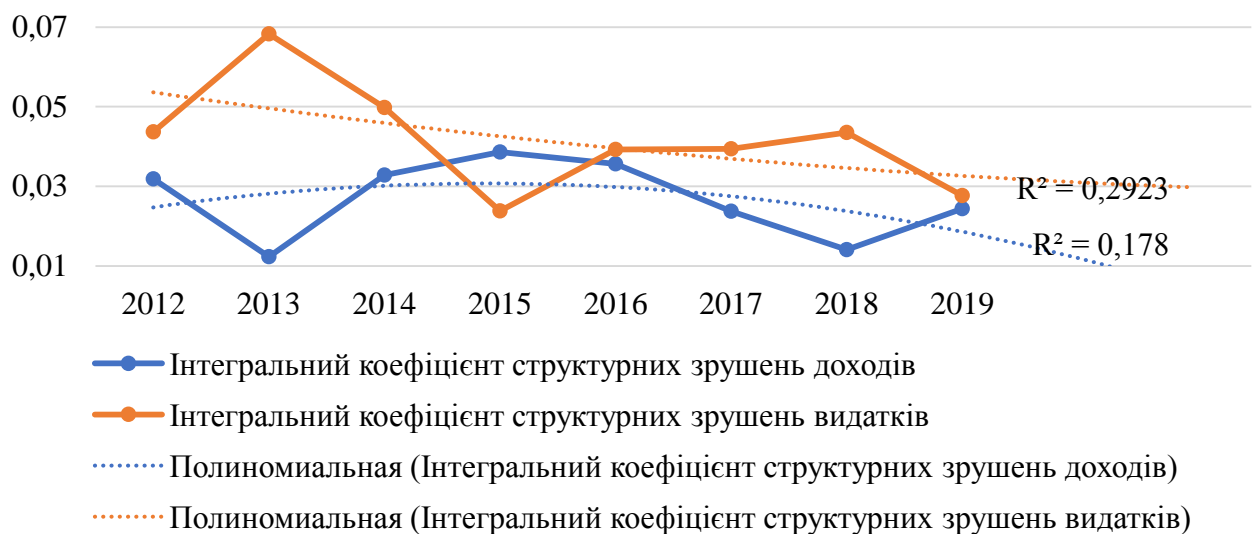

Рисунок 4.15 – Динаміка інтегрального показника структурних зрушень при виконанні місцевих бюджетів України

Джерело: складено авторами

Незважаючи на підвищення рівня структурних зрушень у доходній частині за 2019 рік загальна тенденція за аналізований період є позитивною, тобто такою що прямує до зменшення.

Таким чином виходячи з одержаних результатів бачимо, що при плануванні та виконанні місцевих бюджетів в Україні присутній певний рівень структурних зрушень, на які впливають як і фактори непрофесійного планування можливих доходів, також є фактори зовнішнього середовища, які складно передбачити, але часто відбуваються зловживання, попередити які

може саме забезпечення дотримання принципу транспарентності у діяльності місцевих органів влади.

Реалізація когерентної системи транспарентності у сфері публічних фінансів дає змогу суттєво посилити ефективність їх використання. Структурно-логічні елементи когерентної системи подані на рисунку 4.16.

Для реалізації системи доречно запровадження наступних заходів:

- створення умов для публічних дискусій і реалізація прав громадян на отримання інформації вчасно й в повному обсязі та їх участь у прийнятті рішень, що стосуються бюджетних питань;
- сприяння зміцненню довіри між урядом і групами громадянського суспільства; – забезпечення контролю бюджетних асигнувань;
- зменшення рівня корупції при ухваленні управлінських рішень;
- підвищення ефективності бюджетних витрат;
- забезпечення макроекономічної стабільності в країні;
- покращення інвестиційного клімату в країні тощо.

У контексті необхідності реформування бюджетної сфери доцільно визначити та охарактеризувати сфери прояву транспарентності бюджетного менеджменту. Враховуючи складність та багатогранність даного процесу, нами транспарентність бюджетного менеджменту розглядається наступних видів:

- політична – прозорість діяльності органів державної влади, надання ними об'єктивної та правдивої інформації про стан економіки, періодичне представлення громадськості результатів своєї роботи.

- економічна – оприлюднення достовірної інформації в офіційних статистичних щорічниках, надання реалістичних даних про прогностичні показники розвитку економіки країни тощо.

- процедурна – розкриття інформації щодо процедури прийняття управлінських рішень, що стосуються формування, розгляду, затвердження бюджету відповідного рівня.

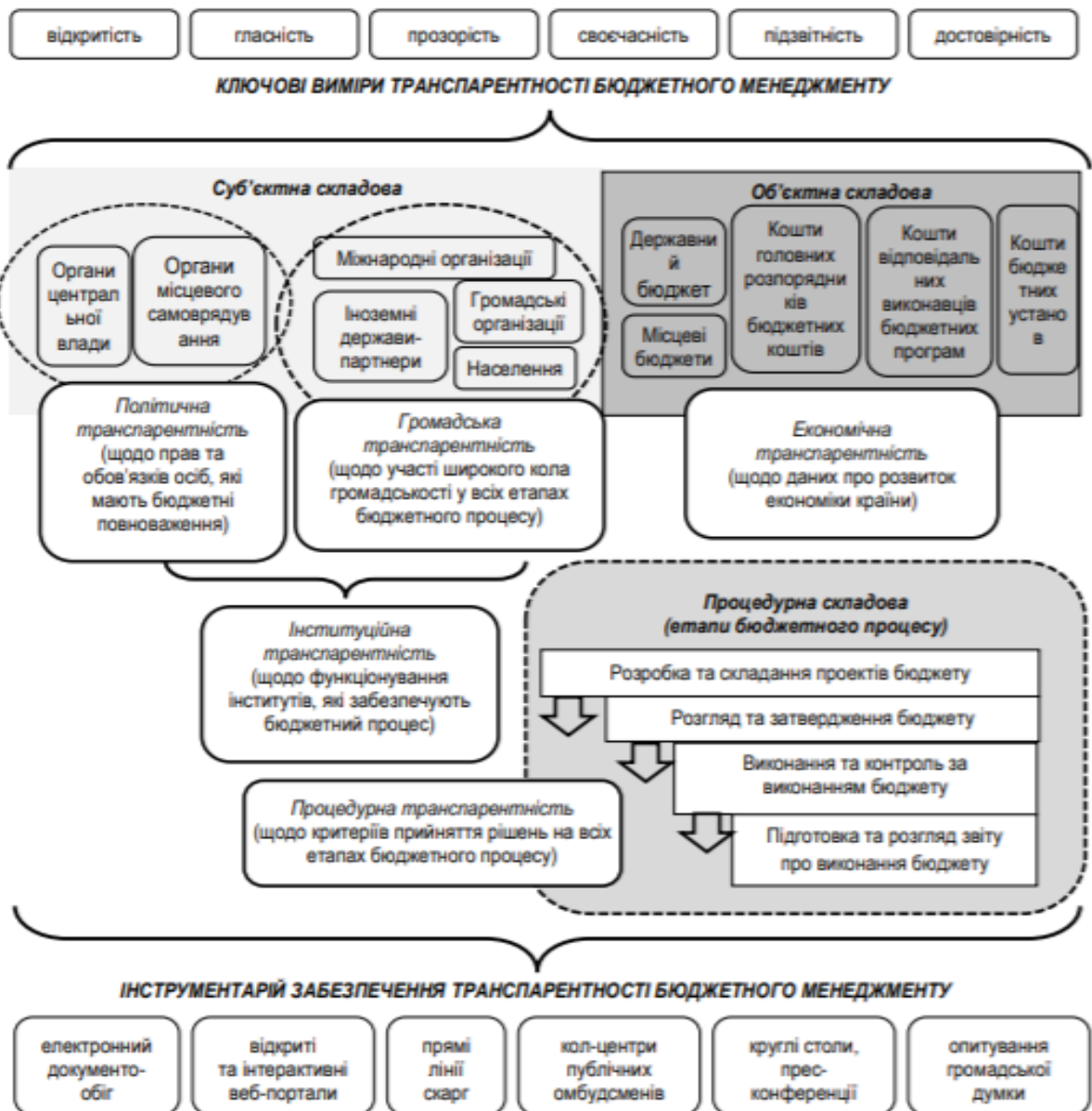

Рисунок 4.16 – Структурно-логічні елементи когерентної системи забезпечення транспарентності бюджетного менеджменту

Джерело: складено авторами

– громадська – залучення представників громадськості до обговорення та затвердження бюджету, регулярне інформування суспільства про поточний стан бюджету, створення громадськістю системи контролю за рішеннями органів влади у сфері бюджетних питань.

– інституційна – функціонування системи інститутів, діяльність яких спрямована на проектування, ухвалення та виконання бюджетів різних рівнів,

а також формування демократичного суспільства без проявів корупції, підвищення фінансової грамотності населення.

Реалізація концептуальних положень забезпечення транспарентності бюджетного менеджменту на практиці дозволить в середньо- та довгостроковій перспективі досягти позитивних результатів, а саме: стимулювання соціально-економічного розвитку країни; підвищення ефективності формування бюджетів та їх раціонального використання; зменшення рівня корупції серед владних структур; створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій; покращення комунікацій органів влади та населення; підвищення рівня суспільної довіри до дій уряду; сприяння фінансуванню суспільно необхідних проектів; покращення іміджу країни на міжнародній арені тощо.

На сьогодні в Україні представники законодавчої та виконавчої гілок влади офіційно декларують їхні прагнення до підвищення прозорості бюджетного процесу та протидії корупційним схемам шляхом покращення доступу громадськості до інформації та посилення контрольної функції на етапах формування та використання бюджетних коштів. Проте проведений аналіз дозволяє стверджувати, що рівень транспарентності бюджетного менеджменту в нашій країні знаходить на початкових етапах свого формування. У підтвердженні цього є виокремлення проблемних питань у сфері транспарентності бюджетного менеджменту, які стримують розвиток національної економіки та запропонуємо шляхи їх вирішення (рис. 4.17). Зауважимо, що аналіз проведено на основі загальнодоступних даних з офіційних джерел, міжнародних досліджень та засобів масової інформації.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що наявні численні проблеми в забезпеченні транспарентності бюджетного менеджменту, вирішення яких вимагає формування виваженої бюджетної політики та дотримання фінансової дисципліни учасниками бюджетних відносин.

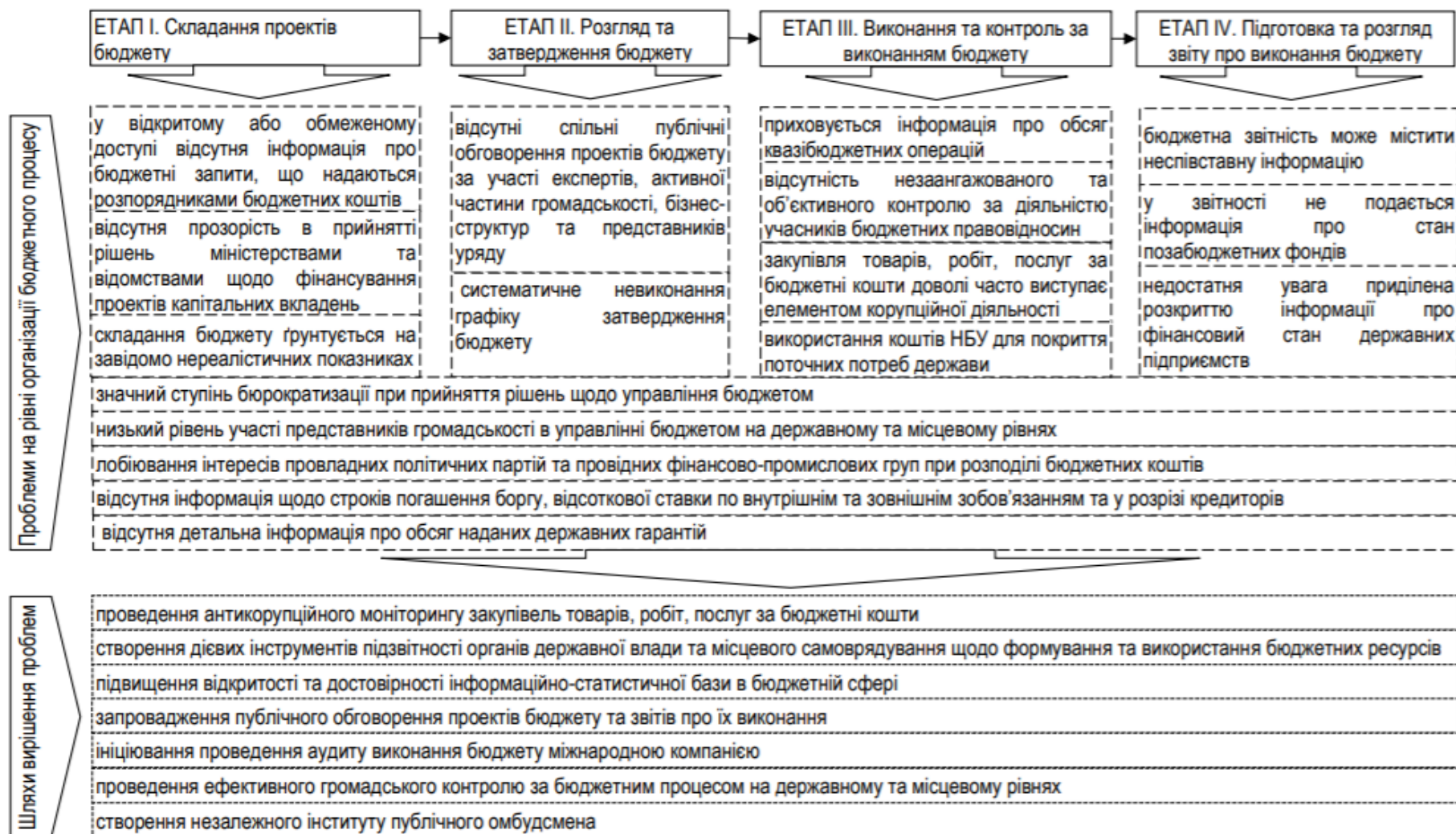

Рисунок 4.17 – Шляхи забезпечення транспарентності бюджетного процесу в Україні

Джерело: складено авторами

З метою побудови демократичного суспільства та забезпечення макроекономічної стабільності необхідно проводити комплекс заходів з підвищення рівня прозорості та раціональності бюджетного процесу, основними з яких має бути:

- проведення антикорупційного моніторингу закупівель товарів, робіт, послуг за бюджетні кошти;

- створення дієвих інструментів підзвітності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо формування та використання бюджетних ресурсів;

- підвищення відкритості та достовірності інформаційно-статистичної бази в бюджетній сфері;

- запровадження публічного обговорення проектів бюджету та звітів про їх виконання, протягом яких громадськості буде дана можливість давати коментарі та рекомендації;

- ініціювання проведення аудиту щодо виконання бюджету міжнародною компанією з метою перевірки доцільності та ефективності бюджетних видатків;

- проведення ефективного громадського контролю за бюджетним процесом на державному та місцевому рівнях (встановлення прямих ліній для скарг про шахрайство та корупцію серед посадових осіб, запровадження системи громадського запиту з проведення аудиту тощо);

- розробка нових механізмів поширення інформації про стан бюджету (створення центрів інформування громадян, запуск веб-порталів про використання бюджетних ресурсів на рівні окремої територіальної громади);

- запровадження інструментів електронного урядування та електронного документообігу з метою мінімізації рівня бюрократизації при прийнятті рішень щодо управління бюджетом;

- створення незалежного інституту публічного омбудсмену, діяльність якого буде направлена на врегулювання конфліктних ситуацій між органами влади та населенням у сфері використання бюджетних коштів;

– підготовка об'єктивних аналітичних досліджень про джерела наповнення та напрямки використання бюджетних коштів тощо.

Таким чином, транспарентність бюджетного процесу виступає однією із ключових характеристик демократичного суспільства, що передбачає надання об'єктивної та достовірної інформації про стан формування та використання бюджетних коштів на державному та місцевому рівнях, а також відкритість дій органів влади в прийнятті рішень у даній сфері. Забезпечення транспарентності бюджетного менеджменту за умови її закріплення у нормах права надає можливість об'єктивно оцінювати діяльність органів влади в управлінні бюджетом різних рівнів та участі громадськості у вирішенні бюджетних питань.

5 ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ МІЖ НЕЗАЛЕЖНІСТЮ ТА ТРАНСПАРЕНТНІСТЮ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ

Тенденції демократизації та інформатизації суспільства обумовлюють підвищення необхідності зростання публічності процесів у всіх сферах державного апарату. Враховуючи значний рівень пов'язаності економічних процесів у всіх сферах національної економіки та визначальне місце банківської системи у забезпеченні економічного розвитку, оприлюднення економічної інформації щодо регулювання банківського сектору є передумовою підвищення ефективності фінансового планування суб'єктів реального сектору, фінансових інституцій та домогосподарств, що є запорукою довгострокової фінансової стабільності та передумовою поступального економічного розвитку. Крім того, зростання рівня публічності та прозорості дозволяє мінімізувати можливість політичного впливу на рішення центрального банку, що дозволяє підтримувати належний рівень його фактичної незалежності, а також формувати позитивне сприйняття у суспільстві. Таким чином, актуальним напрямком у сфері дослідження ефективності банківського регулювання є визначення ролі транспарентності центрального банку в контексті її взаємодії з незалежністю центрального банку з точки зору формування найбільш сприятливого середовища для забезпечення його ефективної діяльності.

Тенденції розвитку центральних банків засвідчують наявність тісного взаємозв'язку їх незалежності та транспарентності. Так, окремими авторами транспарентність розглядається у якості компоненти незалежності центральних банків. З іншого боку транспарентність розглядається як умова підвищення незалежності центрального банку, яка також пов'язана зі зростанням рівня його підзвітності, що дозволяє підвищити ефективність монетарної політики [21].

На думку О. Барановського прозорість та незалежність є необхідними передумовами підтримання безпеки центральних банків, а також дозволяють підвищити їх ефективність [102]. З іншого боку, науковці розглядають три компоненти забезпечення ефективного інституційного середовища функціонування центральних банків: незалежність, прозорість та підзвітність [64]. Кожен з цих компонентів має власні вимірники, функціональне призначення та складові. При цьому між прозорістю та підзвітністю спостерігаються більш тісні зв'язки, причинно-наслідкова природа яких також залишається не визначеною остаточно [16]. У той же час, варто звернути увагу на значну подібність підходів та компонентів, які виділяють при оцінюванні незалежності та прозорості центральних банків. Так, фахівці Міжнародного валютного фонду пропонують для оцінювання індекс прозорості центрального банку, який включає три складові: прозорість цілей, прозорість системи прогнозування та аналізу політики, прозорість процесу політики [1]. При цьому детальний аналіз складу компонентів засвічує співпадіння більшості аспектів, які також враховуються при оцінюванні незалежності центрального банку, аналіз якого було проведено в попередньому підрозділі.

Поруч з тим інші науковці аналізують незалежність та прозорість центральних банків як окремі категорії. Так, незалежність пов'язана зі свободою центрального банку у виборі власної тактики та інструментарію монетарної політики, тоді як прозорість характеризує готовність центрального банку нести публічну відповідальність за прийняті рішення. При цьому існує певна специфіка зв'язку зазначених категорій з іншими аспектами розвитку центральних банків. Так, наприклад, незалежність і прозорість центрального банку виступають детермінантами рівня інфляції у країні. У той же час, прозорість характеризується тісним зв'язком з рівнем глибини фінансових ринків країни та силою політичних інститутів, тоді як для незалежності центральних банків такого зв'язку не виявлено [8]. Можна

відмітити також досить цікаву закономірність, що в світовій практиці зростання транспарентності центральних банків тісно корелює з впровадженням механізмів інфляційного таргетування [99].

Науковці доводять, що незалежність та транспарентність центрального банку мають важливе значення для забезпечення ефективності управління та є взаємодоповнюючими поняттями. Так, зростання незалежності центрального банку асоціюється зі зниженням інфляції, у той час як підвищення транспарентності сприяє зростанню якості інфляційних прогнозів [9]. Поруч з цим, окремі емпіричні дослідження виявляють кількісно вищий рівень впливу транспарентності центрального банку на зниження інфляційних процесів у порівнянні з впливом незалежності центрального банку [21]. У той же час, дослідники доводять наявність значної ролі транспарентності центральних банків у загальному досягненні цілей монетарної політики [76].

У даному контексті варто звернути увагу також на позицію авторів, які обґрунтовують необхідність визначення оптимального рівня транспарентності центрального банку, приймаючи до уваги той факт, що надто високий її рівень призводить до інформаційного перенавантаження та може обумовлювати зростання невизначеності в приватному секторі, який зміщує фокус на аналіз монетарної політики, що впливає на їх власні прогнози. Проведене емпіричне дослідження в контексті забезпечення якості інфляційних прогнозів при різних рівнях транспарентності центрального банку дозволило підтвердити висунуту авторами гіпотезу та обґрунтувати необхідність дотримання оптимального рівня транспарентності, при якому суспільство має достатній доступ до загальної інформації, тоді як певні спеціальні дані, які можуть бути різним чином інтерпретовані, та, відповідно, детермінувати зростання невизначеності, слід зберігати на умовах закритого доступу [70]. Дослідники Національного банку Швейцарії підтверджують, що незалежність та транспарентність центрального банку мають подібний ефект впливу на якість макроекономічних та фінансових прогнозів [64]. Крім того, емпірично підтверджено, що транспарентність центрального банку поруч з його

незалежністю, має стимулюючий ефект з точки зору досягнення цілей центрального банку [76]. З іншого боку, окремими дослідженнями доведено, що прозорість центрального банку значною мірою визначається загальними засадами встановлення монетарної політики, особливо валютною політикою [99].

Огляд наукової літератури засвідчив, що прозорість та незалежність центральних банків мають позитивний ефект на зростання якості управлінських функцій центрального банку та ефективності монетарної політики. Емпіричними дослідженнями доведено, що зростання прозорості та незалежності центральних банків може мати позитивний взаємодоповнюючий вплив на досягнення цільових показників політики центрального банку. У той же час, залишається невизначеним взаємозв'язок безпосередньо між категоріями незалежності та прозорості центральних банків.

Таким чином, набуває актуальності дослідження сутнісних та змістовних взаємозв'язків між категоріями «незалежність центрального банку» та «прозорість центрального банку», що дозволяє сформулювати базис для обґрунтування причинно-наслідкових взаємозв'язків між ними.

Для аналізу були вибрані наступні ключові слова: «незалежність центрального банку», «незалежний центральний банк», «прозорість центрального банку», «відкритість центрального банку». Пошукові інструменти науково-метричних баз даних дозволили виділити 265 публікацій, що індексуються найбільш відомими науково-метричними базами даних, у тому числі 119, проіндексованих базою даних Scopus, та 146, проіндексованих базою даних Web of Science. Часовий проміжок аналізу – максимальний можливий для обох баз даних, що було обрано з метою визначити початковий момент активної зацікавленості науковців в тематиці, що об'єднує незалежність та відкритість центрального банку та максимізувати напрями дослідження в межах цієї тематики. Аналіз здійснюється з

використанням інструментарію програмного забезпечення VOSviewer, Web of Science Results Analysis Tool, Scopus Citation Overview tool.

Результати аналізу показують, що кількість публікацій, присвячених тематиці, що об'єднує незалежність та прозорість центрального банку в базах даних Scopus та Web of Science до 2009 року була незначною (рис. 5.1). У той же час, зростання кількості публікацій по обом базам даним в 2009 може бути пов'язано з аналізом впливу наслідків світової фінансової кризи на діяльність центральних банків.

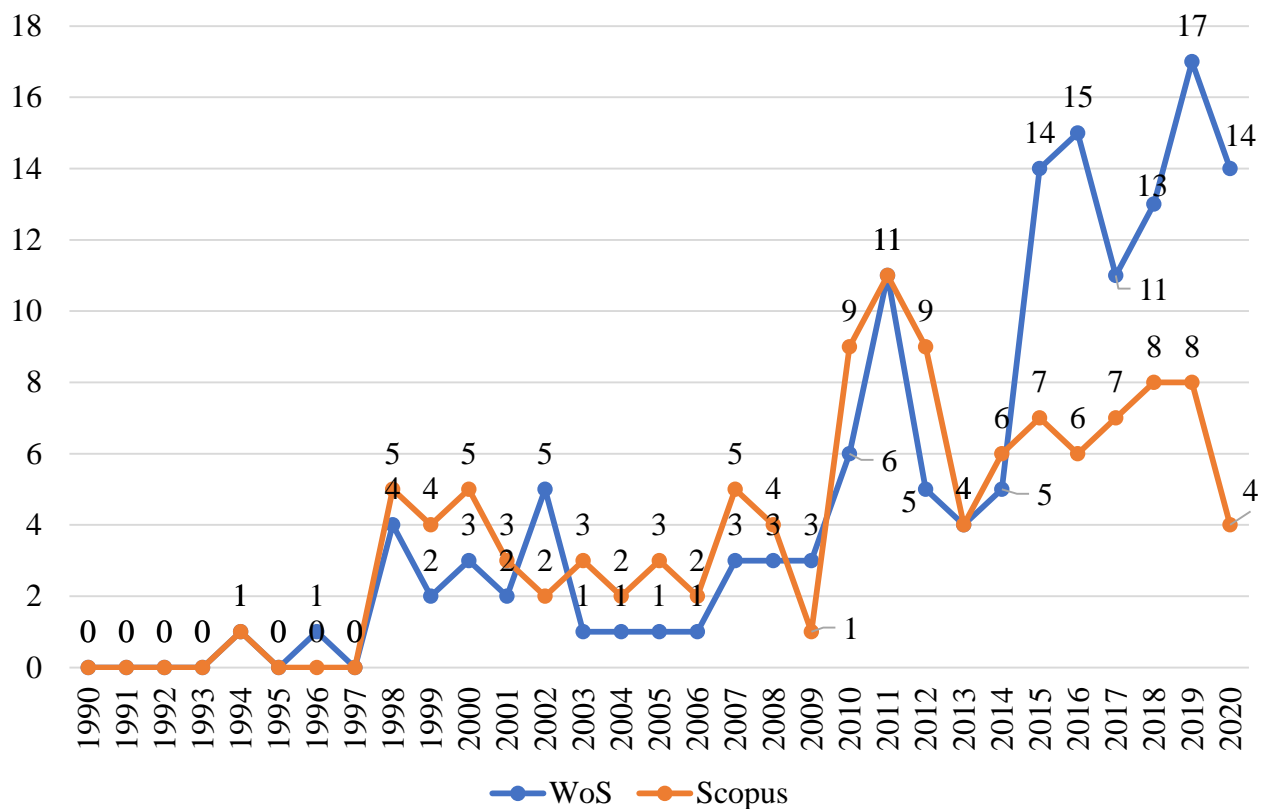

Рисунок 5.1 – Динаміка кількості статей у базах даних Scopus та Web of Science з тематики, що об'єднує незалежність та прозорість центрального банку за період 1990 р. – серпень 2020 р.

Джерело: складено авторами

Також суттєве зростання публікацій спостерігається після 2014 року в базі даних Web of Science, що може бути пояснено втіленням стандартів

незалежності та прозорості в країнах, що розвиваються, питанням відкритості взаємозв'язків між монетарною, фіскальною та борговою політикою в цих державах. Так, кількість публікацій у 2019 році в порівнянні з 2014 роком в Web of Science зросла на 340%.

Дослідження незалежності та прозорості центральних банків більшою мірою привертають увагу окремих науковців, які започатковують та поширюють окремі напрями наукових досліджень. У той же час, важливою в рамках проведеного аналізу є визначення еволюційності наукових підходів у проведенні досліджень з питань незалежності та прозорості центробанків. Для розкриття даного аспекту дослідження було побудовано хронологічну карту визначення ключових слів у публікаціях, присвячених зазначеним питанням (рис. 5.2).

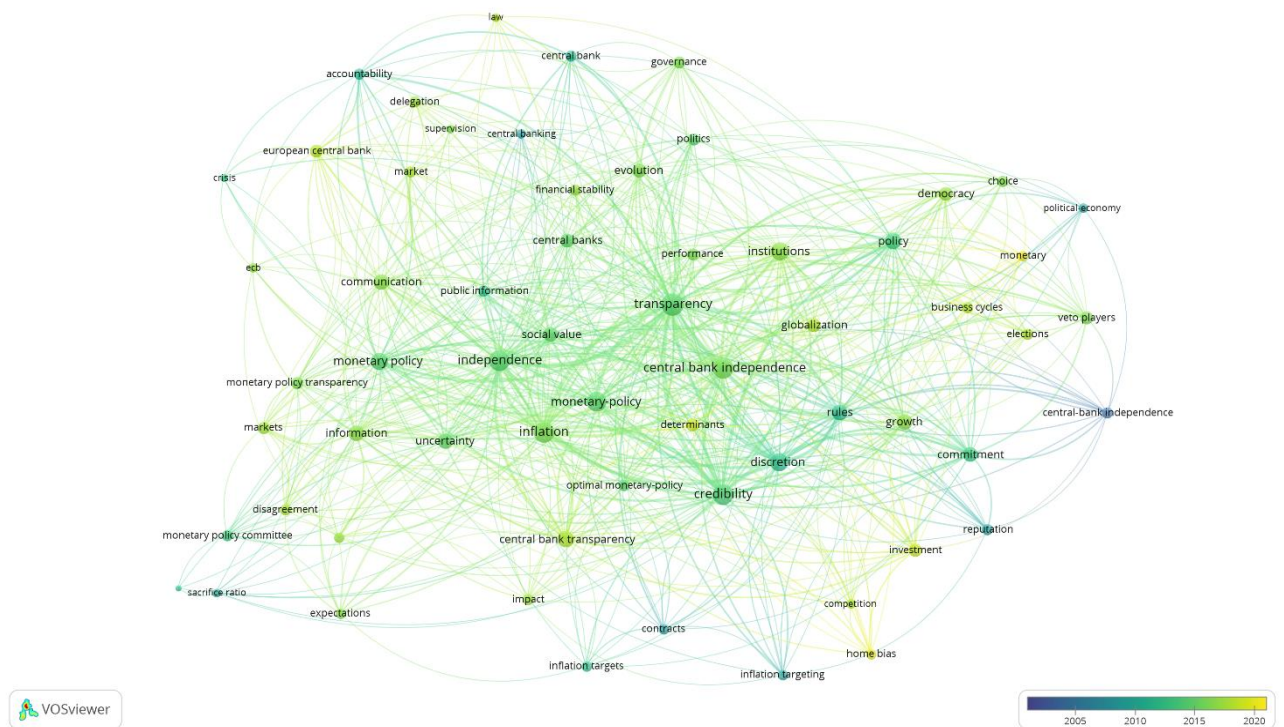

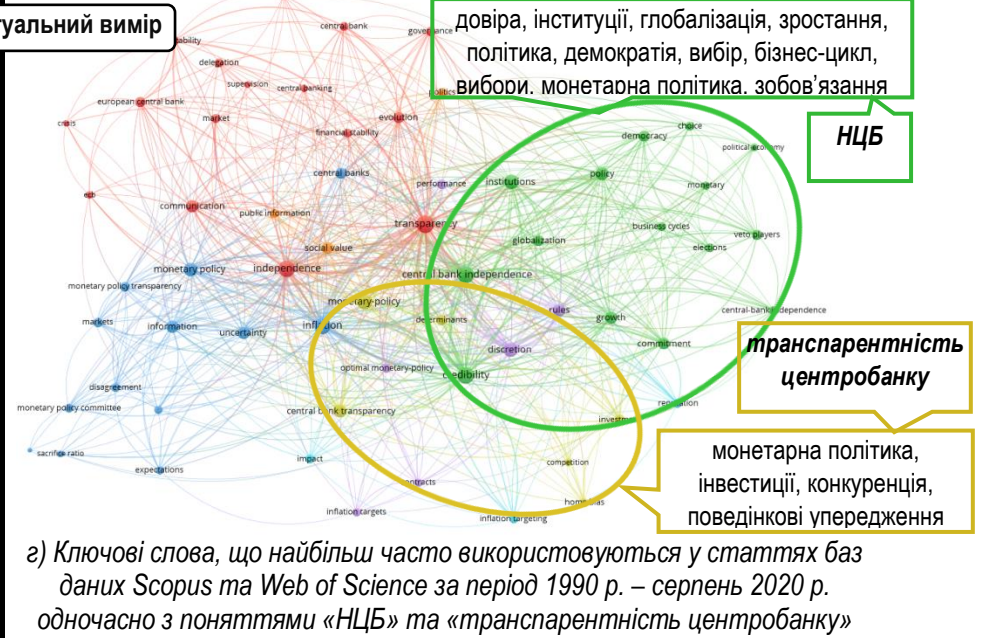
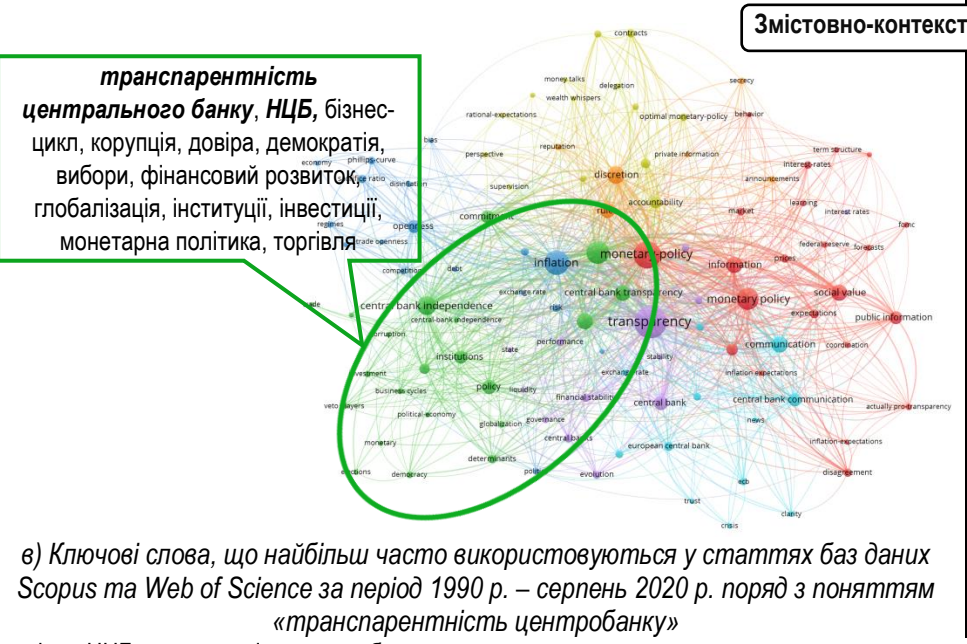
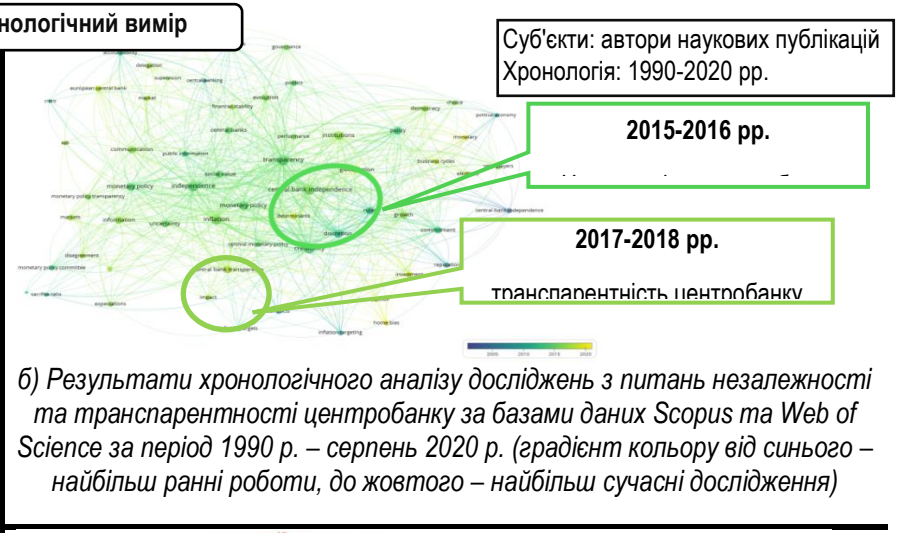
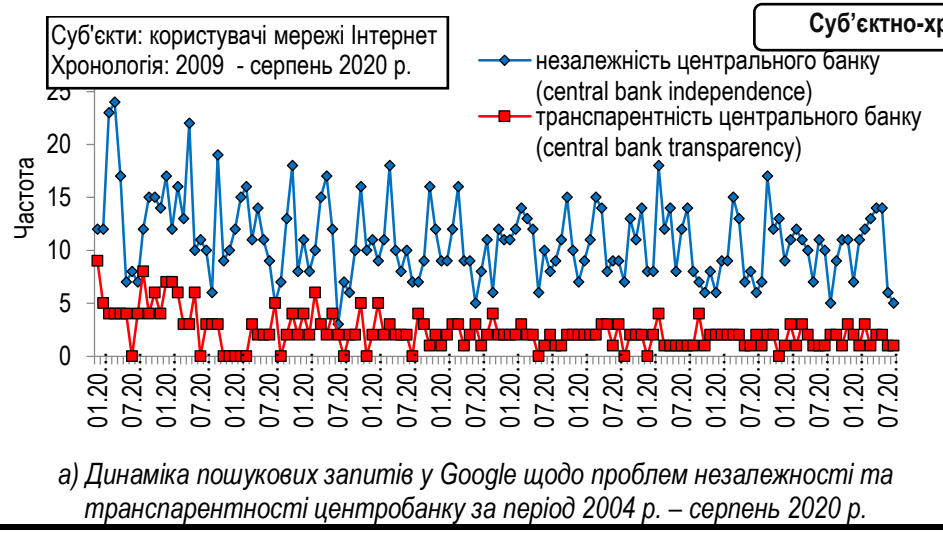
Рисунок 5.2 – Результати хронологічного аналізу трансформації змісту крос-секторних досліджень із питань незалежності та прозорості центральних банків за базами даних Scopus та Web of Science за період 1990 р. – серпень 2020 р.

Джерело: складено авторами

Отже, аналізуючи представлену візуалізаційну карту, відмітимо, що наявними є два періоди активізації наукової уваги до дослідження незалежності центробанку. Перший, більш ранній, період охоплює 2003–2005 рр., у яких незалежність центрального банку аналізується поруч з питаннями репутації, політичної економіки та особливостей функціонування центрального банку в цілому. У той же час, другий період включає 2015–2016 рр. та передбачає більш масштабний аналіз незалежності центробанку, для якого іншим найбільш значимим словом стає інфляція. З іншого боку, проблематика прозорості центрального банку найбільш активно досліджується пізніше, а саме у 2017–2018 рр. При цьому найбільш популярними ключовими словами, які також присутні в даний період, стали інформація та глобалізація, що дозволяє зробити припущення про причини зростання уваги науковців саме до питань прозорості центробанків.

Важливим аспектом, на який слід звернути увагу, є те, що відокремлено категорії незалежність та прозорість аналізуються в період 2013-2014 рр., тобто, одночасно з питаннями незалежності центробанку, а також до ключових категорій цього періоду належить довіра. Це дозволяє стверджувати про системний характер незалежності, прозорості та довіри до центробанку в забезпеченні якості внутрішнього середовища його функціонування.

Дослідження незалежності та прозорості центробанків слід розглядати як в суб'єктно-хронологічному, так і в суб'єктно-контекстуальному вимірах (рис. 5.3). Проведене дослідження засвідчило наявність тісних змістовних та практичних взаємозв'язків між категоріями «незалежність центрального банку» та «прозорість центрального банку». Існуючі емпіричні дослідження засвідчили, що незалежність та прозорість центрального банку можуть виступати інструментами збільшення ефективності досягнення його основних цілей, таких як цінова чи фінансова стабільність, або стати взаємодоповнюючими складовими у підвищенні якості виконання основних завдань центрального банку.

Примітка: НЦБ – незалежність центробанку

Рисунок 5.3 – Результати трендового (Google Trends) та бібліометричного (VOSviewer v.1.6.10) аналізу досліджень незалежності та прозорості центрального банку

Таким чином, на сьогоднішній момент визначено важливість комплементарності зусиль по забезпеченню незалежності та прозорості центробанків.

Формування наукових засад забезпечення незалежності центрального банку визначає необхідність застосування комплексного підходу для посилення багатоконпонентних взаємозв'язків між параметрами функціонування центрального банку. Як свідчать результати, отримані у попередньому підрозділі, наукові дослідження, присвячені незалежності центрального банку, часто включають положення, присвячені також різним аспектам його прозорості. У той же час, залишається остаточно невизначеною природа причинно-наслідкових взаємозв'язків між зазначеними категоріями. Визначення причинності взаємного впливу незалежності та прозорості центрального банку має важливе практичне значення з точки зору забезпечення максимізації ефективності функціонування центрального банку. Так, розуміння послідовності впливу однієї категорії на іншу дозволяє обґрунтувати концептуальні напрямки розвитку незалежності та прозорості центрального банку та визначити їх прогностичні очікувані рівні, які можуть бути досягнуті у результаті позитивної синергії динамічного розвитку категорій. У даному контексті набуває актуальності застосування тесту Грейнджера, який дозволяє визначити причинність взаємозв'язків різних категорій на основі аналізу векторів авторегресії динамічних рядів їх розвитку.

Для проведення тесту Грейнджера слід сформувати статистичний масив оціночних характеристик незалежності та прозорості центральних банків. У якості кількісних параметрів незалежності центрального банку слід використати як розвинутий у роботі індекс незалежності центрального банку, так і дані міжнародних статистичних баз, які містять оцінки за розробленими міжнародними методиками.

У контексті оцінювання рівня прозорості центрального банку, що створює основу для аналізу її місця в забезпеченні ефективності його

діяльності, слід звернути увагу на існуючі підходи до її вимірювання. Найбільш часто використовуваним у світовій практиці є індекс прозорості центрального банку, розроблений С. Ейфінгером та П. Гераатсом [25]. Даний індекс включає п'ять основних компонентів:

- політична прозорість – характеризує рівень відкритості цілей політики центрального банку. Оцінюється за трьома критеріями: наявність формалізованих цілей; наявність кількісного вимірника головної цілі; наявність домовленостей центрального банку та уряду;

- економічна прозорість – пов'язана з доступом до економічної інформації, використовуваної центральним банком для прийняття рішень. Критерії для оцінювання: доступність даних, пов'язаних з монетарною політикою; розкриття інструментарію, використовуваного центральним банком для аналізу політики; регулярність публікації макроекономічних прогнозів центрального банку;

- процедурна прозорість – стосується розкриття основних підходів і правил, на яких ґрунтується процес імплементації монетарної політики. Оцінюється такими параметрами як розкриття стратегії здійснення монетарної політики; публічне обговорення чи роз'яснення монетарної політики; розкриття процедури прийняття рішень чи досягнення таргетів;

- прозорість монетарної політики – характеризує розкриття рішень політики, а також прогнозних параметрів. Для оцінювання даного напрямку визначено такі критерії: оперативність оголошення рішень про коригування монетарних інструментів; надання роз'яснень при оголошенні цілей монетарної політики; регулярність розкриття змін монетарної політики після засідань;

- операційна прозорість – відображення рівня результатів, досягнутих в ході імплементації монетарної політики центрального банку. Характеризується рівнем регулярності розкриття інформації про ступінь виконання встановлених цілей монетарної політики, макроекономічні

коливання, що впливають на монетарну політику, оцінювання результатів монетарної політики у контексті досягнення макроекономічних цілей.

За кожним критерієм визначено умови присвоєння бальної оцінки у діапазоні $[0;1]$, при цьому зазначеним індексом не передбачено встановлення вагових коефіцієнтів, тому максимальна оцінка інтегрального індексу прозорості центрального банку може скласти 15 балів, у той час як максимальне значення кожної компоненти дорівнює 3 балам.

Використовуючи розроблену методологію, у 2017 році групою грецьких науковців було проведено дослідження рівня прозорості центральних банків 35 країн світу, включаючи Україну [21]. Дослідження включало формування даних у розрізі кожної країни, а також узагальнення результатів для груп розвинених країн, країн, що розвиваються, та групи прикордонних країн, тобто тих, що знаходяться в транзитивній стадії. Отримані науковцями результати відображає рис. 5.4, з даних якого можна констатувати, що, в розрізі періоду дослідження для нашої держави було зафіксовано досить низьке значення інтегрального індексу протягом 2011–2015 рр. (нижче визначеного середнього рівня для різних груп країн), яке змінюється значним зростанням у 2016 р. При цьому слід звернути увагу на той факт, що в динаміці різке зростання параметра демонструють лише транзитивні країни. Однак, таке зростання відбувається лише наприкінці досліджуваного періоду. З іншого боку, рівномірний зростаючий тренд демонструють розвинуті країни, що свідчать про наявність значного потенціалу підвищення прозорості незалежно від стадії розвитку країни.

Відмітимо, що за даним підходом Україна була включена до групи прикордонних країн, тобто, зростання інтегрального індексу у 2016 р. призвело до трансформації її позиції з рівня, нижчого за усереднений по групі, до показника, що суттєво перевищує результати, досягнуті країнами з аналогічним рівнем та умовами розвитку. Так, у 2016 р. за рівнем прозорості Національний банк України наближається до показника

розвинених країн. При цьому варто звернути увагу також на структуру зазначеного індексу.

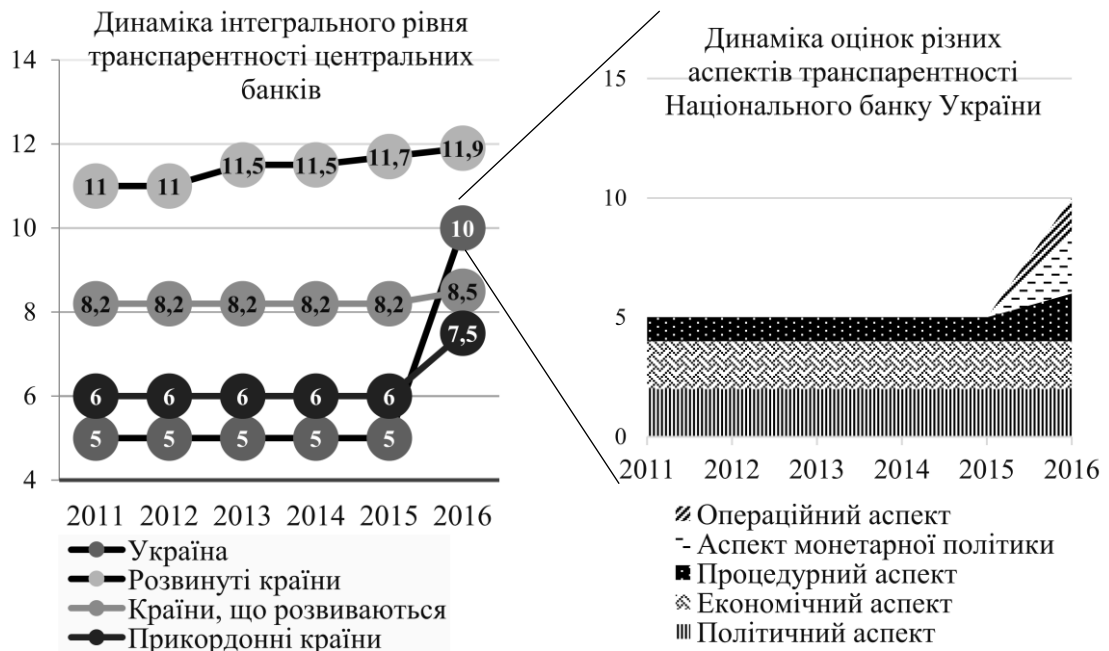

Рисунок 5.4 – Динаміка рівня прозорості Національного банку України протягом 2011–2016 рр.

Джерело: складено авторами на основі [70]

Так, протягом всього періоду дослідження рівень економічної та політичної прозорості залишається сталим з оцінкою в 2 бали з 3 максимально можливих. У той же час, процедурна прозорість демонструє покращення рівня у 2016 році, зростаючи до 1,5 балів, тобто, досягає середнього рівня. При цьому стрімке зростання індексу обумовлено покращенням прозорості у сфері реалізації монетарної політики. Так, якщо до 2016 р. Національний банк України демонстрував низький рівень регулярності розкриття інформації про цілі та таргети монетарної політики, специфіку застосовуваних інструментів, основні результати тощо, то станом на кінець досліджуваного періоду ситуація характеризується суттєвим покращенням.

Отже, проведений аналіз незалежності та прозорості Національного банку України засвідчує наявність динамічних зрушень у розрізі наявних часових рядів даних. Таким чином, виконується необхідна умова забезпечення можливості проведення тесту Грейнджера. Відмітимо, що наявна методика передбачає здійснення оцінювання окремо у розрізі кожного об'єкта дослідження.

Таким чином, спочатку проведемо розрахунки для визначення взаємного впливу незалежності та прозорості Національного банку України. Для оцінювання було використано індекс незалежності Національного банку України, розроблений та розрахований у попередньому розділі роботи (CBI-index), а також результати оцінювання прозорості Національного банку України за методикою, розробленою С. Ейфінгером та П. Гераатсом, наведені у роботах зарубіжних науковців (CBT-index_{iv}) [21, 70], а також здійснені вітчизняними науковцями (CBT-index_{nv}) [86]. Відмітимо, що представлені у різних дослідженнях дані характеризуються як відмінностями охопленого періоду дослідження, так і різницею оцінок, визначених дослідниками для аналогічного часового періоду. Це зумовлює необхідність здійснення розрахунків для різних масивів даних з метою забезпечення максимальної достовірності отриманих результатів.

Алгоритм застосування тесту Грейнджера передбачає проведення на першому етапі оцінювання вектору авторегресії досліджуваних параметрів. Результати розрахунків, проведених на даному етапі дослідження демонструє табл. 5.1.

Таблиця 5.1 – Результати оцінювання вектору авторегресії (VAR) параметрів незалежності та прозорості (за міжнародними оцінками) центрального банку України за період 2000-2016 рр.

Equation	Parms	RMSE	R-sq	chi2	P>chi2	
CBT-index _{iv}	7	1,68865	0,5303	15,80854	0,0148	
CBI-index	7	0,073089	0,8236	65,35998	0,0000	
	Lag	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]
CBT-index _{iv}						

Продовження таблиці 5.1

CBT-index _{iv}	L1.	1,227125	2,434172	0,50	0,614	-3,543765	5,998014
	L2.	4,92e-15	1,49975	0,00	1,000	-2,939456	2,939456
	L3.	0,2246133	1,297919	0,17	0,863	-2,319261	2,768487
CBI-index	L1.	-3,903687	17,31068	-0,23	0,822	-37,832	30,02462
	L2.	-4,15e-14	12,09706	-0,00	1,000	-23,7098	23,7098
	L3.	4,792296	10,57787	0,45	0,651	-15,93996	25,52455
Constant		-1,647568	2,617068	-0,63	0,529	-6,776926	3,48179
CBI-index							
CBT-index _{iv}	L1.	0,0472388	0,1053576	0,45	0,654	-0,159258	0,2537358
	L2.	0,0001926	0,0649133	0,00	0,998	-0,127035	0,1274202
	L3.	0,0454552	0,0561774	0,81	0,418	-0,064650	0,1555609
CBI-index	L1.	0,3930026	0,7492532	0,52	0,600	-1,075507	1,861512
	L2.	0,087276	0,5235935	0,17	0,868	-0,938948	1,1135
	L3.	-0,319757	0,4578391	-0,70	0,485	-1,217105	0,577591
Constant		0,2314948	0,1132738	2,04	0,041	0,0094823	0,4535074

Аналіз статистичної значимості отриманих оцінок засвідчив її недостатній рівень для формування висновків про причинність. У той же час, застосувавши визначені результати було проведено тест Грейнджера для визначення причинності досліджуваних параметрів, які представлено у вигляді табл. 5.2.

Таблиця 5.2 – Результати застосування тесту причинності Грейнджера до параметрів незалежності та прозорості (за міжнародними оцінками) центрального банку України за період 2000-2016 рр.

Equation	Excluded	chi2	df	Prob > chi2
CBT-index _{iv}	CBI-index	0,33624	3	0,953
CBT-index _{iv}	ALL	0,33624	3	0,953
CBI-index	CBT-index _{iv}	3,4846	3	0,323
CBI-index	ALL	3,4846	3	0,323

Наведені в табл. 5.2 результати характеризуються недостатнім рівнем статистичної значимості, що не дозволяє зробити висновку про причинність незалежності та прозорості центрального банку за досліджуваний період. Таким чином, було визначено необхідність додаткового оцінювання на більш широкому масиві статистичних даних. Наявні оцінки прозорості Національного банку України за методикою С. Ейфінгера та П. Гераатса,

отримані вітчизняними науковцями, охоплюють період 2000-2018 років, тому застосування тесту Грейнджера до даного масиву дозволить отримати більш точні результати. У табл. 5.3 представлено параметри оціненого вектору авторегресії для даного статистичного масиву.

Таблиця 5.3 – Результати оцінювання вектору авторегресії (VAR) параметрів незалежності та транспарентності (за національними оцінками) центрального банку України за період 2000-2018 рр.

Equation	Parms	RMSE	R-sq	chi2	P>chi2		
CBT-index _{nv}	7	0,666862	0,9491	298,2531	0,0000		
CBI-index	7	0,06635	0,8356	81,31591	0,0000		
	Lag	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
CBT-index _{nv}							
CBT-index _{nv}	L1.	0,7777915	0,2046987	3,80	0,000	0,3765895	1,178994
	L2.	-0,047585	0,2805331	-0,17	0,865	-0,597420	0,5022494
	L3.	0,131984	0,2880832	0,46	0,647	-0,432648	0,6966171
CBI-index	L1.	-0,596341	2,422621	-0,25	0,806	-5,344591	4,151907
	L2.	-0,298014	3,050583	-0,10	0,922	-6,277046	5,681018
	L3.	6,517345	2,64346	2,47	0,014	1,336259	11,69843
Constant		-2,610542	0,874312	-2,99	0,003	-4,324163	-0,896921
CBI-index							
CBT-index _{nv}	L1.	-0,005804	0,0203667	-0,28	0,776	-0,045722	0,034114
	L2.	-0,012940	0,027912	-0,46	0,643	-0,067647	0,041766
	L3.	0,041771	0,0286632	1,46	0,145	-0,014407	0,09795
CBI-index	L1.	0,7430532	0,2410416	3,08	0,002	0,2706203	1,215486
	L2.	0,0907406	0,3035215	0,30	0,765	-0,504150	0,6856317
	L3.	-0,073863	0,2630143	-0,28	0,779	-0,589361	0,4416354
Constant		0,1067556	0,0869908	1,23	0,220	-0,063743	0,2772544

За результатами оцінювання можна зробити висновок про наявність статистично значимої авторегресійної залежності транспарентності центрального банку з лагом в один рік, тоді як незалежність центрального банку детермінує зміну його транспарентності з лагом в три роки. У той же час незалежність центрального банку характеризується авторегресійною залежністю з лагом в один рік, тоді як статистично значимого зв'язку незалежності та транспарентності не визначено. Взявши за основу отримані на даному етапі результати було проведено тест причинності, результати якого демонструє табл. 5.4.

Таблиця 5.4 – Результати застосування тесту причинності Грейнджера до параметрів незалежності та прозорості (за національними оцінками) Національного банку України за період 2000-2018 рр.

Equation	Excluded	chi2	df	Prob > chi2
CBT-index _{nv}	CBI-index	12,051	3	0,007
CBT-index _{nv}	ALL	12,051	3	0,007
CBI-index	CBT-index _{nv}	2,8593	3	0,414
CBI-index	ALL	2,8593	3	0,414

Результати оцінювання дозволили підтвердити, що незалежність Національного банку України є причиною зміни рівня його прозорості з високим рівнем статистичної значимості. При цьому зворотного напрямку причинності між досліджуваними параметрами не визначено.

На наступному етапі дослідження доцільно оцінити причинність параметрів незалежності та прозорості центральних банків різних країн світу. Слід відзначити, що наявні статистичні бази дозволили побудувати вибірку даних за період 1998-2010 рр. При цьому для більшості країн світу статистичні ряди характеризуються відсутністю зміни рівня одного або обох досліджуваних параметрів, що не дозволяє проводити аналіз їх причинності. Таким чином, було проведено оцінювання для центральних банків 12 країн світу. Результати аналізу демонструє табл. 5.5. Для оцінювання було вибрано індекс прозорості центрального банку, розрахований С. Ейфінгером та П. Гераатсом [21]. Для аналізу незалежності центрального банку було вибрано значення індексу, розробленого А. Цукерманом, С. Веббом та В. Неяпті, розраховані зарубіжними науковцями [31].

За результатами оцінювання можна зробити висновок, що досліджувані країни можна умовно розподілити на три групи. Для першої групи країн наявний односторонній вплив незалежності центральних банків на рівень їх прозорості. Такими країнами є Естонія та Нігерія.

Таблиця 5.5 – Результати застосування тесту причинності Грейнджера до параметрів незалежності та прозорості центральних банків різних країн світу за період 1998-2010 рр.

Країна	Гіпотеза, що перевіряється			
	Незалежність центрального банку є причиною зміни його прозорості		Прозорість центрального банку є причиною зміни його незалежності	
	chi2	Prob > chi2	chi2	Prob > chi2
Чехія	11,551	0,009	7,1429	0,067
Румунія	1,6983	0,637	545,000	0,000
Естонія	790,74	0,000	1,7418	0,628
Латвія	5,6834	0,128	1,2e-30	1,000
Швейцарія	1,165	0,761	38,889	0,000
Грузія	1868,6	0,000	13,285	0,004
Китай	7,9315	0,047	10,000	0,019
Шрі-Ланка	0,76978	0,857	4,6e-30	1,000
Індонезія	2,1495	0,542	1550,6	0,000
Сінгапур	1,727	0,631	17,973	0,000
Аргентина	8491,8	0,000	10,299	0,016
Нігерія	88,654	0,000	1,4286	0,699

З іншого боку, у таких країнах як Румунія, Швейцарія, Індонезія та Сінгапур спостерігається зворотна тенденція – прозорість центральних банків має статистично значимий вплив на рівень їх незалежності, тоді як незалежність центральних банків не є обґрунтованою причиною зміни їх прозорості. Ще одна група країн (Чехія, Грузія, Китай, Аргентина) характеризується наявністю статистично значимих двосторонніх причинних зв'язків між незалежністю та прозорістю центральних банків. Таким чином спостерігається двостороння синергія їх розвитку в динаміці. Відмітимо також, що масив статистичних даних дозволив провести тест Грейнджера для центральних банків Латвії та Шрі-Ланки, однак його результати не підтвердили причинні зв'язки між показниками.

Аналізуючи отримані результати має значення дослідження причин отримання різних параметрів причинності між незалежністю та прозорістю центрального банку. В даному контексті можна висунути гіпотезу, що на рівень та напрямок причинності може впливати абсолютний рівень незалежності та прозорості центральних банків. Для її перевірки

проаналізуємо рівні та динаміку індексів незалежності та прозорості центральних банків у досліджуваних країнах, які представимо у вигляді рис. 5.5 та рис. 5.6.

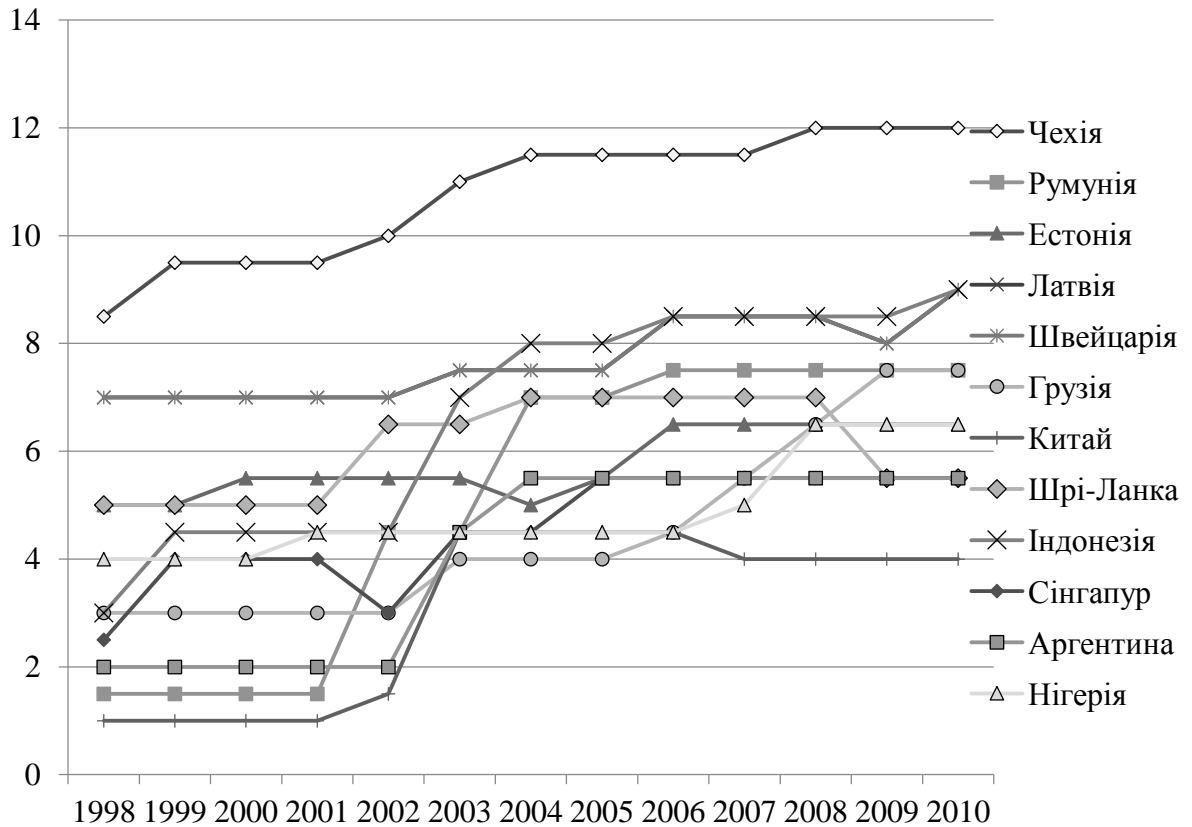

Рисунок 5.5 – Динаміка рівнів прозорості центральних банків країн світу протягом 1998–2010 рр.

Джерело: складено авторами на основі [21]

З даних рисунку можемо зробити висновок, що для першої групи центральних банків (для яких спостерігається залежність динаміки прозорості від рівня незалежності) характерним є середній рівень прозорості у розрізі сформованої вибірки країн, який протягом дослідженого періоду супроводжується незначним зростанням. З іншого боку країни, для яких характерна причинно-наслідкова залежність незалежності центральних банків від їх прозорості, демонструють рівень прозорості центральних банків вище середнього, динаміка якого характеризується суттєвим зростанням у розрізі досліджуваного періоду. У

той же час, група центральних банків, для яких було визначено двосторонні зв'язки, сформована країнами, для яких характерні найбільш високі та найбільш низькі рівні транспарентності центральних банків серед сформованої вибірки країн. Підсумовуючи проведений аналіз, можна відзначити, що при невисокому рівні транспарентності центрального банку її динаміка значною мірою обумовлюється незалежністю центральних банків, у той час як зростання рівня транспарентності центральних банків призводить до формування позитивного впливу транспарентності центральних банків на рівень їх незалежності. Таким чином, можна стверджувати про наявність синергетичного взаємного ефекту впливу категорій, який досягається при їх послідовному динамічному зростанні. У той же час, виявлені закономірності не є однозначними для всіх досліджених країн, особливо для тих з них, центральні банки яких характеризуються двосторонньою синергією незалежності та транспарентності. У зв'язку з цим, можна стверджувати про наявність значного впливу внутрішніх параметрів розвитку країни та її центрального банку на забезпечення його незалежності та транспарентності.

У даному контексті слід також проаналізувати рівні незалежності досліджуваних центральних банків (рис. 5.6). Відмітимо, що для даного напрямку більш складно визначити спільні закономірності розвитку центральних банків у розрізі сформованих груп за відмінностями природи причинно-наслідкових взаємозв'язків незалежності та транспарентності центральних банків. Так, Естонія та Нігерія, для центральних банків яких характерна залежність динаміки транспарентності від зміни їх незалежності, спостерігаються суттєві відмінності абсолютного рівня незалежності центральних банків, а також протилежні тенденції її динамічного розвитку. З іншого боку, для більшості країн, для яких незалежність центрального банку змінюється в результаті змін рівня його транспарентності, характерний в цілому високий рівень незалежності центрального банку з тенденцією до його суттєвого зростання в динаміці.

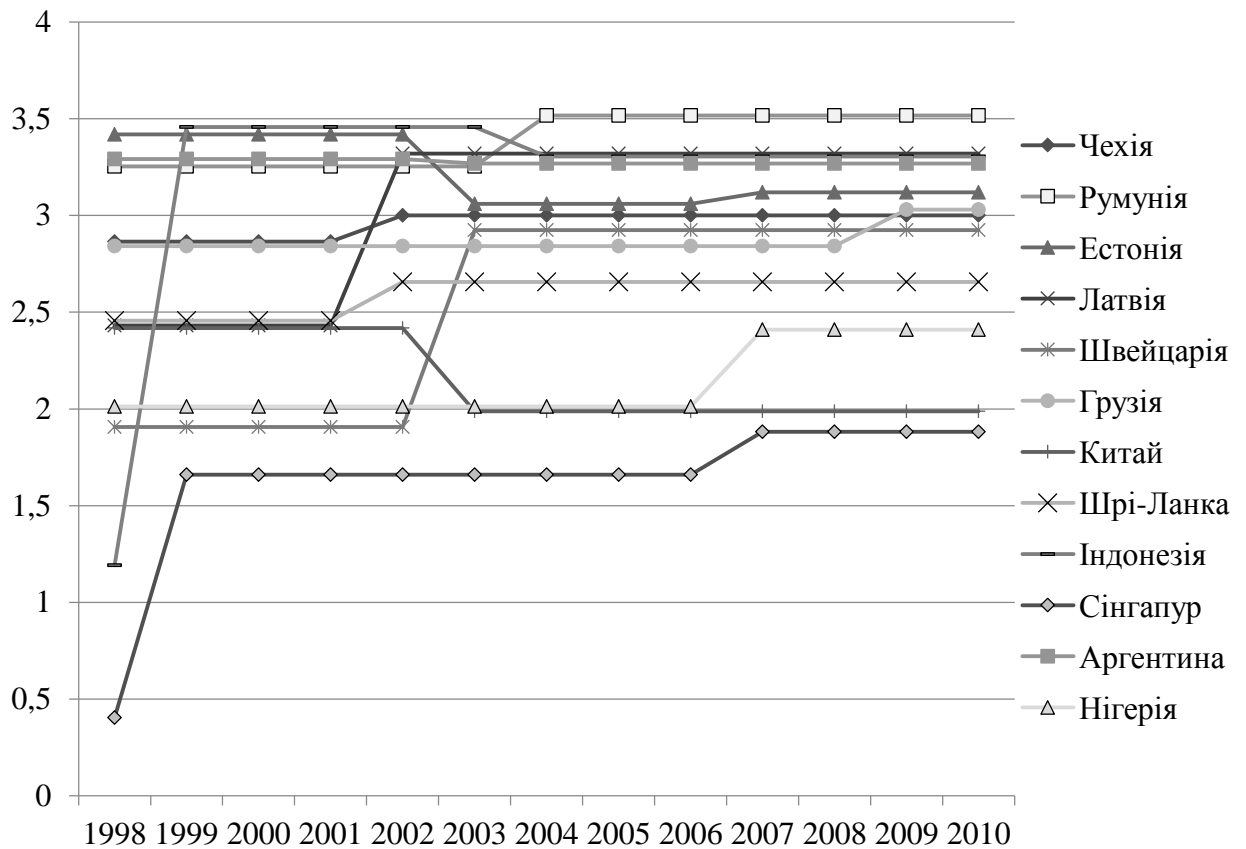

Рисунок 5.6 – Динаміка рівнів незалежності центральних банків країн світу протягом 1998–2010 рр.

Джерело: складено авторами на основі [31]

Більшість країн, для яких зафіксовано двосторонні значимі причинно-наслідкові зв'язки між незалежністю та прозорістю центральних банків, також мають досить високий рівень незалежності центральних банків, динаміка якого характеризується незначними змінами в напрямку зростання протягом дослідженого періоду.

Узагальнюючи проведений аналіз можна визначити, що при більш низьких рівнях незалежності та прозорості центральних банків саме незалежність є первинною категорією, яка чинить вплив на зміну рівня їх прозорості. У той же час, при більш високих значеннях незалежності та прозорості центральних банків прозорість центральних банків забезпечує подальший розвиток їх незалежності, а також формуються комплексні двосторонні зв'язки синергетичного розвитку досліджуваних категорій.

6 КОГЕРЕНТНА МОДЕЛЬ ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ ТА РІВНЯ КОРУПЦІЇ НА СТАН ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

Публічні фінанси є основним сегментом фінансової системи України, оскільки як державний, так і місцеві бюджети акумулюють значну частину фінансових ресурсів, всієї економіки. Обсяг видатків зведеного бюджету України станом на початок 2020 року становив близько 35 % обсягу ВВП. Розмір публічних фінансів міг би бути значно вищий за умови детінізації української економіки та зменшення проявів корупції. Останні як правило пов'язують із бюджетним процесом. Стосовно рівня корупції, то Україна за результатами оцінювання The Global coalition against corruption Transparency international в 2019 році визнана як країна з високим її рівнем – 126 позиція із 180 країн. При цьому сусідня Польща посідає 41 місце і має значно вищі показники фінансового, та економічного розвитку.

Одним із основних інструментів, що забезпечує ефективність формування та використання фінансових ресурсів в публічному секторі а також подолання корупції є прозорість, яка повинна охоплювати всі етапи руху публічних фінансових ресурсів від сплати податків та формування доходної частини бюджетів до розподілу бюджетних коштів та їх остаточного використання через максимальну прозорість здійснення державних закупівель. В Україні в останні роки рівень прозорості в сфері публічних фінансів за даними Міжнародного бюджетного партнерства Open Budget Survey дещо покращився і вперше в 2019 році за останні 10 років продемонстрував мінімально достатній рівень прозорості. Динаміка поведінки показників, що характеризують рівень прозорості в бюджетній сфері (за даними Open Budget Survey) та динаміка поведінки індексу сприйняття корупції Corruption Perception Index (за даними Transparency international) засвідчує узгодженість їх поведінки, а саме чим вище прозорість тим нижче

рівень корупції. Необхідність проведення досліджень в даному напрямі підтверджується і розрахованим коефіцієнтом кореляції між індексом свободи від корупції та індексом фіскальної свободи, який для України має високий ступінь залежності – 0.88. В такій ситуації важливого значення набуває оцінювання залежності стану публічних фінансів від рівня корупції та транспарентності у сфері публічного управління.

Дослідженню взаємозв'язків, що існують між станом публічних фінансів їх транспарентністю та рівнем корупції приділена значна увага науковців з різних країн світу. Ці дослідження проводяться як для країн з високим рівнем економічного розвитку та високим рівнем демократичної зрілості суспільства, так і для країн, що розвиваються та знаходяться на стадії формування цінностей демократії. Також варто відзначити, що дослідження такого характеру є не новими і активно проводяться ще з початку 2000-х років та не втрачають своєї актуальності. Хілд Д., та Маклауд А. [40] досліджували проблему забезпечення прозорості системи фінансування в Шотландії, Уельсі та Північній Ірландії в процесі передачі повноважень та впливу на систему планування державних видатків Великобританії. Автори надавали ряд практичних порад щоб зробити систему фінансування в процесі децентралізації у Великобританії максимально прозорою. А в 2020 р. той же Хілд Д. в співавторстві з Ходжес Р. [39] досліджують роль публічних фінансів в умовах боротьби з пандемією у Великобританії, і поряд з аналізом бюджетних витрат, та прогнозом щодо розміру державного боргу та рівнів процентних ставок, акцентують увагу на тому, що в такій ситуації важливого значення набуває саме якісна звітність та своєчасність її оприлюднення, можливо навіть частіше, ніж в звичайних умовах. Такі кроки можуть сприяти підтримці довіри до влади.

Савадж Дж. [83] зазначає, що прозорість в дотриманні макробюджетного договору сприяє інтеграції країн ЄС та впливає на рівень довіри до наднаціональних органів. Він обґрунтовує необхідність посилення заходів щодо забезпечення прозорості у сфері публічних фінансів, достовірності

оприлюдненої бюджетної інформації та посилення ролі Євростату у бюджетному нагляді. Боціо А та ін. [11] на прикладі шести країн Європи (Франція, Німеччина, Ірландія, Великобританія, Італія, Іспанія), досліджуючи наслідки фінансової кризи та проведених реформ в сфері фіскальної політики, довели, що одним із факторів, що позитивно вплинув на стан публічних фінансів в цих країнах було запровадження більшої прозорості у формуванні економічних та фіскальних прогнозів.

Бергман Ю.М. та ін. [7] на прикладі 27 країн ЄС на основі використання *dynamic panel econometric model* за період 1990 – 2012 роки проаналізували індикатори жорстких фіскальних правил та довели, що саме наднаціональні фіскальні правила є більш дієвими при формуванні публічних фінансів, порівняно з наднаціональними. В результаті вони зазначили, що ефективність фіскальних правил суттєво підвищує саме прозорість у сфері публічних фінансів і в тому числі у застосуванні фіскальних правил, при формуванні доходів національних бюджетів.

Сантісо С. [82] доводить, що підвищення ефективності державного регулювання економіки а також посилення фіскальної відповідальності в країнах, що розвиваються – на прикладі країн Латинської Америки, є неможливим без підвищення прозорості та підзвітності в сфері управління публічними фінансами.

Хауел-Мороні М. Е. та Хол Дж. Л. [42] досліджуючи локальну боргову кризу, що виникла в штаті Алабама (США) в 2008 році довели, що причинами були суттєві проблеми в підзвітності та прозорості органів місцевого самоврядування в сфері публічних фінансів. В своїх попередніх роботах Школьник І.О. із співавторами [89] аналізували транспарентність в сфері публічних фінансів на локальному рівні в Україні та прийшли до висновку, що вона суттєво відрізняється за регіонами і є значно нижчою ніж на державному рівні, це є однією із умов низької ефективності формування та використання фінансів місцевих бюджетів.

В процесі підвищення прозорості та підзвітності публічних фінансів все більш важливого значення набувають і технології оприлюднення інформації а також система електронного урядування e-Government. Чен К. та співавтори [13] запропонували застосовувати методологію розкриття стану публічних фінансів у системі електронного урядування, застосувавши ідею DRM (Digital Rights Management). Октавіані Р.Ф. разом з колегами [71] досліджуючи результати запровадження електронного урядування та системи електронних бюджетів на прикладі досвіду Індонезії засвідчують суттєве зростання прозорості та підзвітності уряду в частині використання публічних фінансів. В одній із своїх попередніх робіт Школьник І.О. з колегами [87] досліджували ефективність здійснення електронних державних закупівель в Україні та дійшли висновку щодо їх підвищення їх ефективності в результаті покращення прозорості проведення операцій із використанням електронної платформи PROZORO. Смірнова Н. [93] зазначає, що однією із найбільш важливих завдань електронного урядування є забезпечення прозорості та доступу до публічної інформації, при цьому слабкою стороною використання інтернет технологій в даній сфері є адекватне законодавче забезпечення, яке дозволяє сформувати належний баланс між безпекою, ефективністю використання державних фінансових ресурсів та якістю надання послуг державою. Попола О. С. та ін. [75] доводять, що при формуванні вимог щодо транспарентності у сфері публічних фінансів важливого значення набуває оптимальне співвідношення та раціональність, а також безпека розкриття інформації. Вони також наголошують на необхідності інтенсивного нагляду за рахунками державних фінансових ресурсів, що є гарантією прозорості та підзвітності. Наразі все більш активно досліджуються можливості сучасних технологій у забезпеченні транспарентності у публічній сфері. Одним із найбільш можливих варіантів є використання технологій Blockchain, потенціал застосування яких в сфері публічних фінансів досліджували Кхан Б. та Сайед Т. [55]. Вони визначили технічні виклики та обмеження щодо їх застосування.

Ісатаєва К.Б. та Адамбекова А.А. [50] досліджують стан розвитку бюджетної системи Республіки Казахстан та проводять порівняльний аналіз щодо рівня прозорості публічних фінансів з іншими країнами. Вони зазначають, що більша прозорість публічних фінансів відіграє одну із ключовим ролей у досягненні цілей соціального та економічного розвитку країни.

Важливого значення набуває транспарентність публічних фінансів у сфері формування державного боргу. Так Астуділло М та ін. [3] довели, що після кризи 2008 року в країнах, де не було обов'язковим розкривати інформацію щодо рівня державного боргу в середньому його розмір був майже на 30 % вищим за інших. Водночас в країнах, де були визначені чіткі межі боргу та високий рівень прозорості інформації борг в середньому був нижчим на 43 %. Це в свою чергу суттєво покращувало показники ефективності управління у сфері публічних фінансів. Схоже дослідження, але яке стосувалось формування умовних зобов'язань, які є частиною державного боргу та особливо активно формувались після кризи 2008 року здійснено Бова Е. та ін. [10]. На прикладі аналізу країн з розвиненою економікою та країн, що розвиваються вони довели, що країни з більшою прозорістю та покращеним наглядом за формуванням та використанням публічних фінансів мали значно менші розміри умовних зобов'язань, які в цілому коливались від 6 % до 40 % ВВП.

Бах С. [4] проаналізувавши інформацію щодо діяльності фіскальних рад як громадських органів контролю за діяльністю у сфері використання публічних фінансів у 18 країнах ЄС встановив, що їх активність значно впливає на прозорість та підзвітність у сфері управління публічними фінансами, а також може впливати на рейтинги політиків і тим самим сприяє підвищенню ефективності управління.

Високий рівень прозорості та підзвітності в сфері публічного управління і в тому числі в сфері публічних фінансів суттєво знижує можливості корупційних дій. Сіроні Е. та Торнарі М. [91] на прикладі 28 європейських

країн проаналізували наявність зв'язку між рівнем державних витрат, корупцією та політичною стабільністю та встановили, що більш високий рівень корупції спостерігається у країнах, які демонструють вищу політичну нестабільність, і при цьому в таких країнах спостерігається і зростання державних витрат. Гупта та колеги [36] отримали надійні результати кроссекційної регресії серед 120 країн за період 1985-1998 років, що підтвердило взаємозалежність між зростаючою часткою витрат державного бюджету на потреби оборонного сектору та рівнем корупції.

Пушкарев А.О. [78] на основі моделювання впливу корупції на економічний розвиток в регіональному розрізі визначив, що корупція є однією з детермінант регіонального розвитку, при цьому було взято такі фактори як рівень бюджетної самостійності регіону, стан освіти, кількість населення, обсяг залучених інвестицій тощо. Дослідження щодо залежності обсягів фінансування за рахунок публічних фінансів соціальної складової та рівня корупції були проведені Мауро П. [65], який виявив тенденцію до зменшення державних витрат на освітню сферу, як наслідок зростання рівня корупції. Отримані результати пояснюються тим, що інші сфери державних витрат передбачають можливість отримання більшого розміру неправомірної вигоди державними службовцями. Окрім того виявлено значний рівень кореляції показників якості освіти (рівень успішності, рівень охоплення шкільною освітою населення) тобто низький рівень показників освітньої сфери є супутнім показником для вищого рівня корупції.

Сандольц В та Грей М. [81] виявили позитивний зв'язок між обсягами кредитування країн та рівнем корупції, однією з причин цього є наявність в досліджуваних країнах дефіциту платіжного балансу.

Ліберт С та ін. [60] проведено всебічний огляд та аналіз публічного управління та стану публічних фінансів в країнах пострадянського простору а також окремих країнах колишнього соціалістичного табору – Болгарія, Угорщина, Румунія та Польща, а також Монголії, яка знаходилась під

політичним впливом Радянського Союзу. Розкриті особливості підзвітності урядів та формування корупції в сфері публічних фінансів та інших сферах.

Роль публічних фінансів у розповсюдженні корупції також досліджується через транспарентність у сфері фіскальної політики. Роботи авторів Джонсон С. та ін. [54] вказали, що країни з вищим рівнем корупції мають більш низький рівень податкових надходжень у відношенні до ВВП або на душу населення. Танзі В. та Давуді Х. [95] доведено, що зростання обсягу фінансування нових інвестиційних проєктів за рахунок публічних коштів є можливим проявом зростання корупції, оскільки витрати на фінансування вже існуючих капітальних проєктів є меншим джерелом отримання вигоди для службових осіб. Подальші напрацювання авторського колективу Танзі В. та Давуді Х. [96] полягало у виявленні структурних змін у частці окремих податкових джерел формування бюджету. Встановлено, що зростання рівня корупції на 1 пункт призводить до зниження частки доходів у ВВП на 1,5 пункти, в той же час, як частка податкових надходжень у ВВП зменшується на 2,7 відсоткових пункти. Тобто податкові джерела формування доходів бюджету зазнають більш негативного впливу від зростання рівня корупції. Також з'ясовано, що обсяги збору прямих податків зазнають більш негативного впливу, ніж непрямі податкові надходження. Хван Дж. [43] зробив подібний висновок, що корупційні прояви призводять до зниження сукупних податкових надходжень та, проте частка податкових надходжень від митних платежів, експортних/імпортних мит та податків на міжнародну торгівлю зростає. Даний результат отримав можливе пояснення у причинах протекційної імпортно/експортної політики для окремих суб'єктів.

Бастіда Ф. та ін. [5] роль корупції проаналізували з точки зору впливу її поряд з транспарентністю публічних фінансів, рівнем довіри громадян до політиків, а також кредитних рейтингів країн на вартість державного боргу, що також є актуальним і для України, рівень державного боргу в якій є досить високим. Встановлено існування зв'язку між рівнем прозорості та вартістю державного боргу, чим вище прозорість, тим нижча вартість, оскільки

прозорість зменшує асиметрію інформації між урядами країн та фінансовими ринками. Для даного дослідження було використано дані по 103 країнам шляхом нелінійної трансформації Індексу відкритості бюджету International Budget Partnership's Open Budget Index.

Останнім часом в Україні дослідження, щодо визначення взаємозв'язку між прозорістю публічних фінансів та корупцією стають все більш актуальними. Бухтіарова А. та ін. [12] запропонували науково-методичний підхід щодо оцінки інституційної та політичної прозорості Міністерства фінансів України та Державної фіскальної служби, визначено рівень їх відкритості та запропоновано практичні рекомендації щодо покращення повноти надійності доступності та своєчасності опублікованої інформації. Огляд сучасних методик оцінки прозорості місцевих бюджетів в Україні здійснив Куценко Т.Ф. [57]. Теоретичні аспекти транспарентності в контексті управління публічними фінансами розглянуто в роботі Іголкіна І.В. [117]. Школьник І. та ін. [88] на прикладі України та Польщі проаналізовано вплив корупції а також стану публічних фінансів на рівень фінансової безпеки держави та визначено, наявність суттєвого впливу в Україні та значно нижчого в Польщі. Дослідження проблем транспарентності місцевих фінансів в Україні викладено в роботі Лютої О. та Мерщія Б. [62], а саме запропоновано науково-методичний підхід щодо визначення прозорості регіональної політики та соціально-економічного розвитку. Глущенко Ю. та Кожаліна Н. [33] визначили зростання ролі місцевих фінансів в формуванні засад демократичної держави в Україні. Кужелєв М. та ін. [58] дослідили основні проблеми, що знижують ефективність бюджетних дискреційних витрат у сучасних умовах, та запропонували основні напрямки покращення їх фінансування.

Частина досліджень базується на теоретичних положеннях, оскільки це пояснюється браком емпіричних даних, на які можна спиратися. Проте дана тенденція зменшується через появу рейтингових досліджень в сфері транспарентності державного управління та оцінці рівня прояву корупції.

Зокрема в дослідженні Хьюфнер К. та ін. [41] проаналізовано роль відкритих платформ public finance data (OpenSpending.org).

Для проведення дослідження використовувались дані за період з 2010 по 2019 роки, що характеризують стан публічних фінансів в Україні, а також показники макроекономічного розвитку та показники, що характеризують стан публічних фінансів в регіональному розрізі. Для визначення існуючої залежності між станом публічних фінансів, транспарентністю та рівнем корупції на макрорівні за основу взято показники зведеного бюджету, та показники, що потенційно впливають на стан публічних фінансів, а саме рівень безробіття в Україні, обсяг ВВП на душу населення, розмір доходів населення, грошовий агрегат М3. Крім того для розрахунків на макрорівні були використані значення індексів, розрахованих для України міжнародними організаціями, зокрема Index Doing Business, Corruption Perception Index, Index of Economic Freedom.

Для оцінки ситуації на рівні місцевих бюджетів за основу взято обсяг видатків місцевого бюджету, обсяг валового регіонального продукту на душу населення, рівень безробіття в регіоні, доходи населення в регіонах, а також індекс транспарентності регіонів України.

Дослідження залежності стану публічних фінансів від рівня корупції та транспарентності на макрорівні було проведено з використанням МІМІС моделі (Multiple Indicator-Multiple Cause), яка є багатовимірною регресійною моделлю та складається із рівнянь вимірювань і структурних рівнянь і відображається такими рівняннями:

$$y = \lambda\eta + \varepsilon \quad (6.1),$$

$$\eta = \gamma x + \zeta \quad (6.2),$$

$$\gamma = \Pi x + z \quad (6.3),$$

де η – скалярна латентна змінна (як розмір корупційної складової);

y – вектор індикаторів для η ;

x – вектор причин для η ;

λ та γ – $(p \times 1)$ and $(q \times 1)$;

ε and ζ – скалярні випадкові похибки;

$$\Pi = \lambda\gamma,$$

$$z = \lambda\zeta + \varepsilon,$$

$$\text{Cov}(z) = \lambda\lambda'\psi + \Theta_\varepsilon.$$

Перше рівняння є рівнянням вимірювання, а рівняння 2 – структурним рівнянням. В моделі передбачено, що ε and ζ є нормально розподіленими та взаємно некорельованими, тобто $\text{Var}(\zeta) = \psi$, а $\text{Cov}(\varepsilon) = \Theta_\varepsilon$.

Схематично використання Multiple Indicator-Multiple Cause model представлено на рисунку 6.1.

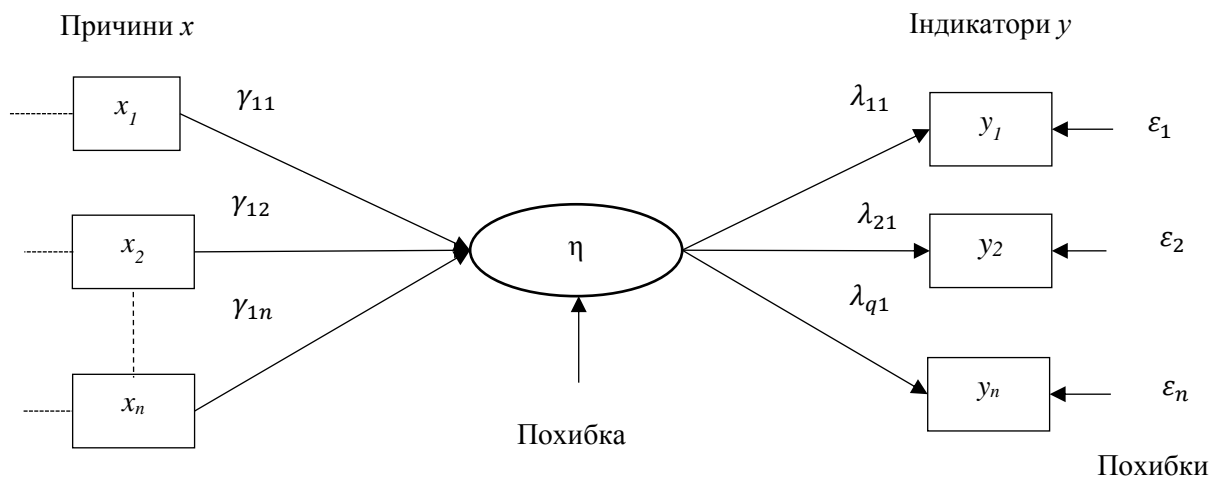

Рисунок 6.1 – Схема Multiple Indicator-Multiple Cause model

Дослідження залежності публічних фінансів на регіональному рівні здійснювалось на основі використання DYMIMIC моделі (Dynamic Multiple Indicator-Multiple Cause). Цей метод дозволяє самостійно переглянути сукупність найбільш значимих факторів в розрізі регіонів.

Послідовність проведення дослідження була такою: по-перше, визначено результативні змінні та факторні ознаки для визначення існуючої залежності

на макроекономічному рівні для Multiple Indicator-Multiple Cause model; по друге, визначено найбільш значиму модель впливу групи фактичних показників на результуючу ознаку; по третє, перевірено виконання припущень аналізу та адекватність MIMIC моделі для макроекономічного рівня. По четверте, переглянутий перелік факторних ознак для побудови DYMIMIC model (Dynamic Multiple Indicator – Multiple Cause) на регіональному рівні, в модель включені показники для 22 областей України та проведено відбір факторів; далі побудовано адекватну модель в часовій динаміці з використанням панельних даних; після чого побудовано регресійну модель “Within” з врахуванням панельної структури даних. В результаті побудовано моделі з фіксованими та випадковими індивідуальними ефектами а також здійснена їх оцінка на адекватність з використанням тесту Хаусмана.

Для оцінювання залежності стану публічних фінансів від рівня корупції та транспарентності в макроекономічному аспекті відібраний перелік факторних показників у відповідності до наявної статистичної інформації, що розміщена у публічному доступі на офіційних сайтах Міністерства фінансів України, Національного банку та Державної служби статистики України. Результативною змінною, що зазнає змін від корупційних дій обумовлених недостатньою прозорістю обрано загальний обсяг видатків зведеного бюджету України. До переліку факторних ознак, що застосовувалися для побудови моделі обрано такі: X 1 – частка державного сектору у ВВП (bud_spend), %; X 2 – частка державного сектору у ВВП України (bud/GDP), %; X 3 – частка податкових надходжень в доходах зведеного бюджету України (tax/inc), %; X 4 – рівень безробіття (unempl), %; X 5 – ВВП на душу населення (GDP percapita), грн; X 6 – частка грошового агрегату М3 у ВВП (M3/GDP) %; X 7 – обсяг доходів населення (pop_inc), млн грн; X 8 – обсяг реалізованої продукції суб’єктів господарювання (sold_prod), млн грн; X 9 – індекс Doing Business (Do_Bus); X 10 – індекс сприйняття корупції (CPI); X 11 – Index of Economic Freedom (IEF).

Серед показників, що включені для побудови моделі було обрано декілька напрямків оцінки ступеню відкритості державних органів влади до населення. Одним з показників, що оцінює стан корупційних проявів в країні є індекс сприйняття корупції Corruption Perceptions Index, що є зведеним показником розрахованим міжнародною організацією Transparency International. Індекс є узагальненим показником з досліджень міжнародних установ і дослідних організації, що працюють в обраній країні та мають співставну кваліфікацію. Оцінка за даним індексом коливається в межах від 0 балів (максимально можливий рівень корупції) до 100 балів (корупція фактично відсутня). Цей показник є найбільш відповідним тематиці нашого дослідження, оскільки оцінює стан корупційних проявів виключно в державному секторі.

Другою обраною факторною ознакою моделі є стан сприятливості умов ведення бізнесу в країні, який оцінюється Індексом Doing Business. Даний показник обраний задля оцінки динаміки зміни стану рівня появи в реаліях бізнесу корупційних проявів. Показник вимірюється за шкалою від 0 до 100, де 0 – найгірший результат, а 100 – найкращий і рекомендації. Сукупний індекс розраховується на основі оцінки таких важливих сфер, як умови створення бізнесу, отримання дозвільних документів, узаконення майнових прав, податкового тиску, тощо. Тобто бізнес в процесі своєї діяльності безпосередньо стикається с державними та місцевими органами влади, що можуть мати певні корупційні прояви. Задача держави в напрямку покращення умов ведення бізнесу має полягати в створення зручних законодавчих умов, створення правил та процедур, що позбавляють чиновника впливу для отримання неправомірної вигоди.

Одним з факторів аналізованої моделі є стан розвитку різних видів економічних свобод з якими стикається населення в процесі взаємодії з органами влади, трудової діяльності, споживання товарів та послуг, тощо. Даний фактор оцінюється через використання Індексу економічної свободи, що публікується The Heritage Foundation. Присутність корупції в державному

механізмі призводить до зменшення добробуту населення від реалізації економічних свобод. Даний індекс характеризує роль держави в процесі законодавчої діяльності (дотримання прав громадян, можливості захисту в судах), ефективності регуляторної політики, роль держави (обсяг державних видатків, рівень податкового навантаження). Тобто рівень економічних свобод значним чином залежить від ролі держави, а відповідно даний індекс є потенційно значимим в процесі дослідження.

Наступним етапом є визначення найбільш значимої моделі впливу обраної групи факторних показників на результативну ознаку. Результати розрахунків здійснювались в програмно-статистичному комплексі STATISTICA. Отримані результати описової статистики відображені нижче.

Regression Summary for Dependent Variable: bud_spend (Spreadsheet1.sta)						
R= ,99998330 R ² = ,99996659 Adjusted R ² = ,99989978						
F(6,3)=14967, p<,00000 Std.Error of estimate: 3,6109						
N=10	Beta	Std.Err. of Beta	B	Std.Err. of B	t(3)	p-level
Intercept			178,4488	72,62704	2,4571	0,091106
tax/inc	-0,007684	0,003970	-0,9575	0,49465	-1,9357	0,148330
GDP per capita	1,044909	0,021042	0,0150	0,00030	49,6582	0,000018
M3/GDP	0,019626	0,010885	0,7490	0,41545	1,8030	0,169174
Do_Bus	-0,095233	0,008489	-3,2415	0,28893	-11,2189	0,001518
CPI	0,107324	0,009445	13,4912	1,18727	11,3633	0,001462
IEF	-0,045385	0,007830	-6,8138	1,17556	-5,7962	0,010218

Рисунок 6.2 – Описові статистики регресійної моделі впливу недостатньої прозорості та рівня корупції на стан зведеного бюджету України.

Джерело: складено авторами

Отримане значення множинного коефіцієнту детермінації (R²), що становить 0,99 свідчить про високий рівень значимості моделі. Для перевірки виконання припущень регресійного аналізу та адекватності моделі слід розглянути залишки. Для цього використано статистику Дарбіна-Вотсона, для усіх досліджуваних показників автокореляція залишків відсутня, а отже

модель адекватна. Рівень значимості показників прийнятий на рівні 0.1, а тому усі відібрані змінні прийнято рішення залишити у моделі.

$$Y_x = -0.95X_3 + 0.015X_5 + 0.74X_6 - 3.24X_9 + 13.49X_{10} - 6.81X_{11} + 178.4 \quad (6.4)$$

Аналітично отримані коефіцієнти при відібраних змінних пояснюються наступним чином. Незначний негативний вплив показника частки податкових надходжень в доходах Зведеного бюджету України (-0,95) може пояснюватися тим, що у випадку його зростання відбувається комплексний вплив: зростання ефективності діяльності суб'єктів господарювання, підвищення ефективності бюджетів місцевого самоврядування за рахунок податкових надходжень, що зменшить сукупний обсяг трансфертних надходжень з державного бюджету. Тобто в основі зростання частки податкових платежів до бюджету порівняно з видатками є принцип підвищення бюджетної самостійності.

Зростання ВВП на душу населення має позитивний вплив на збільшення обсягів видатків через появу нових ресурсів в бюджеті і можливості покращення ступеню фінансування видаткових статей.

Позитивний індекс при монетарному показнику (частка грошового агрегату М3 у ВВП) означає, що грошова маса в економіці України є достатньою, а тому можливості до нарощення бюджетних витрат також присутні, що відображається на зростанні бюджетних витрат.

Покращення умов ведення бізнесу за рейтингом Doing Business свідчить про створення зручних умов, правил та процедур, що позбавляють чиновника впливу для отримання неправомірної вигоди. Окрім того підвищення кількості самозайнятих осіб, зростання можливостей до розширення обсягів роботи підприємців знижує соціальне навантаження на бюджет за рахунок зростання рівня благополуччя громадян, підвищення середнього рівня доходів.

Зростання індексу сприйняття корупції продемонструвало можливий потенціал до зростання обсягу видатків бюджету. Це можна пояснити

зростанням надходжень до бюджетів різних рівнів через зменшення корупційних проявів на етапах стягнення податкових платежів, контролю за дотриманням регуляторних норм, а наявність відповідної дохідної бази бюджетів спричиняє зростання обсягів фінансування потреб населення.

Зростання індексу економічної свободи свідчить про покращення ситуації економічної свободи для населення в процесі взаємодії з органами влади, трудової діяльності, споживання товарів та послуг, а тому лібералізація та зручність отримання населенням та бізнесом необхідних послуг призводить до збільшення їх самостійності, підвищення обороту товарів та послуг, зростання обсягів виробництва. Це є причиною зростання доходів бюджетів місцевих громад та їх незалежності від трансфертів з державного бюджету.

Наступним етапом дослідження є визначення залежності стану публічних від корупційних дій, обумовлених недостатнім ступенем прозорості на регіональному рівні. В якості результативного показника, що потенційно зазнає змін в результаті корупційних проявів є обсяг видатків місцевих бюджетів (*bud_spend*).

До переліку факторних ознак на регіональному рівні в ДУМІМІС моделі додано індикатори регіонального розвитку. Серед основних груп показників моделі ДУМІМІС виділимо монетарні показники (зростання тіньового сектору та можливих корупційних проявів пов'язане зі зростання обсягів грошових операцій та витрат); індикатори ринку праці, які вказують на те, що зменшення рівня офіційної зайнятості призводить до можливого зростання корупційної складової та зростання тіньової економіки.

В якості факторних показників для побудови моделі відібрано такі: X 1 – частка видатків місцевого бюджету у ВВП (*Spending/GRP*), %; X 2 – валовий регіональний продукт на душу населення (*GRP percapita*), грн; X 3 – кількість безробітних в регіоні (*unempl*), тис осіб; X 4 – доходи населення регіону (*pop_inc*), млн. грн.; X 5 – обсяг реалізованої продукції суб'єктів господарювання (*vol_sal*) млн. грн.; X 6 – індекс прозорості регіону (*Transp*). Рівень присутності корупційних проявів оцінюється на основі стану

відкритості органів місцевого самоврядування. В якості статистичної бази, що оцінює зведений стан відкритості та прозорості регіональних бюджетів відібрано показники проєкту «Транспарентність, фінансове здоров'я та конкурентоспроможність муніципалітетів», розрахованого Міжнародним центром перспективних досліджень. Вони характеризують ступінь відкритості регіональної влади за сферами: інформаційної політики, складання бюджету, державних закупівель, соціальних послуг, участі громадян в житті регіону, тощо.

Для визначення рівня втрат у сфері публічних фінансів від корупційних проявів пов'язаних з недостатньою прозорістю місцевих бюджетів використано панельні дані за всіма регіонами України для побудови адекватної моделі в часовій динаміці залежності. Основні переваги панельних даних дозволяють побудувати більш гнучкі і місткі моделі та отримувати відповіді на питання, що недоступні в рамках моделей, що засновані на просторових даних. Панельні дані представляють велику кількість спостережень, збільшуючи число ступенів свободи і знижуючи залежність між пояснювальними змінними, а, отже, зменшуються і стандартні похибки оцінок. Ще однією істотною перевагою моделей панельних даних є те, що вони дають можливість простежити індивідуальну еволюцію характеристик всіх об'єктів вибірки в часі.

Для проведення розрахунків необхідно задано часову та просторову змінну з допомогою команди `tsset`. В даному випадку з аргументами команда набуде вигляду: `tssetidyear` після чого змінна задана, а вибірка визнана `cross-section` та складається з часових рядів. Таким чином дані визнані панельними.

На основі сформованих панельних даних побудовано регресійну модель «within». Це модель, що переписана в термінах відхилення від середніх за часом значень змінних має наступний вигляд:

$$y_{it} - y_{i.} = (X_{it} - X_{i.})' \beta + \varepsilon_{it} - \varepsilon_{i.} \quad (6.5)$$

Перевагою цієї моделі є те, що вона дозволяє елімінувати з моделі індивідуальні ефекти, що не спостерігаються.

В процесі побудови моделі було перебрано кілька варіантів наборів факторних ознак. В результаті найбільш адекватною та статистично значимою виявилася наступна модель. Результати оцінки якої були отримані виконавши команду: `xtreg bud_spend Spend_GRP GRP_pc unempl Transp , fe`

```
. xtreg bud_spend Spend_GRP GRP_pc unempl Transp , fe

Fixed-effects (within) regression           Number of obs   =           66
Group variable: id                        Number of groups =           22

R-sq:                                     Obs per group:
    within = 0.7462                        min =           3
    between = 0.7912                       avg =           3.0
    overall = 0.5761                       max =           3

corr(u_i, Xb) = -0.8924                    F(4, 40)        =           29.39
                                                Prob > F         =           0.0000
```

bud_spend	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
Spend_GRP	669.4638	91.11337	7.35	0.000	485.3168	853.6108
GRP_pc	.25379	.0789402	3.21	0.003	.0942459	.413334
unempl	626.1047	278.9614	2.24	0.030	62.30268	1189.907
Transp	-10.38907	70.73054	-0.15	0.884	-153.3408	132.5627
_cons	-51436.92	19542.76	-2.63	0.012	-90934.31	-11939.53
sigma_u	9273.7335					
sigma_e	4179.7964					
rho	.83115667	(fraction of variance due to u_i)				

F test that all u_i=0: F(21, 40) = 1.17 Prob > F = 0.3224

Рисунок 6.3 – Модель оцінки впливу недостатньої прозорості та рівня корупції на рівень розвитку місцевих бюджетів (fixed effects)

Джерело: складено авторами

За результатами розрахунків кореляція індивідуальних ефектів $\text{corr}(u_i, Xb) = -0.8924$, що свідчить про значний рівень гнучкості моделі з фіксованими ефектами. Якість підгонки цієї моделі характеризує коефіцієнт «R-sqwithin», він складає 0,7462. Показник «R-sqbetween» трохи більший за попередньо аналізований і складає 0,7912. З цього можна зробити висновок, що в нашій моделі міжіндивідуальні відмінності проявляються приблизно на рівні з

динамічними. Тобто в подальшому аналізі ще додатково необхідно дослідити необхідність врахування індивідуальних ефектів в моделі. Цю гіпотезу слід в подальшому перевірити статистично.

Модель з випадковими ефектами можна розглядати, як компроміс між наскрізною регресією, що накладає сильні обмеження гомогенності на всі коефіцієнти рівняння регресії для будь-яких i та t , та регресією *fixed effects*, яка дозволяє для кожного об'єкта вибірки ввести свою константу і таким чином врахувати існуючу в реальності гетерогенність, яку не має можливості спостерігати. Застосування моделі з випадковими ефектами обумовлено наступним: по-перше, оцінки моделі регресії з *fixed effects* значущі для статистичних моделей в умовах відсутності ендогенності, але може трапитися так, що коефіцієнти при найбільш важливих в дослідженні змінних виявляться хибними; по-друге ця модель не дозволяє оцінювати коефіцієнти при інваріантних по часу регресорах, так як вони елімінуються з моделі після перетворення «within».

У моделі з випадковими ефектами (u_i – випадкові) індивідуальна гетерогенність враховується не в самому рівнянні, а в матриці коваріацій, яка має блочно-діагональний вигляд, так як всередині кожної групи випадкові ефекти корелюють між собою. В основі даної моделі лежить важлива гіпотеза: $\text{corr}(u_i, X) = 0$ (assumed), а саме регресори мають бути некорельовані з випадковими ефектами, що не спостерігаються. Для оцінювання такої регресії використано узагальнений метод найменших квадратів (GLS). Отримані результати моделі регресії з випадковими ефектами подано на рисунку 6.4.

Загалом слід відмітити той факт, що рівень прозорості в умовах досліджуваної моделі виявився незначущим у порівнянні з факторами ринку праці, стану розвитку регіонів. Це можливий прояв того, що в моделі можлива присутність певної ендогенності, а отже можлива неспівставність обраного фактора прозорості саме з обраним набором факторних показників.

```
. xtreg bud_spend Spend_GRP GRP_pc unempl Transp , re
```

```
Random-effects GLS regression           Number of obs   =           66
Group variable: id                     Number of groups =           22

R-sq:                                   Obs per group:
    within = 0.7315                      min =           3
    between = 0.7497                     avg =           3.0
    overall = 0.7343                      max =           3

corr(u_i, X) = 0 (assumed)              Wald chi2(4)    =          168.58
                                           Prob > chi2     =           0.0000
```

bud_spend	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
Spend_GRP	696.0607	74.63147	9.33	0.000	549.7857	842.3357
GRP_pc	.155229	.0318714	4.87	0.000	.0927622	.2176958
unempl	232.663	34.02487	6.84	0.000	165.9755	299.3505
Transp	37.01707	40.80289	0.91	0.364	-42.95512	116.9893
_cons	-24022.75	3249.025	-7.39	0.000	-30390.72	-17654.78
sigma_u	0					
sigma_e	4179.7964					
rho	0	(fraction of variance due to u_i)				

Рисунок 6.4 – Модель оцінки впливу недостатньої прозорості та рівня корупції на рівень розвитку місцевих бюджетів (random effects)

Джерело: складено авторами

Для визначення більш адекватної моделі між регресією з фіксованими індивідуальними ефектами та регресією з випадковими індивідуальними ефектами застосовано тест Хаусмана, та отримано такі результати (рисунок 6.5).

Тест Хаусмана (нульова гіпотеза про адекватність моделі з випадковими ефектами перед моделлю з фіксованими ефектами) вказує, що $p\text{-level} = 0,0529$, що дещо більше довірчого інтервалу 0,05. Це означає, що обидві моделі в принципі є рівноцінними, проте дещо більш статистично значимою є модель з випадковими ефектами. Отриманий результат можна пояснити тим, що в побудованій моделі не включені певні випадкові змінні, що впливають на рівень розвитку місцевих бюджетів. Окрім того у моделі присутній індекс Транспарентності, що не значимий в даній моделі.

	— Coefficients —			
	(b) fe	(B) re	(b-B) Difference	sqrt(diag(V_b-V_B)) S.E.
Spend_GRP	669.4638	696.0607	-26.59691	52.26653
GRP_pc	.25379	.155229	.098561	.0722203
unempl	626.1047	232.663	393.4417	276.8786
Transp	-10.38907	37.01707	-47.40614	57.77485

b = consistent under Ho and Ha; obtained from xtreg
 B = inconsistent under Ha, efficient under Ho; obtained from xtreg

Test: Ho: difference in coefficients not systematic

$\chi^2(3) = (b-B)' [(V_b-V_B)^{-1}] (b-B)$
 = 7.69
 Prob>chi2 = 0.0529
 (V_b-V_B is not positive definite)

Рисунок 6.5 – Результати проведення тесту Хаусмана

Джерело: складено авторами

Найбільшого впливу на видатки регіональних бюджетів справляє частка видатків у валовому регіональному продукті, що пояснюється значною часткою державного сектора в сукупній структурі його формування. Також значимим є показник частки місцевих видатків в кінцевому регіональному споживанні. У випадку збільшення частки видатків місцевих бюджетів у ВРП на 1% - обсяг видатків місцевих бюджетів має теоретично зрости на 698,0 млн. грн.

Другим за впливовістю в побудованій моделі є показник кількості безробітних осіб, що відноситься до групи індикаторів ринку праці. Отримані коефіцієнти моделі вказують на те, що у випадку зростання кількості безробітних на 1%, обсяг витрат місцевих бюджетів зросте на 232,6 млн. грн. Логічним поясненням отриманої закономірності є зростання витрат соціального характеру з бюджетів, що спрямовуються на допомогу особам, що не є працевлаштованими.

Третім значимим показником моделі є ВРП на душу населення, що має прямий позитивний вплив на досліджуваний обсяг видатків бюджету. За умов

зростання ВРП на душу населення на 1% зміна видатків місцевих бюджетів складе 0,16 млн. грн.

Отже, загалом побудована модель для визначення залежності стану публічних фінансів від наявного рівня корупції та транспарентності на макроекономічному рівні явно вказала на значимість індексів економічної свободи, якості ведення бізнесу та індексу сприйняття корупції. Тобто, рівень зміни зазначених індикаторів явним чином корелює з тенденцією зміни обсягу видатків зведеного бюджету України, а отже важливим напрямком подальшої аналітичної роботи є детальне дослідження та підтвердження значимості виявлених закономірностей в практичній сфері. Також підтвердилася важливість таких базових показників економічного розвитку, як частка державного сектору у ВВП, обсяг ВВП на душу населення, співвідношення грошового агрегата М3 до ВВП.

На регіональному рівні отримані значення побудованих регресійних моделей не підтвердив залежності стану публічних фінансів від рівня транспарентності бюджетів. Проте слід зазначити, що існують інші неявні фактори, що не включені до моделі, а тому роль відкритості бюджетів на мікрорівні, спрощення регуляторних норм, підвищення рівня співпраці населення та державних органів влади має підлягати додатковому дослідженню. На мікрорівні значимими виявилися показники частки видатків у ВРП, обсяг ВРП на душу населення, рівень безробіття.

Емпіричні дослідження вказали, що підзвітність державних органів влади та відкритість перед громадськістю є одним з чинників зменшення корупції. Відкритість діяльності органів влади, залучення громадськості до контролю за витрачанням бюджетних коштів, децентралізація управління є неодмінними умовами, що сприяють підвищенню ефективності формування та використання публічних фінансів як на загальнодержавному так і на регіональному рівні.

ВИСНОВКИ

Сучасний стан публічних фінансів в Україні вимагає суттєвого покращення їх прозорості, що призводить до підвищення ефективності їх використання.

Здійснений в процесі дослідження аналіз прозорості публічних фінансів дозволив дійти висновку, що необхідно запровадити формалізовану звітність за результатами півріччя, спрямовану на аналіз та коригування цільових бюджетних показників ефективності, обсягів бюджетних надходжень і витрат з урахуванням стану макроекономічної динаміки. А також розвинуто обґрунтування щодо необхідності експансії бюджетної транспарентності на всі місцеві бюджети України враховуючи підтвержене існування тісного зв'язку між рівнем бюджетної транспарентності та фінансової самодостатності місцевих бюджетів.

На основі аналізу веб-сайтів органів, що здійснюють регулювання у сфері публічних фінансів країн-лідерів рейтингу відкритості розроблено рекомендації щодо наповнення сайтів органів державної влади в частині забезпечення транспарентності бюджетів різних рівнів.

В роботі детально проаналізовано стан бюджетів різних рівнів, а саме зведеного, державного та місцевих. В результаті проведеного аналізу зведеного бюджету з використанням функції бажаності Гаррінгтона зроблено висновок, що його структура як за доходною так і за видатковою частинами не є оптимальними. Здійснений кореляційний аналіз засвідчив високий ступінь взаємозв'язків отриманого інтегрального показника з індикатором доброчесності Уряду, податковим навантаженням та індексом сприйняття корупції в Україні.

Аналіз структурних зрушень, що відбувається в доходній та видатковій частині як державного так і місцевих бюджетів засвідчив, що вони є досить нестабільні, що має місце як за плановими показниками так і за

відкоригованими плановими показниками а також за звітними показниками. В результаті запропоновано когерентну систему забезпечення транспарентності бюджетного процесу та визначено її структурно-логічні елементи, а також запропоновано шляхи забезпечення транспарентності бюджетного процесу.

Дослідження взаємозв'язків між незалежністю та транспарентністю Національного банку України дозволили розвинути науково-методичні підходи до оцінки його транспарентності в контексті формування передумов для посилення боротьби з корупцією та встановити відповідність інструментів, механізмів і процедур реалізації монетарної політики, іманентним характеристикам режиму інфляційного таргетування, а також оцінити відповідність комунікацій Національного банку актуальним тенденціям зовнішнього та внутрішнього середовища. Крім того розвинуто науково-методичний підхід щодо визначення причинності взаємного впливу незалежності та транспарентності центрального банку з точки зору забезпечення максимізації ефективності його функціонування з використанням тесту причинності по Грейнджеру.

В результаті проведеного дослідження було підтверджено гіпотезу щодо кореляції між транспарентністю та корупцією на рівні державних фінансів та спростувати її на рівні місцевих фінансів, а також удосконалено науково-методичний підхід щодо оцінювання залежності між станом публічних та місцевих фінансів в Україні від рівня корупції та рівня транспарентності публічної сфери з використанням динамічної мультиплікативної моделі.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Al-Mashat R. et al. An Index for Transparency for Inflation-Targeting Central Banks: Application to the Czech National Bank. *IMF Working Paper*. 2018. No. 18/210. 71 p.
2. Alt J. E.; Lasen D. D. Fiscal transparency, political parties, and debt in OECD countries. *European Economic Review*. 2006. 50(6). P. 1403–1439. <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2005.04.001>.
3. Astudillo M., Blancas A., Fonseca Corona F. J. The transparency of subnational debt as a mechanism to limit its growth. [Transparence dette infranationale comme un mécanisme pour croissance] *Problemas Del Desarrollo*. 2017. 48(188). P. 29-54. doi:10.1016/j.rpd.2017.01.003
4. Bach S. Fiscal councils' impact on promoting transparency and accountability in public finance management. *Public Sector Economics*. 2020. 44(3), P. 355-384. doi:10.3326/pse.44.3.4
5. Bastida, F., Guillamón, M., & Benito, B. (2017). Fiscal transparency and the cost of sovereign debt. *International Review of Administrative Sciences*, 83 (1), 106-128. doi:10.1177/0020852315574999
6. Beetsma R.M.W.J., Debrun X., Sloof R. The Political Economy of Fiscal Transparency and Independent Fiscal Councils. *IMF Working Paper*. 2017. WP17/195. 48 p. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2017/09/01/The-Political-Economy-of-Fiscal-Transparency-and-Independent-Fiscal-Councils-45146>
7. Bergman U. M., Hutchison M. M., Jensen S. E. H. Promoting sustainable public finances in the European Union: The role of fiscal rules and government efficiency. *European Journal of Political Economy*. 2016. 44. P. 1-19. doi:10.1016/j.ejpoleco.2016.04.005
8. Bernanke B. Central bank independence, transparency, and accountability. *BIS Review*. 2010. No. 72. 8 p.

9. Birskyte L. Determinants of budget transparency in Lithuanian municipalities. *Public Performance and Management Review*. 2019. Vol. 42, № 3. P. 707-731. doi:10.1080/15309576.2018.1507915.
10. Bova E., Ruiz-Arranz M., Toscani F. G., Ture H. E. The impact of contingent liability realizations on public finances. *International Tax and Public Finance*. 2019. 26(2), P. 381-417. doi:10.1007/s10797-018-9496-1
11. Bozio A., Emmerson C., Peichl A., Tetlow G. European public finances and the great recession: France, Germany, Ireland, Italy, Spain and the United Kingdom compared. *Fiscal Studies*. 2015. 36 (4), P. 405-430. doi:10.1111/j.1475-5890.2015.12078
12. Bukhtiarova, A., Dukhno, Y., Kulish, G., Kurochkina, I., Lypchanskyi, V. Ensuring transparency of key public finance authorities. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. 16 (2), P. 128-139. doi:10.21511/imfi.16(2).2019.11
13. Chen X., Futatsugi K., Shang, W. Public financial reporting with transparency consideration under the semantic web environment. *Paper presented at the Proceedings of 4th International Conference on e-Government*. 2008. ICEG 2008. P. 81-90. Retrieved from www.scopus.com
14. Cimpoeru M. V.; Cimpoeru V. Budgetary Transparency – an Improving Factor for Corruption Control and Economic Performance. *Procedia Economics and Finance*. 2015. 27. P. 579–586. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)01036-9](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01036-9).
15. Colorado department of the Treasury. Retrieved from: <https://www.colorado.gov/treasury>. (дата звернення: 3.11.2020).
16. Crowe C., Meade E. The Evolution of Central Bank Governance around the World. *Journal of Economic Perspectives*. 2007. Vol. 21. No. 4. P. 69–90.
17. Davulis, G. Concept of Fiscal Decentralization and Its Development in the Baltic Countries. *Contemporary Business Research*, 2013, 2, p. 18-27.
18. de Renzio P., Wehner J. The impacts of fiscal openness. *World Bank Research Observer*. 2017. Vol. 32, № 2, P. 185-210. doi:10.1093/wbro/lkx004.

19. De Simone E., Bonasia M., Gaeta G.L., Cicatiello L. The effect of fiscal transparency on government spending efficiency. *Journal of Economic Studies*. 2019. № 46 (7), P. 1365-1379.

20. Dener C.; Min S. Y. Financial Management Information Systems and Open Budget Data: Do Governments Report on Where the Money Goes? URL : <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-0083-2>.

21. Dincer N., Eichengreen B. Central Bank Transparency and Independence: Updates and New Measures. *International Journal of Central Banking*. 2014. Vol. 10. No. 1. P. 189–253.

22. DoingBusiness 2019 Ukraine. DoingBusiness. 2019. URL: <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/u/ukraine/UKR.pdf>. (дата звернення 12.03.2019).

23. Dumiter F. C. Central Bank Independence, Transparency and Accountability Indexes: a Survey. *Timisoara Journal of Economics and Business*. 2014. Vol. 51. Issue 1. P. 35–54.

24. Dvorak J., Žernytė, A. Changes of local functions and local powers in lithuania 1994-2016. [Savivaldybių funkcijų ir galių kaita Lietuvoje 1994-2016 metais] *Public Policy and Administration*. 2018. 17(3), 399-420. doi:10.5755/j01.ppa.17.3.21955.

25. Eijffinger S. C. W., Geraats P. How transparent are central banks? *European Journal of Political Economy*. 2006. Vol. 22. No. 1. P. 1-21.

26. Erjavec N., Jakšić S., Mačkić V. What determines the fiscal success at a local level? the case of Croatian local government units. *Croatian Operational Research Review*. 2017. Vol. 8 № 1. P. 283-297. doi:10.17535/corr.2017.0018.

27. Eurostat. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

28. Florida Department of Financial Services. Retrieved from: <https://www.myfloridacfo.com/Transparency/>. (дата звернення: 3.11.2020).

29. Friedman E., Johnson S., Kaufmann D. Zoido-Lobaton P. Dodging the grabbing hand: the determinants of unofficial activity in 69 countries. *Journal of Public Economics*. 2000. 76. P. 459-493.

30. Ganapati S., Cid G. P., Reddick C. G. Online fiscal transparency of US state governments: An analysis using public value framework. 2019. doi:10.1007/978-3-030-14446-3_3
31. Garriga A. C. Central Bank Independence in the World: A New Dataset. *International Interactions*. 2016. Vol. 42 (5). P. 849-868.
32. GIFT (2016). Principles of Public Participation in Fiscal Policy. – Retrieved from http://www.fiscaltransparency.net/pp_principles/.
33. Glushchenko, J. Kozhalina N. Development trends of local taxes in the system of local budgets in Ukraine. *Public and Municipal Finance*. 2019. 8(1), P. 104-111. doi:10.21511/pmf.08(1).2019.09
34. Google Books Ngram Viewer. URL : <https://books.google.com/ngrams>
35. Government Compensation in California. Retrieved from: <https://publicpay.ca.gov/>. (дата звернення: 2.11.2020).
36. Gupta S., Davoodi H. & Tiongson E.R. Corruption and the Provision of Health-care and Education Services. *The Political Economy of Corruption*. Chapter 6. Routledge. London, 2001. P. 111-141.
37. Halásková M., Halásková R. Fiscal decentralisation and provision of local public services in selected EU countries. *Lex Localis*. 2015. 13(3), P. 595-613. doi:10.4335/13.3.595-613(2015).
38. Hartog M., Bakker K. Participatory budgeting in public administrations: Barriers and opportunities for a transparent government. *Paper presented at the Proceedings of the European Conference on e-Government, ECEG*. 2018. October. P. 317-320.
39. Heald D., Hodges R. The accounting, budgeting and fiscal impact of COVID-19 on the United Kingdom. *Journal of Public Budgeting, Accounting and Financial Management*, 2020. doi:10.1108/JPBAFM-07-2020-0121
40. Heald D., McLeod A. Embeddedness of UK devolution finance within the public expenditure system. *Regional Studies*. 2005. 39 (4) P. 495-518. doi:10.1080/00343400500128556

41. Höffner K., Martin M., Lehmann J. Linked Spending: Open Spending becomes linked open data. *Semantic Web*, 2016. 7(1), P. 95-104. doi:10.3233/SW-150172
42. Howell-Moroney M. E., Hall J. L. Waste in the sewer: The collapse of accountability and transparency in public finance in Jefferson county, Alabama. *Public Administration Review*. 2011. 71(2), P. 232-242. doi:10.1111/j.1540-6210.2011.02334.x
43. Hwang J. A note on the relationship between corruption and government. *Journal of Development Economics*. 2002. 27(2). 161-77.
44. International Budget Partnership (2020). Open Budget Survey. – Retrieved from <https://www.internationalbudget.org/open-budget-survey>.
45. International Monetary Fund (1999). Code of Good Practices on Transparency in Monetary and Financial Policies. – Retrieved from <https://www.imf.org/external/np/mae/mft/code/index.htm>.
46. International Monetary Fund (2007). Code of Good Practices on Fiscal Transparency. – Retrieved from <https://www.imf.org/external/np/fad/trans/code.htm>.
47. International Monetary Fund (2019). The Fiscal Transparency Code. – Retrieved from <https://www.imf.org/external/np/fad/trans/Code2019.pdf>.
48. International Monetary Fund. The Fiscal Transparency Code. 2014. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2016/12/31/Update-on-the-Fiscal-Transparency-Initiative-PP4888>.
49. International Monetary Fund. The Fiscal Transparency Code. 2019. URL: <https://www.imf.org/external/np/fad/trans/Code2019.pdf>.
50. Issatayeva K.B., Adambekova A.A. The republic of Kazakhstan budget system development and the increase of its transparency. *American Journal of Applied Sciences*. 2016. № 13 (4), P. 364-371.
51. Ivanov S. Comparative analysis of the local finance systems in the EU countries – conclusions and lessons for bulgaria. *Ikonomicheski Izsledvania*, 201726(4), 41-72.

52. Jarmuzek M. Does Fiscal Transparency Matter? The Evidence from Transition Economies. URL : https://www.cerge-ei.cz/pdf/gdn/rrc/RRCV_77_paper_03.pdf.

53. Jaseviciene F., Rudzionyte E. Analysis of Budget Deficit and its problems in Lithuania. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*. 2015. 9 (174). P. 42-51.

54. Johnson S., Kaufmann D. Zoido-Lobaton P. Regulatory discretion and the unofficial economy. *American Economic Review, Papers and Proceedings*. 1998. 88, P. 387-392.

55. Khan B., Syed T. Recent progress in blockchain in public finance and taxation. Paper presented at the 2019 *8th International Conference on Information and Communication Technologies, ICICT 2019*. P. 36-41. doi:10.1109/ICICT47744.2019.9001998

56. Korbutiak A., Lysenko Z., Sokrovolska N., Oleksyn A., Yurii E. United territorial communities in Ukraine in the context of fiscal decentralization. *Problems and Perspectives in Management*, 2019. 17(2), P. 217-227. doi:10.21511/ppm.17(2).2019.16.

57. Kutsenko T. F. Modern Instruments of Ensuring Transparency of Local Budgets in Ukraine: Overview Analysis. *Ekonomika ta derzhava*. 2019. 10. P. 58-64. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.10.58.

58. Kuzheliev M., Rekunenko I., Nechyporenko A., Nemsadze G. Discretionary budget expenditure in the system of state regulation of the country's socioeconomic development. *Public and Municipal Finance*. 2018. 7. P. 8-18. doi:10.21511/pmf.07(4).2018.02

59. Liapis K., Spanos P. Public Accounting Analysis under Budgeting and Controlling Process: The Greek Evidence. *Procedia Economics and Finance*. 2015. Vol. 33. Pp. 103-120

60. Liebert S., Condrey S. E., Goncharov D. Public administration in post-communist countries: Former Soviet Union, central and eastern Europe, and Mongolia. *Public administration in post-communist countries: Former Soviet*

Union, central and eastern Europe, and Mongolia. 2017. pp. 1-362
doi:10.4324/9781315089300

61. Liuta O., Pihul N., Kubakh T. Financial capacity of local budget as a basis for sustainable functioning of a territory. *Economic Annals – XXI.* 2015. №1-2 (1), pp. 78-81.

62. Liuta O. Mershchii B. Assessment of the social and economic development of a region: essence, methodology and correlation with transparency of local authorities. *Public and Municipal Finance.* 2019. Vol. 8 № 1. P. 83-93. doi:10.21511/pmf.08(1).2019.07.

63. Local Government Financial Data. Retrieved from: <https://bythenumbers.sco.ca.gov/> (дата звернення: 2.11.2020).

64. Lustenberger T., Rossi E. Does Central Bank Transparency and Communication Affect Financial and Macroeconomic Forecasts? *SNB Working Papers.* 2017. No. 12. 60 p.

65. Mauro P. Corruption and the composition of government expenditure. *Journal of Public Economics.* 1998. 69. 263-279.

66. National Treasury Republic of South Africa. URL: <http://www.treasury.gov.za/documents/national%20budget/default.aspx> (дата звернення: 20.09.2020).

67. OECD (2002). OECD Best Practices for Budget Transparency. – Retrieved from <https://www.oecd.org/gov/budgeting/best-practices-budget-transparency.htm>.

68. OECD (2017). OECD Budget Transparency Toolkit: Practical Steps for Supporting Openness, Integrity and Accountability in Public Financial Management, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264282070-en>.

69. Office of the New York State Comptroller. Retrieved from: <https://www.osc.state.ny.us/>. (дата звернення: 6.11.2020).

70. Oikonomou G., Spyromitros E. Trends in Central Bank Transparency. *Theoretical Economics Letters.* 2017. Vol. 7. P. 2089-2103.

71. Oktaviani R. F., Faeni D. P., Faeni R. P., Meidiyustiani R. E-budgeting for public finance transparency and accountability. *International Journal of Recent Technology and Engineering*. 2019. 8 (2 Special Issue 4). P. 854-857. doi:10.35940/ijrte.B11700782S419
72. Open Budget – Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 18.09.2020)
73. Open Budget Survey Reports. URL: <https://www.internationalbudget.org/open-budget-survey/reports> (дата звернення: 8.09.2020)
74. PEFA (2020). The Public Expenditure and Financial Accountability program. – Retrieved from: <https://www.pefa.org/about>.
75. Popoła O. S., Alese K. B., Kupoluyi A. S., Ehinju C. A., Adetunmibi A. O. *Design of a secure public accounts system for enhanced war against corruption using intelligent software agent*. 2018doi:10.1007/978-3-319-98827-6_23 Retrieved from www.scopus.com
76. Próchniak M., Szyszko M. The similarity of European central banks in terms of transparency and effectiveness. *Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*. 2019. Vol. 14(3). P. 385–404.
77. Profiroiu C. M., Profiroiu A. G., Szabo S. R. The decentralization process in romania. *The palgrave handbook of decentralisation in Europe*. 2016. P. 353-387. doi:10.1007/978-3-319-32437-1_14 Retrieved from www.scopus.com.
78. Pushkarev O. A. Korrupciya I ekonomicheskoe razvitie Rossii: regional'nyj aspekt. [Corruption and Economic Development of Russia: Regional Aspect]. *Prikladnaya Ekonometrika*. 2007. 2 (6), P. 81-94.
79. Raipa A.; Backūnaitė E. Fiscal Transparency and Accountability in the Public Management Methodology. *Public Policy and Administration*. 2004. 1(8). P. 48–57.
80. Ríos A., Guillamón M., Benito B., Bastida F. The influence of transparency on budget forecast deviations in municipal governments. *Journal of Forecasting*. 2018. Vol. 37. № 4. P. 457-474. doi:10.1002/for.2513.

81. Sandholtz W. Gray M. International integration and national corruption. *International Organization*. 2003. 57(4). P. 761-800.
82. Santiso C. Curbing corruption and improving fiscal governance: Strengthening budget oversight and public sector auditing in emerging economies. [Combattre la corruption et améliorer la gouvernance financière: Les institutions financières internationales et le renforcement du contrôle budgétaire dans les pays en développement] *Revue Française d'Administration Publique*, 2006. 119(3), P. 459-492. doi:10.3917/rfap.119.0459
83. Savage J. D. Member-state budgetary transparency in the economic and monetary union. *Transparency the key to better governance?* 2012. doi:10.5871/bacad/9780197263839.003.0009 Retrieved from www.scopus.com
84. Scopus. URL : <https://www.scopus.com/>
85. Sedmihradská L.; Jakub H. Budget transparency and fiscal performance: Do open budgets matter?. URL : https://mpra.ub.uni-muenchen.de/42260/1/MPRA_paper_42260.pdf.
86. Shapoval Y., Anufrieva K., Brus S., Bublyk Y. Communication as an instrument for enhancing trust in a central bank: the case of Ukraine. *Banks and Bank Systems*. 2019. Vol. 14(2). P. 106-119.
87. Shkolnyk I., Bukhtiarova A., Horobets L. The efficiency of electronic public procurement system in Ukraine. *Public and Municipal Finance*. 2018. 7 (3). 43-55. [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.07\(3\).2018.05](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.07(3).2018.05)
88. Shkolnyk I., Kozmenko S., Polach J., Wolanin E. State financial security: Comprehensive analysis of its impact factors. *Journal of International Studies*, 2020. 13(2). 291-309. doi:10.14254/2071-8330.2020/13-2/20
89. Shkolnyk I., Melnik T., Havrysh Y., Ivanchenko A. Transparency of local finances of Ukraine. *Public and Municipal Finance*. 2019. Vol. 8. Issue 1. P. 73-82.
90. Shkolnyk I., Melnyk T., Mershchii B. Transparency of the budget process as a prerequisite for financial decentralization in Ukraine. *Public and Municipal Finance*. 2018. № 7(1). P. 12-20. doi:10.21511/pmf.07(1).2018.02

91. Sironi E., Tornari M. Corruption, political instability and public finance in Europe. *International Journal of Monetary Economics and Finance*. 2013. 6(2-3), 203-212. doi:10.1504/IJMEF.2013.056397
92. Šmídková K. Central Bank's Independence, Transparency and Accountability. Faculty of Social Sciences, Prague, November 11, 2013. URL: <http://ies.fsv.cuni.cz/default/file/download/id/29342> (Accessed 13.05.2020).
93. Smirnova N. Public law discourse in the context of eurointegration and globalization. *Lex Portus* 2020. 1(21) P. 69-84. doi:10.26886/2524-101X.1.2020.5
94. Szarowská I. Quality of Public Finance and Economic Growth in the Czech Republic. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*. 2016. Vol. 64. Pp. 1373-1381/
95. Tanzi V. Davoodi H. Corruption, public investment, and growth. *International Monetary Fund Working Paper*. 1997. 97/139.
96. Tanzi V., Davoodi H. Corruption, growth, and public finances. *Political Economy of Corruption*, London: Routledge, 2001. pp. 89-110.
97. Texas Financial Controller Service. URL: <https://comptroller.Texas.gov/transparency/> (дата звернення: 15.09.2020).
98. The Treasury of New Zealand. URL: <https://www.treasury.govt.nz/publications/budgets/budget-2020> (дата звернення: 19.09.2020).
99. Turkalj K. G., Ljubaj I. CNB Transparency and Monetary Policy. *Croatian National Bank Surveys*. 2017. S-25. 31 p.
100. Zepic R., Dapp M., Krcmar H. Reasons for low participation in German participatory budgeting: A public administration perspective. Paper presented at the Proceedings of the European Conference on e-Government, ECEG, Part F1294632017 P. 262-269.
101. Бак Н. А. Прозорість бюджетного процесу як фактор підвищення ефективності бюджетного менеджменту в Україні. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія*

Економіка. 2017. №2. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/statya-Bak.pdf> (дата звернення 01.08.2020).

102. Барановський О. І. Безпека центробанків світу. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2014. №1(19). С. 3–10.

103. Бойко С., Однорог М., Юхименко Я. Гармонічний аналіз показників державного бюджету України та його застосування в бюджетному процесі. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 2 (188). С. 309-317.

104. Боярко І. М. Державні видатки в економіці країни : монографія / І. М. Боярко, Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека. – Суми : Сумське видавництво ПВКП «Корпункт», 2013. – 109 с.

105. Боярко І. М. Місцеві бюджети у забезпеченні соціально-економічного розвитку міста : монографія / І. М. Боярко, О. В. Люта, Н. Г. Пігуль. – Суми : ПВКП «Корпункт», 2012. – 92 с.

106. Боярко І. М. Стійкість місцевого бюджету як елемент фінансового механізму управління соціально-економічним розвитком міста / І. М. Боярко, О. В. Люта, О. В. Пігуль. – *Економічний простір : Збірник наукових праць*. – № 61. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2012. – С. 97-108.

107. Васильєва Т.А., Школьник І.О., Мерщій Б.Є. Транспарентність бюджетної політики України, сучасні проблеми. *Фінансові дослідження*. 2018. № 1 (4). Режим доступу : <http://fr.stu.cn.ua/tmp/pdf/109.pdf>

108. Винниченко Н.В. Трансформація бюджетного менеджменту в умовах реформування сектору публічних фінансів в Україні: дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Суми, 2018. 471 с.

109. Гасанов С. С. Підвищення рівня транспарентності та функціональності державних фінансів в умовах структурних реформ. *Фінанси України*. 2017. № 8. С. 7-32.

110. Горбата Л. П. Інформаційна відкритість як принцип діяльності органів публічної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 125-130.

111. Державна казначейська служба України. Офіційний сайт: Режим доступу : <https://www.treasury.gov.ua/en>.

112. Деякі питання запобігання корупції в міністерствах, інших центральних органах влади : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.10.2016 р. № 803-р. Дата оновлення: 26.04.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/803-2016-%D1%80> (дата звернення: 04.03.2019).

113. Деякі питання оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 р. № 867. Дата оновлення: 30.11.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/867-2016-%D0%BF> (дата звернення: 04.03.2019).

114. Дробязко А. Панацея від боргів: навіщо Україні потрібен реєстр великих позичальників. *Forbes*. 2016. URL: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1424204-panaceya-vid-borgiv-navishcho-ukrayini-potriben-reestr-velikih-pozichalnikov>. (дата звернення 12.03.2019).

115. Західна О. Р., Петик Л. О., Щур-Живко О. С. Аналіз доходів та видатків державного бюджету України. *Молодий вчений*. 2018. № 2 (54). С. 714-718.

116. Звітність про виконання державного бюджету України. *Державна Казначейська служба України*. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>(дата звернення: 01.12.2020).

117. Іголкін І. В. Роль транспарентності бюджетних відносин у системі управління державними фінансами. *Наукові праці НДФІ*/ 2016. № 1 (7). С. 50-67.

118. Інформаційні системи ДФС працюють у штатному режимі. *Прес-служба Державної фіскальної служби України*. 2016. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/245619.html> (дата звернення: 07.04.2019).

119. Кириленко О., Чайковська І. Перспективи запровадження бюджету участі в Україні на основі зарубіжного досвіду. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2015. Вип. 2. С. 86–100.

120. Контролер штату Каліфорнія. Retrieved from: https://www.sco.ca.gov/eo_sco_data.html. (дата звернення: 2.11.2020).
121. Корж І. Ф. Право на відкриті дані – як право приватного характеру. *Інформація і право*. 2019. № 1(28). С.19-28.
122. Кремень В. М., Кремень О. І. Фінансова статистика: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 368 с.
123. Крук Н. В. Інформаційна відкритість державної влади як інституційна гарантія основних принципів демократичної держави. *Політикус*. 2017. № 2. С. 91-94.
124. Лаврентьєв М. М. Сучасний інструментарій розвитку регіонів: інституційні зміни. *Механізм регулювання економіки*. 2018. 2. С. 45-58. <https://doi.org/10.21272/mer.2018.80.04>.
125. Латковський П. Принцип транспарентності бюджету як важлива складова безпеки держави. *Юридичний вісник*. 2019. № 3. С. 56-62. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i3.938>
126. Люта О. В. Удосконалення методів оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету / О. В. Люта, І. М. Боярко, Н. Г. Пігуль // *Актуальні проблеми економіки*. – 2012. – № 9 (135). – С. 194-201.
127. Методологія оцінки прозорості місцевих бюджетів. URL : <http://eef.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/metodologiya.pdf>
128. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт: Режим доступу : <https://www.mof.gov.ua/uk>.
129. Мосора Л. С. Відкритість як критерій оцінки якості функціонування державної служби. *Молодий вчений*. 2018. № 1(53). С. 464-467.
130. Мотузка О. М. Статистичний аналіз доходів державного бюджету України. *Статистика України*. 2015. № 1. С. 23-27.
131. Набока Т. С. Управління видатками бюджету та напрямки його вдосконалення в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2015. 349 с.

132. Наконечна Ю., Демиденко Л. Відкритість та прозорість державного та місцевих бюджетів в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2016. № 10 (187). С. 20-27.

133. Наливайко Л., Романов М. Поняття та ознаки транспарентності в контексті євроінтеграції. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 5 (21). С. 27-29.

134. Оцінка прозорості місцевих бюджетів. URL : <https://tlb.in.ua/>

135. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України від 11.02.2015 р. № 183-VIII. Дата оновлення: 30.09.2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/183-19> (дата звернення: 30.03.2019).

136. Про внесення змін до деяких законів України щодо відомостей про кінцевого бенефіціарного власника (контролера) юридичної особи : Закон України від 21.05.2015 р. №475-VIII. Дата оновлення: 21.05.2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/475-19> (дата звернення: 30.03.2019).

137. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів: Закон України від 14.10.2014 р. №1701-VII. Дата оновлення: 26.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-18> (дата звернення: 30.03.2019).

138. Про внесення змін до статті 28 Бюджетного кодексу України щодо доступу до інформації про бюджетні показники у формі відкритих даних : Закон України від 09.04.2015 р. № 313-VIII. Дата оновлення: 09.04.2015. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/313-19> (дата звернення: 30.03.2019).

139. Про встановлення переліку інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню банками України. Постанова Національного банку України від 15 лют. 2018 р. №11

140. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939–VI. Дата оновлення: 01.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 30.03.2019).

141. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних : Постанова Кабінету Міністрів

України від 21.10.2015 р. № 835. Дата оновлення: 14.07.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-п> (дата звернення: 30.03.2019).

142. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. Дата оновлення: 01.01.2019. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення: 30.03.2019).

143. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. Дата оновлення: 12.01.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 30.03.2019).

144. Раделицький Ю. О. Місцеві бюджети в умовах поглиблення фінансової децентралізації в Україні: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. 312 с.

145. Розвиток бюджетної децентралізації в Україні : наукова доповідь / за ред. д-ра екон. наук І.О. Луніної; НАН України, ДУ «Ін.-т екон. та прогнозів НАН України». К., 2016. 70 с.

146. Романчукевич В., Лиманська О. Транспарентність центрального банку та оцінка його комунікацій з питань монетарної політики. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. № 1(196). С. 68-76.

147. Семчик О. О. Транспарентність як принцип публічної фінансової діяльності в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. 3. С. 30-40.

148. Система електронного адміністрування ПДВ. URL: <https://cabinet.sfs.gov.ua/help/seavat.html> (дата звернення: 07.04.2019).

149. Соломіна Г. В., Гавриш О. С., Махницький О. В. Забезпечення транспарентності бюджетного механізму в Україні. *Сталий розвиток економіки*. 2018. № 1 (38). С. 24-29.

150. Суровцева І. Ю., Николаєва В. І. Транспарентність управлінських структур: шляхи інформаційної прозорості. *Менеджер*. 2016. № 1 (70). С. 55-61.

151. Сьомченко В.В., Денисенко А. А. Доходи та видатки бюджету в системі соціально-економічного розвитку України. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 4 (15). С. 61-66.

152. Тарасюк М. В., Сироветник О. С. Доходи бюджету в системі соціально-економічного розвитку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 21. Ч. 2. С. 93-97

153. Терещук Г. Зарубіжна практика забезпечення принципу транспарентності в діяльності публічної адміністрації. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3(19). С. 65-70.

154. Терещук Г. Реалізація принципу транспарентності в роботі органів місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 141-145.

155. Тихомирова Є. Б. Транспарентність бюджету України: методики оцінки держдепартаменту США та міжнародного бюджетного партнерства. *Міжнародні відносини Серія «Політичні науки»* Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2502/2232 (Дата звернення 15.09.2020)

156. Ткач І. В. Зарубіжний досвід дотримання принципів прозорості та відкритості в діяльності органів публічної влади. *Наукові праці. Державне управління*. 2017. Випуск 293. Том 305. С. 44-50.

157. Транспарентність публічних фінансів – протидія корупції: монографія / За заг. редакцією д-ра екон. наук І.О. Школьник і д-ра екон. наук Т.Г. Савченка. – Суми : «Ярославна». 2018. 186 с.

158. Транспарентність. Глосарій банківської термінології. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123690.

ДОДАТОК А

КОЕФІЦІЄНТИ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ ДОХОДІВ ТА ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Таблиця А.1 – Розрахунок коефіцієнтів структурних зрушень доходів державного бюджету за 2009-2019 рр.

Показник	2009		2010		2011		2012		2013	
	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами
Лінійний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень	0,002845	0,0069413	0,0067	0,0038795	0,0033864	0,003365	0,0026976	0,0047053	0,0013995	0,0024
Квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень	0,0061937	0,0113334	0,017083	0,0065769	0,0081202	0,0062874	0,0063962	0,0090531	0,003336	0,0035407
Квадратичний коефіцієнт відносних структурних зрушень	0,2477487	0,4533356	0,6833181	0,2630772	0,324809	0,2514968	0,2558494	0,3621225	0,1334407	0,1416271
Інтегральний коефіцієнт структурних зрушень (коефіцієнт Гатєва)	0,0329182	0,0593956	0,0868525	0,034909	0,0401158	0,03152	0,0311756	0,0453694	0,0174285	0,0188377

Продовження таблиці А.1

2014		2015		2016		2017		2018		2019	
План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами
0,0023487	0,003801	0,0033497	0,0043089	0,0044563	0,0069933	0,0038576	0,0030243	0,0036468	0,0029968	0,003369	0,0050458
0,0061334	0,0059007	0,0073096	0,0066401	0,0096906	0,0119757	0,0079155	0,0050565	0,0081319	0,0056748	0,0068847	0,0103671
0,2453367	0,2360288	0,2923835	0,265602	0,3876229	0,4790272	0,3166181	0,2022589	0,3252769	0,2269914	0,2753876	0,4146858
0,0319594	0,0307328	0,0402088	0,0369369	0,0493858	0,0604344	0,0388417	0,0249974	0,0390051	0,0275799	0,0325778	0,0498151

Таблиця А.2 – Розрахунок коефіцієнтів структурних зрушень видатків державного бюджету за 2009-2019 рр.

Показник	2009		2010		2011		2012		2013	
	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами
Лінійний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень	0,0118829	0,017307	0,0181475	0,0051662	0,0057937	0,0061179	0,0058451	0,0065205	0,005412	0,0047088
Квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень	0,0768664	0,0752293	0,0945268	0,0207056	0,0242	0,0276118	0,0272997	0,0276521	0,0280716	0,0219496
Квадратичний коефіцієнт відносних структурних зрушень	0,7686645	0,7522929	0,9452681	0,2070559	0,2420002	0,2761175	0,2729972	0,276521	0,2807159	0,2194963
Інтегральний коефіцієнт структурних зрушень (коефіцієнт Гатсва)	0,0623596	0,0619721	0,0786657	0,0172559	0,0206217	0,0235688	0,0236957	0,0241603	0,0239673	0,0187753

Продовження таблиці А.2

2014		2015		2016		2017		2018		2019	
План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами	План зі змінами в порівнянні з затвердженим планом	Факт у порівнянні з планом зі змінами
0,0122687	0,0029694	0,0046614	0,0036447	0,0058333	0,0037924	0,0050124	0,0022184	0,0044062	0,0044939	0,0062043	0,0025056
0,0635833	0,0115326	0,0178827	0,0150803	0,0239067	0,0162024	0,0211542	0,0097091	0,0180535	0,0187787	0,0311688	0,0119802
0,6358329	0,1153259	0,1788271	0,1508032	0,2390665	0,1620236	0,2115416	0,0970909	0,1805346	0,1877872	0,3116884	0,1198024
0,0545486	0,0100059	0,0154469	0,0130284	0,0202556	0,0137185	0,0186587	0,0085437	0,0156336	0,016259	0,025989	0,0098947